چاپی دووەم

ئارامگرتن

له قورئان و فەرموودە صەحیحەکاندا

ڕۆژگارێك دێ بەسەر خەڵكیدا كە ئارامگر لەسەر دین
وەك كەسێكە كە چنگ بكات بە پشكۆدا

محمد ملا فائق شارەزووری

1434ك

ئارامگرتن

لەقورئان وفەرموودە صحیحەکاندا

ئارامگرتن

لە قورئان وفەرموودە صحیحەکاندا

نووسینی

محمد ملا فائق شارەزووری

🕮 ناوی کتێب: ئارامگرتن لەقورئان وفەرموودە صەحیحەکاندا.

✍ نووسینی : محمد ملا فائق شارەزووری.

✍ وەرگێڕانی: م. ناصح مصطفی

❁ ژمارەی لاپەڕە: ١٥٤

❁نۆرەی چاپ: سی یه م

❁ ژمارەی تیراژ: ٢٠٠٠دانه

❁ ساڵی چاپ 1434 هـ 2014 م

❁ لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی (٤٣٤)ی ساڵی (٢٠١١)ی پێ دراوە.

تێبینی:

بۆ دەست کەوتنی ئەم بەرهەمە بە(کۆ) پەیوەندی بکە بەم ژمارە مۆبایلەوە: ٠٧٧٠١٥٥٤٠٨٥

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی

إن الحمد لله نحمده، ونستعينه،ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، أشهد أن لا إله إلا الله وحده لاشريك له، وأشهد أنه محمداً عبده ورسوله.

خـوای گـهوره دهفـهرموێت:﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴾ (آل عمران:١٠٢).

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ﴾ (النساء /١).

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ﴾ (الأحزاب:٧٠-٧١).

أما بعد:

فإن أصدق الحديث كتاب الله وخير الهدي هدي محمد ﷺ وشر الامور محدثاتها، وكل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار[١].

---

(١) هذه خطبة الحاجة التي كان الرسول ﷺ يفتتح بها خطبه ، ويُعلّمها أصحابه، ورويَ هذه الخطبة ستة من الصحابة (رضوان الله عليهم) وقد أخرجها جمع من الأئمة في مصنفاتهم، مثل: الامام أحمد في (المسند) (٢٧٢/٥)، ومسلم في (الصحيح) (٥٩٢/٢/٤٦٧) وفي (١٥٣/٦،١٥٦ ، ١٥٧- بشرح النووي)، وابو داود في (السنن) (١٠٩٧)، والنسائي في (المجتبى) (١٠٤/٣)، والنسائي (١٨٨/٣)، وابن ماجة في (السنن) (١٨٩٢)، والحاكم في (المستدرك) (١٨٢/٢-١٨٣)، (١٨٨/٣)، والطيالسي في (المسند) رقم(٣٣٨)، والبيهقي في (السنن الكبرى) (١٥٣٥) (١٤٦/٧) و (٢١٤/٣)، وصححه الشيخ الالباني في (صحيح سنن ابن ماجة) (١٣٣١) وفي (المشكاة) (٣١٤٩) وفي (الكلم الطيب) (٢٠٥)، وانظره بتوسع في (خطبة الحاجة) (ص: ١٤-١٩).

برای موسوڵمانم خوای گەورە زیاد لە نەوەت جار لە قورئاندا باسی ئارامگرتنی كردووە، وە پێغەمبەری خواش ﷺ لە دەیەها فەرموودەی خۆیدا باسی ئارامگرتنی كردووە، وە هاوەڵانی بەڕێز و تابیعیەكان و زانایانی پایە بەرز هەریەكەیان بەجۆرێك لەجۆرەكان ستایشی ڕەوشتی ئارامگرتنیان بۆ كردووین. چونكە لەڕاستیدا ژیان و ئاین وابەستەن بە ئارامگرتنەوە چونكە ئارامگرتن سەرچاوەی سەرجەم ڕەوشتە بەرزەكانە و بڕواداریش ئەم باسەی زۆر بەلاوە گرنگە و پێویستە وەك پێویستی ئاو وهەوا بۆ ژیان، وە بۆ ئەوەی شادی و سەربەرزی دونیا و قیامەت بەدەست بهێنێت.

منیش لێرەدا هەستام بەپشتوانی خوا بەكۆكردنەوەی هەموو بەشەكانی ئەم بابەتە گرنگە لە قورئان و فەرموودە صەحیحەكاندا وە وتەی زانا بەرزەكان، تا هەموو موسوڵمانێك تەواو لەم باسە بگات و بێتە مایەی هێمنی و بەختەوەری زیاتر بەهرەمەند بێت لەم ڕەوشتە بەرزە. داواكارم لە خوای گەورە ئەم نوسراوەمان بۆ بكاتە مایەی سوود و پاداشتی نەبڕاوە بۆ خۆم و سەرجەم برایانی موسوڵمانم، وەلێرەدا پێویستە زۆر سوپاس و پێزانین و دەست خۆشی خۆم لە برای بەڕێزم (م. ناصح مصطفى) بكەم كە هەڵسا بە وەرگێڕانی ئەم بەرهەمە لە عەرەبیەوە بۆ كوردی وە پاشان خۆم پێیدا چومەتەوە، خوا نمونەی زیاد بكات وزیاتر بە ئاگای بكات لەزانسە شەرعیەكان وئەم ئاینە بەرزەمان وبیكاتە نورو ڕووناكی بۆ خەڵكان تا لەڕێگەیەوە موسوڵمانان باشتر لەئاینەكەیان ئاشنا وسودمەندبن. وە داواكارم لەخوای گەورە زانستی بەسودمان پێ ببەخشێت وپەنامان بدات لە زانستێك كەسودی نەبێت وە لەسەر ڕێگای هاوەڵانی پێغەمبەری ئازیز ﷺ و ڕێگەی پێشینەچاكەكان بەر دەواممان بكات تابەخزمەتیان شادببین لەبەهەشتی بەریندا. آمین.

باوكی عبدالله

محمد ملا فائق شارەزووری

سلێمانی – العراق

پێناسەی ئارامگرتن:-

ئارامگرتن له زمانەوانیدا: (الحبس) بریتیه له خۆگرتنەوه.

وەك گێڕدراوەتەوه له پێغەمبەرەوه ﷺ كه ڕێگری كردوه له كوشتنی گیانداران بە ستنەوەیان ونیشانە لێ گرتنەوەیان وەك دەفەرموێت: ((قتل الصبر لا يمرُّ بذنب إلاّ محاه)).(گرتن و بەستنەوەی مرۆڤێك بۆ كوشتن، گشت گوناهـەكانی ئـەو كەسـە دەسـڕێتەوه)، هـەروەها پێغەمبـەر ﷺ دەفـەرموێت: ((مـن حلـفَ علـى يمـين صبر))[٢].(كەسێك سوێندی درۆ بخوات بۆ ئـەوەی مـاڵی كەسێك داگیر بكـات ئـەو كەسه لەكاتێكدا دەگاتەوه بە خوا، خوای گەورە لێی توڕەیە).

ئارامگرتن له زاراوەی شەرعیدا: بریتیه له خۆگرتنەوەی نەفس بەو جۆرەی كـه ژیری و شەرع داوای دەكات. وەك حەسەنی بەصری (رحمه الله) دەفـەرموێت: "هـو الصبر عن محارم الله، والسماحة بفرائض الله". (بریتی یـه لـه ئـارامگری و خـۆگرتن لـه قەدەغەكراوەكانی خوای گەورە وئەنجامدانی فەرزەكانی خوا).

حەجاجی كوری قەریـه دەڵێـت: "كظـم الغـيظ واحِتمـال النائبـة"[٣]. (ئـارامگرتن بریتیه له شاردنەوه و قوتدانەوەی ڕق و كینه وبەرگەگرتنی ناڕەحەتیەكان).

---

(٢) انظر: (النهاية في غريب الحديث والأثر) (٣/٧) ، (ولسان العرب) (٤/٤٣٨) ، ومن ذلك ايضـا في الـحديث الشـريف عـن انـس (ﷺ): ان رجـلا كـان في عهـد رسـول الله (ﷺ) يبتـاع وكـان في عقلـه ضعف... فدعاه النبي (ﷺ) فنهاه عن البيع فقـال: انـي لااصـبر عـن البيـع. فقـال الـنبي (ﷺ) (([ان كنت لاتصبر على البيع] فقل ها وها ولا خلابة)) ، واخرجـه: ابـو داود (٣٥٠١) ، والترمـذي (١٢٥٠) ، والنسائي (٧/٢٥٢) ، والدار القطني (٢٩٨٩-٢٩٩٠) وقال محققه: اسناده صحيح واللفظ له.

(٣) انظر: (المفردات) للراغب الأصفهاني (٥٢٧٣) ، و (المجالسة) للإمام الدينوري رقـم (١١٥٥ ، ١٧١٩) ، و (الحلية) لابي نعيم (٢/١٥٦).

ئیبن قەیم (رحمه الله) دەڵێت: "قيل: حبس النفس عن الجزع والتسخط، وحبس اللسان عن الشكوى، وحبس الجوارح عن التشويش، وقيل:هو ثبات القلب عند موارد الاضطراب". (ئارامگرتن بریتیه له گرتنی نەفس له دەربڕینی بێزاری و ناڕەزایی، وەگرتنی زوبان له وتەی ناشیاو، وەگرتنی ئەندامەکانه له شڵەژان و شپرزەیی).

وەوتراوە: "هو الوقوف مع البلاء بحسن الأدب" [٤]. (ئارامگرتن بریتیه له وەستان وخۆڕاگرتن لەگەڵ بەڵاو موسیبەتدا بەشێوە ونەریتێکی جوان).

وەطەبەری (رحمه الله) دەڵێت: "الصبرُ: منعُ النفس محابها وكفها عن هواها" [٥]. (ئارامگرتن بریتیه له خۆگرتنەوەی نەفس لەوشتەی خۆشی دەوێت، و گێڕانەوە و دوورخستنەوەی له ئارەزووە ناڕەواکانی).

وە سعیدی کوڕی جوبەیر ﷺ دەڵێت:" الصبر إعتراف العبد الى الله بما اصابه، وإحسانه اليه رجاء جزائه، وقد يجزع الرجل وهو لا يرى منه الا الصبر" [٦]. (ئارامگرتن دان پێدانانی بەندەیە بۆ خوای پەروەردگاری بەوەی کەتوشی هاتووە وە ئەنجامدانی چاکەکانە بەهیوای پاداشتی ڕۆژی دوایی، جاری وا هەیە پیاو لە ناخیدا زۆر شڵەژاوە و تەنها ئارامگریشی پێوە دیارە).

---

(٤) انظر: (مدارج السالكين) (١٦٢/١).

(٥) انظر: (فتح الباري) (٢٢١/٢).

(٦) انظر: (الزهد) لابن المبارك (١١١) ، و(الصبر) لابن ابي الدنيا (١١٣) ، و (المجالسة) للدينوري (١٧٠٧).

پلەکانی ئارامگرتن:

(مراتب الصبر خمسة: فالصابر أعمّها، والمصطبر: المنتسب للصبر المبتلى به، والمتصبر: متكلف الصبر و حامل نفسه عليه، والصبور: العظيم الصبر الذي صبرهُ اشد من صبر غيره، والصّبارٌ: الشديد الصبر فهذا في القدر والكم، والذي قبلهُ في الوصف والكيف)(٧).

١- صابر: واتە ئەو کەسەی لەئامگرتندا گشگیرترە لە هەمووان.

٢- المصطبر: واتە ئەو کەسەی ئارامگرە و توشی دان بە خۆداگرتن و ئارامگری هاتووە.

٣- المصبر: واتە ئەو کەسەی زۆر لە خۆی دەکات تا ئارامگر بێت.

٤- الصبور: واتە ئەو کەسەیە کە خاوەنی ئارامگریەکی مەزنە و ئارامگری لە شێوە وچۆنایەتیدا لە کەسانی تر زیاترە.

٥- الصّبار: واتە ئەو کەسەیە بەردەوام ئارمگرە، لە چەندایەتیدا ئارامگری لە کەسانی تر زیاترە.

وەوتراوە ئارامگرتن سێ جۆرە: (أن الصبر: هو التسليم والرضى بنزول المصائب والبلوى وتوطين النفوس عليها قبل حلولها. والتصبر: تجرّع مرارتها عند نزولها ومجاهدة النفس على هدونها وسكونها. والاصطبار: استقبال ما ينزل منها من المصائب والبلوى بالطلاقة والبشر وإنتظار ما لم ينزل منها بالاعتبار والتفكر)(٨).

١- الصبر: واتە ئەویش گەردن کەچی و ڕازی بوونە بە بەلاَو موسیبەت و ڕاهێنانی نەفسە لەسەری، پێش ئەوەی توشی ببێت.

---

(٧) انظر:(مدارج السالكين)(٢/ ١٦٥) و(بصائر ذوي التمييز)(٣/٣٧٨)، (مختار الصحاح)(١٤٩).

(٨) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١٤٩).

٢- التصبر: واتە: نۆشینی ناڕەحەتی ئارامگریە لـە کـاتی هاتنیـدا و تێکۆشـانە لەگەڵ نەفسدا تا بێ دەنگ و هێمن بێت.

٣- الأصـــطبار: پێشـوازی کردنـی ناڕەحـەتی و بـەلا بـەبزە و ڕوخۆشـییەوە، وەچاوەڕوان بوونی ئەوەی کەتوشی نەبووە لە بەڵاو موسیبەت بە چاوێکی گەشبینی و تێ ڕوانینەوە).

پێویستە بزانین کە ئارامگرتن لە تایبەتمەندیەکانی مرۆڤـە، وە ئـەم ئارامگرتنـە هـیچ چـاوەڕوان ناکرێـت لــە گیانلەبــەران لەبــەر ناتــەواوییان، وە زاڵ بـــوونی ئارەزووەکان بەسەر گیانلەبەران بەبێ ئەوەی هیچ شتێك بەرامبەری بوەستێت.

وەهەروەها ئارامگرتن لە مەلائیکەت چاوەڕوان ناکرێت چـونکە ئـەوان کامـڵ و تەواون لەهـەموو ڕویەکـەوە و...... ئـەوان هـیچ ئارەزوویـەکی خـراپ زاڵ نـەکراوە بەسەریاندا تا لایان دات لە ئامادەبوونیـان لـە خزمـەتی خـوای پـەروەردگاریان تـا پێویستیان بەدژایەتی و بەگژا چوونەوەی ئەو هۆکارانە بێت کە دووریان دەخاتەوە لە ئامادە بوونیان لای خوای گەورە و میهرەبان بەڵام مرۆڤـەکان لـەکاتی منـداڵیان بەناتەواوی دروست بوون وەك گیانلەبەران، وەهیچ شتێکیان تێدا دروسـت نـەبووە جگـە لـەئارەزووی خواردەمـەنی کـە ئـەو پێویسـتی پێیـەتی، لەدوایـدا ئـارەزووی گەمەو گاڵتەو خۆجوانی تێیدا دێتە دی، وەلە دواتردا ئـارەزووی هاوسـەرگیری، وە هێشتا هێزی ئارامگرتنی تێدانیە، هەر کاتێك و ژیری مرۆڤ جموجۆڵی کرد و بـەهێز بوو، ئەو کـات.بنـەمای پرشـنگی ڕێ نیشـاندەر گەشـە دەکـات لەسـەرخۆ تـاوەکو تەمەنی باڵغ بوون وەك دەرکەوتنی ڕۆشنایی بەیانی تـاوەکو هەڵدێ پانتـایی ڕۆژ، بەڵام ڕێ نمونیەکەی ناتەواوە و ڕێ نیشـاندەرێکی نـی یـە بـۆ وە دەسـت هێنـانی بەرژەوەندیـەکانی دوارۆژ هـەر کاتێـك ئـەو کەسـە پەیوەسـت بـوو بـە ناسـینی شەرعەوە ئەوشـتەی پەیوەسـتە بـە دوارۆژەوە تێیـدا پرشـنگدارتر دەبێـت، بـەڵام

سروشتی مرۆڤ وادەکات ئەوشتەی خۆش بوێت کە خۆی ئارەزووی دەکات بەلآم داواکاری شەرع و عەقڵ قەدەغەی دەکات وەجەنگیش لەنێوانیاندا هەڵگیرساو و ئاڵۆزە هەمیشە، وەپێگە و شوێنی ئەو جەنگەش دڵی بەندەیە، ئارامگریش بریتیە لە: جێ گیربوونی هۆکارەکانی ئاین لەبەرامبەر هۆکارەکانی ئارەزووەکان، وەئەگەر ئارامگری جێگیر بێت تا زاڵ بێت بەسەر ئارەزووەکاندا، ئەوکات ئەو کەسە لەریزی ئارامگراندا دەبێت، وەئەگەر ئارامگریەکەی لاواز بوو تاوەکو ئارەزوو زاڵ بوو بەسەریدا و خۆگرنەبوو لە دوورخستنەوەی لە خۆی ئەوکات ئەو کەسە دەبێت بەشوێن کەوتەی شەیتانەکان، کەواتە: ئارامگرتن بریتیە لە: جێگیربوونی هاندانی ئاین لەبەرامبەر ئارەزوەکان، ئا ئەم ڕووبەڕووبوونەوە و کێ بەرکێ کردنە لە تایبەتمەندیەکانی ئادەمیزادە [٩].

وە فەیرۆز ئابادی سەبارەت بەهەمان باسی واتە: پلەکانی ئارامگرتن دەڵێت: "وربما خولف بين أسمائه (أي الصبر) بحسب اختلاف مواقعه، فان كان لنفس المصيبة سُمِيَ (صبراً)، وان كان في محاربة سمي (شجاعة)، وان كان في امساك الكلام سُمي (كِتماناً)وان كان عن فضولِ العيشِ سُمي (زهُداً)، وان كان عن شهوة الفَرجِ سُمَي (عِفةً)، وان كان عن شهوة طعامٍ سُمي (شرف النفس)، وان كان عن اجابة داعي الغَضبِ سُمَي (حِلماً)"[١٠]. (هەندێك جار جیاوازی هەیە لە نێوان ناوەکانی ئارامگرتن بەگوێرەی شوێنەکانی، ئەگەر ئەو ئارامگریە بەکار هێنرا بۆ بەلآو موسیبەت ناودەبرێت بە ئارامگرتن، وەئەگەر بەکارهێنرا بۆ شەڕ ناو دەبرێت بە ئازایەتی، وەئەگەر بەکارهێنرا بۆ گرتنەوەی وتە ناودەبرێت بە پەنهانی، وەئەگەر بەکارهێنرا بۆ خۆشی ژیان ناودەبرێت بە پارێزگاری، وەئەگەر بەکارهێنرا لەئارەزووەکانی

(٩) انظر: (مختصر منهاج القاصدين) (ص: ٢٦٨ —٢٦٩).

(١٠) انظر: (القاموس المحيط) (٢/٢٧٦).

ڕەگەزی ناودەبرێت بە داوێن پاکی، وەئەگەر بەکارهێنرا لەئارەزووەکانی خواردن ناودەبرێت بە نەفس بەرزی، وەئەگەر بەکارهێنرا بۆ بەربەستی تورەبوون ئەو کات ناو دەبرێت بەلەسەر خۆیی).

ئارامگر کۆکەرەوەی گشت کردارێکی چاکەیە، ئەمەش پێویستە بۆ بەندە لەگشت کات و ساتێکدا، چونکە مرۆڤەکان هەمیشە بەلا و موسیبەتەکان لەرێگەیاندایە، لەبەر ئەوەشە هەمیشە و هەردەم پێویستیان بەئارامگرتن هەیە، ئەویش کە بنچینەی باوەڕە چونکە باوەڕ دوو بەشە بەشێکی سوپاس کردنە و بەشێکی تری ئارامگرتنە، وەبەسە بۆ ئارامگرتن فەزڵ و گەورەیی، هەر کاتێك بووە هاوڕێی بەلا و موسیبەت دەیگۆرێت بۆ نیعمەت و تاقیکردنەوە وزانست و بەرچاوڕوونی، هەرکات بەجوانی ئارامگربێت هەروەك خوای گەورە دەفەرموێت ﴿ فَٱصۡبِرۡ صَبۡرٗا جَمِيلًا ﴾ (المعارج: ٥). هەر کاتێك ئارامگرتنی مرۆڤ ئارامگرتنێکی جوان بوو شایستەی ئەوەیە پاداشتێکی بێ شوماری بدرێتەوە هەر وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ قُلۡ يَٰعِبَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٞۗ وَأَرۡضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةٌۗ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجۡرَهُم بِغَيۡرِ حِسَابٖ ﴾ (الزمر: ١٠).

وەهەر کاتێك لە مرۆڤدا ئارامگرتن نەهاتە دی پێویستە لەسەری زۆر بکات لە خۆی تاوەکو ئارامگرتنەکەی بۆ بگەڕێتەوە و خوای گەورەش بە وە فەرمانمان پێ دەکات و دەفەرموێت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱصۡبِرُواْ وَصَابِرُواْ وَرَابِطُواْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴾ (آل عمران: ٢٠٠). (ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە خۆڕاگربن، وە لە خۆڕاگرتنیشدا پێشەنگ بن وە پەیوەست بن و لە خوا ترس بن بەڵکو خوا سەرکەوتوتان بکات).

ئیبن قەیم (رحمه الله) لە لێکدانەوەی ئەم ئایەتەدا باسی لە پلەکانی ئارامگرتن دەکات و دەفەرموێت: "أمرهم بالصبر، وهو حال الصابر في نفسه، والمصابرة مقاومة الخصم في ميدان الصبر، فانها مفاعلة تستدعي وقوعها بين اثنين كالمشاتمة والمضاربة وهي اذن حال المؤمن في الصبر مع خصمه، اما المرابطة فهي الثبات واللزوم والاقامة على الصبر والمصابرة، فقد يصبر العبد ولايصابر، وقد يصابر ولا يرابط، وقد يصبر ويصابر و يرابط من غير تعبد بالتقوى فاخبرهم سبحانه وتعالى ان ملاك ذلك كله التقوى وان الفلاح موقوف عليها فقال (وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)"(١١). "خوای گەورە فەرمانی کردووە بەبەندەکانی ئارامگربن، ئەمەش حاڵی ئارامگرانە لەنەفسی خۆیاندا، (والمصابرة) واتە: ڕووبەڕووبوونەوەیە لەگەڵ بەرامبەرەکەتدا لەمەیدانی ئارامگرتندا، ئەمەش کاردانەوەیەکە وا دەخوازێ کە ببێت لە نێوان دوو کەسدا وەك جوێن دان و لێدانی یەکتری، ئەمەش حاڵی ئیمانداران و باوەڕدارانە لە ئارامگرتندا لەگەڵ هاودژەکانیاندا.

بەڵام (المرابطة) واتە: خۆگری و پابەند بوون و بەردەوامی لەسەر ئارامگرتن و خۆڕاهێنان لەسەر ئارامگرتن هەندێ جار بەندە ئارام دەگرێت بۆ کاتێکی کەم و زۆر لە خۆی ناکات تا بەردەوام بێت لەسەر ئەو ئارامگریە وە هەندێ بەندە بەردەوام دەبێت لەسەر ئارامگری بەڵام لە سەنگەری ئارامگریدا نامێنێتەوە، هەندێ جار ئارامگر و خۆڕاگر و دان بەخۆداگر دەبێت بێ ئەوەی خواناس بێت و پارێزگارو لەخواترس بێت. خوای گەورە هەواڵمان پێ دەدات و دەفەرموێت بەڕاستی چاوگ و جڵەوی گشت ئەمانە تەقواو خواناسی یە، ڕزگاری مرۆڤیش هەر

---

(١١) انظر: (تفسير القيم) (ص:٢١٧).

پەیوەستە بەتەقوا و خواناسی یەوە خـوای گـەورە دەفـەرموێت: (وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)(لە خوابترسن بۆ ئەوەی سەرفرازبن)".

ئـارامگرتن دەگەڕێتــەوە بـۆ تێگەیشـتنی مـرۆڤ بـۆ قـەزاو و قـەدەر هـەروەك یەحیای کوڕی یەمان ﷺ دەفەرموێت: "الصـبر الآتمنـی حالـة سـوی مـا رزقـك الله، والرضا بما قضی الله مِن أمر دنياك وأخرتـك"[١٢]. "ئـارامگرتن: بریتیـە لـەوەی ئاواتـە خوازی هیچ شتێك نەبێت جگـە لـەوەی خـوای گـەورە پـێ‌ی بەخشـیویت لـەڕزق و ڕۆزی، وەڕازی بـوون بـەوەی خـوای گـەورە بـۆ تـۆی دیـاری کـردووە لـە دونیـا و قیامەتدا".

وەئـیبن تەیمییـە (رحمـه الله): "لـەبارەی جۆرەکـانی خـەڵکی لـە ئارامگرتنـدا دەفـەرموێت: خـەڵکی لـە تـەقوادا کـە گـوێ ڕایـەڵی کردنـی فەرمانـەکانی ئاینـە و ئارامگرتنە لەسەر ئەوەی کە بۆی دیاری کراوە لـە ئەنـدازەی بوونـەوەردا خـەڵکان لەوەدا چوار بەشن:

١- خاوەن تـەقواو ئارامگرتن: ئەمەش ئەوانەن کەخوای گەورە نیعمـەتی خـۆی ڕژاندوە بەسەریاندا لە گرۆی بەختەوەراندا لە دونیا و قیامەتدا.

٢- ئەوانەن کە جۆرێك لە تەقواو خواناسیان هەیە بەڵام بەبێ ئارامگرتن:

وەك ئەوانەی کە نوێژ و خواناسی و ئەرکەکانی تری ئاین جێ‌بەجێ دەکەن، و خۆیان لەقەدەغە کراوەکان دەپارێزن بەڵام کاتێـك یـەکێکیان توشـی موسـیبەت و نەخۆشی و وێنەی ئەوانە بىن یان توشـی زەرەر و زیـان بـبن لـەماڵ و سـەروەتیان یان شـەرەف و ناموسیان، زۆر دەتۆقێن و ناڕەحەت دەبن و زۆر بەناشـرینی دەری دەبڕن.

---

(١٢) انظر: (الجامع لإحكام القرآن) للإمام القرطبي (١/٤١٥).

٣- ئەوانەن کە جۆرێك لەئارامگرتنیان هەیە بەڵام تەقوایان نی یە:

نمونەی ئەو تاوانکارانەی کە ئارامگرن لەسەر ئەوەی توشیان دەبێت لەسەر بەئەنجام گەیاندنی تاوان و ئارەزووەکانیان وەك ئەو چەتە و دز و ڕێ گرانەی کە ئارام دەگرن لە سەر ئەو ئێش و ئازارانەی توشیان دێت لە پێناو بەدەست خستنی سامان و بردنی ماڵی حەرام.

٤- ئەمەش خراپترینی بەشەکانە: ئەوانەن کە تەقوای خواناکەن کاتێ دەتوانن وەئارامیش ناگرن کاتێك گیرۆدە دەبن، ئا ئەمانە خراپترین و زاڵمترین و سەرکەش ترین و ستەمکارترین کەسانێکن کاتێك دەسەڵاتیان هەبێت، وەسوك ترین وکەساس ترین کەسانێکن کاتێك بێ دەسەڵات ببن.

مەرجەکانی ئارامگرتن

١- نیەت پاکی ئارامگرتن تەنها لەپێناوی خوادا:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴾ (المدثر: ٧) (تەنها لەبەر ڕەزامەندی پەروەردگارت خۆڕاگربە)، وە دووبارە دەفەرموێت: ﴿ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ... ﴾ (الرعد: ٢٢) (ئەوانەی کە ئارام دەگرن بۆ بەدەست هێنانی ڕەزامەندی پەروەردگاریان...). وە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((انما الاعمال بالنيات وانما لكل امريء ما نوى....)). ((گشت کردارێك پەیوەستە بە نیەتەوە، وەگشت ئادەمیزادێك بە گوێرەی نیەتەکەیان پاداشتیان دەدرێتەوە...)).

سەعیدی کوڕی جوبەیر ﷺ فەرموویەتی: ((الصبر في المصائب هو إعتراف النفس لله لما أصاب العبد وإحتسابه عند الله رجاء ثوابه، فذلك الصبر الذي يثيب عليه الاجر العظيم، وإنك لتجد الرجل صبوراً عند المصيبة جليداً وليس بمحتسب لها ولاراجٍ لثوابها

فإذا تفكرت في صبر المصائب وجب صبران أحدهما لله والآخر خليقة تكون في الانسان، وأما جزع المصيبة فهذا لايحتسبها العبد عند الله ولايرجوا ثوابها ويرى أنه سوءٌ أصابه فذلك الجزع ويفعل ذلك وهو متجلد لايتبين منه إلا الصبر))[١٣]. ((ئارامگرتن لە بەلاو موسیبەت دا بریتیە لەدان پێدانانی نەفس بۆ خوای پەروەردگار سەبارەت بەوەی کە توشی بەندەی کردووە، و بەهیوا و چاوەڕوانی پاداشتە لای خوای پەروەردگار، ئەوە ئەو ئارامگرتنەیە کە مرۆڤ پاداشتێکی زۆر گەورەی لەسەر دەدرێتەوە، بەڕاستی تۆ جاری واهەیە پیاوێکی ئارامگر دەبینی لەکاتی بەلاو موسیبەت دا بەلام بەهیوا و چاوەڕوانی پاداشت نیە لای خوای گەورە، هەر کاتێك وردبوویتەوە لە ئارامگرتن لەسەر بەلاوموسیبەتەکان پێویستت بە دوو ئارامگرتنە یەکێکیان لەبەر خودایە و دووەهەمیشیان بەهۆی ئەو ڕەوشتەیە کە لەمرۆڤدا هەیە، بەلام نارەحەتی موسیبەت ئەوەیەکە بەندە تۆماری ناکات بەکاری چاکە لای خوای پەروەردگارە وە ئومێدی پاداشتەکەشی ناکات و وادەزانێت، کە خراپەیەکە تاوانێکە توشی بووە و واش دەکات کەتەنها ئارامگری پێوە دیار بێت)).

وە هەر سەبارەت بەم باسە ئەبو مەیمون ﷺ دەفەرموێت: "إن من شروط الصبر أن تعرف كيف تصبر ولمن تصبر وما تريد بصبرك وتحتسب في ذلك وتحسن النية في ذلك لعلك أن يخلص لك صبرك"[١٤]. "واتە لەمەرجەکانی ئارامگرتن ئەوەیە کە بزانیت چۆن ئارام دەگریت وە بۆ کێ ئارام دەگریت وە مەبەستت چی یە لە ئارامگرتنەکەت و بەهیوای پاداشتی خوا ببیت ونیەتت زۆر باش بێت لەوبوارەدا بەڵکو ئارامگرتنەکەت بەپاکی بێت".

(١٣) انظر: (الصبر) لابن أبي الدنيا رقم (١٨٨).

(١٤) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا(٦٢).

٢- نەبوونی نارەزایی و سکالاکردن:

واتە زوبانت بگریت لە نارەزایی. بیشری کوری حارس (رحمه الله) دەڵێت: "الصبر الجميل الذي لا شكوى فيه الى الناس"(١٥). "ئارامگرتنی جوان ئەوەیە نارەزایی وسکالای تێدا نەبێت لای خەڵکی". پیاو چاك (ربع بن يزيد المقرىء) دەفەرموێت: "الصبر ترك الشكوى"(١٦) . (ئارامگرتن وازهێنانە لە سکالاکردن)

وەئیبن تەیمیە (رحمه الله) دەفەرموێت: "...والإنسان لابد له من حصول ما يحتاج إليه من رزق ونحوه ودفع ما يضره وكلا الأمرين شرع له أن يكون دعاؤه لله فله ان يسال الله واليه يشتكي كما قال يعقوب عليه السلام: ﴿ قَالَ إِنَّمَآ أَشْكُواْ بَثِّي وَحُزْنِيٓ إِلَى ٱللَّهِ ﴾ (يوسف: ٨٦)، والله تعالى ذكر في القرآن الهجر الجميل والصفح الجميل والصبر الجميل وقد قيل: أن الهجر الجميل هو الهجر بلا أذى: والصفح الجميل صفح بلا معاتبة: والصبر الجميل صبر بغير شكوى الى المخلوق ولهذا قُرِيء على احمد بن حنبل في مرضه: أن طاوساً كان يكره أنين المرض ويقول انه شكوى فما أنَّ احمد حتى مات. وأما الشكوى الى الخالق فلا تُنافي الصبر فان يعقوب ﷺ قال: ﴿ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ﴾(يوسف: ٨٣) ، وقال ﴿ قَالَ إِنَّمَآ أَشْكُواْ بَثِّي وَحُزْنِيٓ إِلَى ٱللَّهِ ﴾ وكان عمر بن الخطاب ﷺ يقرأْ في الفجر بسورة يونس ويوسف والنحل فمرَّ بهذه الآية في قراءته فبكى حتى سُمِعَ نشيجه من آخر الصفوف"(١٧). "ئادەمیزاد پێویستە ئەوشتانەی کە پێویستی پێیەتی بەدەستی بێنێ لەرزق و رۆزی و هاوێنەی ئەوانە و پێویستە ئەو شتانەی کە زیانی هەیە بۆی

---

(١٥) اخرجه: ابو نعيم في (الحلية) (٨/٣٥٠) ، والحافظ ابو الفضل الاصبهاني في (سير السلف الصالحين) (٣/١٠٨٢).والبيهقي (شعب الايمان) (٩٦٠٣) وقال محققه: اسناده صحيح.

(١٦) أخرجه: البيهقي (شعب الايمان) (٩٦٠٧) وقال محققه: اسناده حسن.

(١٧) انظر:(العبادة وحقيقة العبودية)(ص: ٣٣)، وانظر (مسائل في الزهد والتقوى)(ص: ٣٢ -٣٣).

لـە خـۆی دوور بخاتـەوە لەبـە دەسـت هێنـانی ئـەو دوو کـارەدا وا پێویسـتە کـە داواکردنی هەر لەخوا بێـت، وە تـەنها سکالاکەشـی هـەر لای ئـەو بکـات. هـەروەك یەعقوب ﷺ فەرمووی: سکالای غەم و پەژارەی خۆم هـەر لای خوادەکـەم خـوای گەوەر باسی وازهێنان وچاوپۆشی و ئارامگرتنی جوان دەکات، وتـراوە واز هێنـانی جـوان:بریتیـە لـە واز هێنـان بـەبێ ئەزیەتـدان، وەچـاو پۆشـی جـوان؛ بریتیـە لـە چاوپۆشی یەك هیچ ڕەخنە و لۆمەیەکی تیادا نەبێت، وەئارامگرتنی جـوان؛ بریتیـە لـە ئارامگرتنێـك کـە هـیچ سـکالا و نـاڕەزایی یـەکی تێیـدا نـەبێت بـۆ لای دروسـت کراوەکان، ئیمام ئەحمدی کوڕی حەنبەل (رحمه الله) لـە کـاتی نەخۆشـیەکەیدا بـۆی خوێندرایەوە کە تاوس بەلایەوە ناخۆش بووە گریان ونوکەی نـەخۆش وە دەیـوت ئەمە سکالا و نـاڕەزایی یـە ئیمـام أحمـدیش تـا گیـانی لەدەسـتدا و مـرد گریـان و نوکەی لەکاتی نەخۆشیەکەیدا نەکرد، بەلام سکالا بۆ لای پەروەردگار هیچ دژایەتی ئـارامگرتن نـی یـە و دروسـتە. یـەعقوب ﷺ فـەرمووی: (ئـارامگرتنێکی جـوانم دەبێت، وە (من سکالای و پەژارەی خـۆم تـەنها بـۆ لای خـوا دەبـەم). وە عومـەر کوڕی خەطاب ﷺ لە نوێژی بەیانیدا سورەتی یونس و یوسف و نـەحلی دەخوێنـد هەرکاتێك بگەیشتایەتە ئەم ئایەتە دەگریا تـا وەکـو لـە کۆتـایی ڕیـز و سـەفەکەدا گوێیان لێ دەبوو.

وەئەعمەش (رحمه الله) دەڵێت: "مثل الذي يشكو إلى أخيه كمثل الذي يغسـل إحـدى يد يه بالأخرى"[١٨]. "نمونەی ئەو کەسەی کە سکالا دەباتە لای برای خۆی وەك ئـەو کەسە وایە کە دەستێکی بە دەستەکەی تری بشوات".

(١٨) انظر: (الزهد) لابن مبارك برقم (٨٢٣) وقال محققه: اسناده صحيح.

خوای گهوره دهفهرمویّت: ﴿ فَٱصۡبِرۡ صَبۡرٗا جَمِيلًا ﴾ (المعارج: ٥).. (أي صبر بلا جزع ولاأذى ولا شكوى، قيل للقمان الحكيم: (اي الناس أصبر؟ قال: صبرٌ لايتبعه أذى)[١٩]. "مانای ئایهتهکه ئهوهیه ئارامگربیّت بهبیّ سکالاّ و ئازار، وترا به لوقمانی حهکیم: چ کهسیّك له ناو خهڵکیدا زۆر خۆراگرو ئارامگره؟ فهرمووی ئهو کهسهیه ئارامگرتنهکهی ئهشکهنجه و ئازاری بهدواوه نهیهت".

وهشیخ عهبدول قادری گهیلانی (رحمه الله) دهڵیّت: "ليكن الله مُعلِمَك ومؤنسك ومحل شكواك فإن الناسَ لا ينفعونك ولا يضرونك ولا يعطونك ولا يمنَعونكَ"[٢٠]. "تهنها ههر با خوا مامۆستا و هاودهم و جیّگهی سکالاّت بیّت چونکه ئادهمیزادهکان سود وزیانت پیّ ناگهیهنن وههیچت پیّ نابهخشن و هیچت لیّ قهدهغه ناکهن".

وه ئیبن قهیمی جهوزی (رحمه الله) دهڵیّت: "إن الشكوى الى الله عز وجل لا تنافي الصبر، وانما ينا في الصبر شكوى الله الى المخلوقين، كما رأى بعضهم رجلاً يشكو الى آخر فاقة فقال: يا هذا تشكو من يرحمك الى من لا يرحمك"[٢١]. "سکالاّ بردنه لای خوای پهروهدگار پیّچهوانهی ئارامگرتن نی یه، کاتیّك پیّچهوانهی ئارامگرتن دهکات که سکالاّی خوای پهروهردگار بۆ لای بهندهکانی خوا ببات، وهك بینرا کهسیّك سکالاّی نهبوونی لای کهسیّکی تر دهکرد و ئهویش پیّی وت: تۆ سکالاّ له کهسیّك دهکهیت که بهبهزهییه بۆت لای کهسیّك که بیّ بهزهییه بهرامبهرت، لهبهر ئهمهشه

(١٩) انظر: كتاب(الصبر) لابن أبي الدنيا برقم(١٩٤).

(٢٠) انظر: (حلية الأولياء) (١٥٠/٤).

(٢١) انظر: (تهذيب مدارج السالكين) (ص: ٣٥٦) ، وفي رواية (ان سفيان الثوري (رحمه الله) راى رجلا عند قوم يشكو ضيقه، فقال له ياهذا شكوت من يرحمك الى من لا يرحمك) وانظره في: (تاريخ دمشق) لابن عساكر (٢٦٨/١٤) ، و (المجالسة) للدينوري (١٢١٨)، و(شعب الايمان) للبيهقي (٩٦٠٢) وقال محققه: اسناده حسن.

بەرزترین جۆرەکانی ئارامگرتن ئارامگرتنێکە کە شکایەتی بۆلای بەندەکانی خوای تێدا نەبێت کە بە ئارامگرتنی جوان ناو براوە".

هەروەها ئیبن و قەیم (رحمه الله) دەفەرموێت: (نەزان سکالآ لە خوا دەکات لای بەندەکانی ئەمەش ئەو پەڕی نەزانینە بەرامبەر سکالآ لێکراو سکالآ لاکراو، چونکە ئەو کەسە گەر خوای پەروەردگاری بناسیایە سکالآی لێ نەدەکرد وە ئەگەر ئادەمیزادەکانی بناسیایە بەهیچ شێوەیەك سکالآی بۆلا نەدەبردن، وەهەندێك لە پێشینان کەسێکیان بینی سکالآی نەبوونی خۆی بردبووە لای کەسێك و باسی پێویستی یەکانی خۆی لادەکرد، ئەویش وتی: ئەی ئەو کەسەی سکالآت کرد لە کەسێك کە ڕەحم و بەزەیت پێ دەکات بۆ لەلای کەسێك کەڕەحم و بەزەیت پێ ناکات.

خواناس ئەو کەسەیە کەتەنها سکالآی خۆی لای خوا دەکات، وە لەویش خواناس تر ئەو کەسەیە کە سکالآ لە نەفسی خۆی دەکات لای خوا لەو کارانەی کە بوونەتە هۆکاری زاڵبوونی خەڵك بەسەریدا و تەماشای ئەم ئایەتە پیرۆزە دەکات دەفەرموێت: ﴿ وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٖ فَبِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِيكُمۡ وَيَعۡفُواْ عَن كَثِيرٖ ﴾ (الشورى: ٣٠). (هەر بەلآیەکتان توش بوو، هەموو بەهۆی کردەوەی خۆتانەوە بوو، وەلەزۆرێك لە گوناهەکانیشتان بوراوین و لەسەری سزامان نەداون).

لە ئایەتێکی تردا دەفەرموێت:﴿ مَّآ أَصَابَكَ مِنۡ حَسَنَةٖ فَمِنَ ٱللَّهِۖ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٖ فَمِن نَّفۡسِكَۚ وَأَرۡسَلۡنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولٗاۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا ﴾ (النساء: ٧٩)،(هەر خوشی و چاکەیەکت توش بوو لە خواوەیەوە و هەر ناخۆشی و خراپەیەکیشت توش بوو لە خۆتەوەیە واتە: بەرهەمی کرداری دەستی خۆتە، خۆت بەخۆتی دەکەیت و ئێمە تۆمان ناردووە بە

پێغه‌مبه‌ر بۆ ته‌واوی خه‌ڵکی و خواش به‌سه ئاگادار وشایه‌ت بێت بۆ گه‌یاندنی به‌رنامه‌که‌ی خوا).

وه‌ده‌فه‌رموێت: ﴿أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَدۡ أَصَبۡتُم مِّثۡلَيۡهَا قُلۡتُمۡ أَنَّىٰ هَٰذَاۖ قُلۡ هُوَ مِنۡ عِندِ أَنفُسِكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ﴾ (آل عمران: ١٦٥)".(ئایا کاتێک به‌ڵاو ناخۆشیه‌کتان تووشهات (له جه‌نگی ئوحود)دا بۆ ده‌ڵێن: ئه‌مه چی بوو؟ بۆ وامان به‌سه‌ر هات؟ له‌کوێوه ئه‌مه‌مان بۆهات؟ پێیان بڵێ: ئه‌و به‌ڵایه له‌لایه‌ن خۆتانه‌وه توشتان هات (کاتێک فه‌رمانی پێغه‌مبه‌رتان شکاند و ته‌ماعی دونیا له ده‌روونتاندا جووڵا) به‌ڕاستی خوا ده‌سه‌ڵاتی به‌سه‌ر هه‌موو شتێکدا هه‌یه، (به‌نده چاکه‌کانیشی کاتێک هه‌ڵه بکه‌ن تووشی به‌ڵایان ده‌کات)...

که‌واته سێ پله‌ی هه‌یه: "اخسها ان تشكوا الله الى خلقه، و أعلاها أن تشكوا نفسك أليه، وأوسطها أن تشكوا خلقه أليه"[٢٢]. "بێ نرخ ترینیان ئه‌وه‌یه سکاڵا له خوا بکه‌یت لای به‌نده‌کان، به‌رزترینیان ئه‌وه‌یه سکاڵای نه‌فسی خۆت بۆ لای په‌روه‌ردگارت به‌ریت، وه مام ناوه‌ندیان ئه‌وه‌یه که سکاڵای له دروست کراوه‌کان بکه‌یت لای په‌روه‌ردگارت".

٣- ئارامگرتن له‌وساته وه‌خته‌دا پێویسته که تیایدا توشی به‌ڵا ده‌بێت:

ئه‌نه‌سی کوڕی مالیك ﷺ ده‌گێڕێته‌وه له پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که فه‌رموویه‌تی: ((...إنما الصبُر عند الصدمة الأولى))[٢٣]. (ئارامگرتنی ڕاسته‌قینه له یه‌که‌م ساتی بیستنی هه‌واڵی ناخۆش وتووشبوونی به‌ڵا ده‌بێت).

٤- به‌ندکردنی نه‌فس له ناڕه‌زایی و ناڕه‌حه‌تی ده‌ربرین.

---

(٢٢) انظر: (الفوائد) لابن القيم (ص: ٨٧ – ٨٨).

(٢٣) اخرجه: البخاري (١٣٠٢) ، ومسلم (٩٢٦).

٥- بەنـدکردنی ئەندامـەکان لـەو کردارانـەی کـە دژایـەتی ئـارامگرتن و نارەزایی لە خوای پەروەردگاری تێدا بێت.

٦- دورکەوتنەوە لە پاك ڕاگرتنی نەفس:

سوفیانی سەوری (رحمه الله) دەفەرموێت: "ثلاثٌ من الصبر: الاّ تُحدِثَ بـو جعِـكَ، ولا بمصيبتك ولا تزكي نفسك"(٢٤). "سێ شت لە ئارامگرتنەوەیـە: بـاس لـە ئـێش و ئازارت نەکەیت، وەبـاس لـە بـەلا و موسـیبەتت نەکـەیت، وەنەفسـی خـۆت بـەپاك نەزانیت".

٧-دوورکەوتنەوە لە پەلەکردن وتوڕەبوون و بێ ئومێدی.

بەشەکانی ئارامگرتن بە گوێرەی پەیوەندی یەکانی

ئارامگرتن بە گوێرەی پەیوەندی یەکانی سێ بەشە:

١- ئـارامگرتن لەسـەر فـەرزەکانی خـوای گـەورە و ون نـەکردنیان و بـەجێ گەیاندنیان.

٢- ئارامگرتن لەسەر خۆدوور خستنەوە لـە قەدەغـەکراوەکانی خـوای گـەورە؛ ئارامگرتن لەسەر گوناه و تاوان و و سەرپێچی یەکان و ڕێگە پێنەدراوەکان.

٣- ئارامگرتن لەسەر قەزاو قەدەری خـوای گـەورە و میهرەبـان و ڕازی بـوون پێیان ئەمەش پێویستە ناڕازی نەبێت وباوەڕت پـێی هـەبێت وەهـەر کەسـێك ئـەم سێ بەشەی تێدا بێتە دی ئەو کەسـە لـە ڕووی ئارامگرتنـەوە کامـلێ و تـەواوە، وە خۆشی دونیا و قیامـەتی بەدەسـت هێنـاوە وهـیچ کەسـێکیش پـێی ناگـات تـەنها لەڕێگە و پردی ئارامگرتنەوە دەیگاتێ، هەر وەك چۆن هەموو کەسێك لـە ڕێگـەی پردی سیراتەوە دەگاتە بەهەشت.

---

(٢٤) انظر: (تفسير القران العظيم) لابن كثير (٣/٤٨٩).

عمر ی کوڕی خەطاب ﷺ دەفەرموێت: "خير عيش أدر كناه بالصبر ولو أن الصبر كان من الرجال كان كريماً" (٢٥) "چاکترین ژیانێك كە پێی گەیشتووین بە هۆی ئارامگرتنەوە بووە، وە ئەگەر ئارامگرتن لە پیاوان بوایە ئەوا کەسێکی بەخشندە دەبوو".

[ئەم سێ جۆرەش كە باسمان کرد هەمان وتەیە كە شێخ عبدالقادری گەیلانی باسی کردوە لە کتێبی (فتوح الغيب)دا: و دەڵێت(بەندە پێویستی بە فەرمانێکە جێ بەجێی بکات، وە قەدەغەکراوێکە خۆی لێ بپارێزێت، وەقەزاو قەدەرێکە ئارامگربێت لەسەری](٢٦).

وە ئیمامی حولەیمش (رحمه الله)سەبارەت بە بەشەکانی ئارامگرتن دەفەرموێت:

١) ئارامگرتن لەسەر ناڕەحەتی بەجێ گەیاندنی عیبادەت و خواناسی

٢) ئارامگرتن لەسەر موسیبەتە ناڕەحەتە کارەسات ئامێزەکان.

٣) ئارامگرتن لەسەر ئازاری سەرپێچی کاران.

٤) ئارامگرتن لەسەر ئارەزووەکان و دژایەتی کردنی نەفس) (٢٧).

ئیبن و ئەبی دونیا (رحمه الله)دەفەرموێت: "أن الصبر على عشرة وجوه:- الصبر عن المعاصي وعلى الفرائض والشبهات والفقر والاوجاع والمصائب وعلى أذى الناس وعن

---

(٢٥) انظر: (الصبر) لابن أبي الدنيا (٦)، و(الطب النبوي) (ص: ٢٥٧) و(عدة الصابرين) لابن القيم (ص: ٢٣).

(٢٦) انظر (عدة الصابرين وذخيرة الشاكرين) ص (٢٣) ، وانظر: (الدر المنثور) (٦٦/١) ، و (كنز العمال) (٦٥١٥) ، و(اللالي المنثورة) (٢١٠/٢).

(٢٧) انظر: (شعب الايمان) للامام الحليمي (ص/٢٧٣).

الشـهوات وفضـول الكـلام والصـبر علـى النوافـل"[٢٨]. "واتـە ئـارامگرتن دە جـۆرە، ئارامگرتن لەسەر تاوان و گوناھ وە لەسەر فەرزەکان و ئارەزووەکان و ئەو شتانەی کە شوبهەی لێ دەکرێت وجێی گومانن، وە ئارامگرتن لەسەر نەداری و هەژاری وە ئێش و ئازارو بەڵا و موسیبەت، وەئارامگرتن لەسەر ئەشکەنجەو ئازاری خەڵکی وە لە وتەی زیادە، وە ئارامگرتن لەسەر سوننەت وکارە چاکە زیادەکان".

جۆرەکانی ئارامگرتن

١- ئارامگرتن لەسەر ئەنجامدانی فەرمانەکانی خوای گەورە بەگشتی؛

خوای گەورە و میهربان داوامان لێ دەکات کە ئـارامگربین لـە بـەجێ گەیانـدنی فەرمان و ئەرکەکانی سـەر شـانمان وەك خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا فَٱعۡبُدۡهُ وَٱصۡطَبِرۡ لِعِبَٰدَتِهِۦۚ هَلۡ تَعۡلَمُ لَهُۥ سَمِيّٗا﴾ (مـريم: ٦٥). طـەبـەری دەڵێـت: "واتە با نەفست ئارام بگرێت لەسەر جێ بەجێ کردنی فەرمانەکان و خۆ دوورگرتن لـە قەدەغـەکراوەکان وە گـوێ ڕایـەڵی پـەروەردگار، پێویسـتە لەسـەر موسـوڵمان بەندایەتی و عیبادەتی خوای پـەروەردگار بکـات، وە خۆگربێـت لەسـەر خواناسـی بـێزارو بـێ توانـا و مانـدوو نـەبێت وئارامگربێـت وەك ئـارامگرتنی هـاوەڵ لەگـەڵ هاوەڵەکانی خۆی لەکاتی ڕووبەڕووبونەوە و تێکۆشان لە پێناو خوادا".

موغەیرەی کوڕی شـوعبە ﷺ دەگێڕێتـەوە و دەفـەرموێت: "کـان عَليـە الصـلاة والسلام يقوم في الليل حتى تَتَوَّرَمُ قَدَماه. وَيقال لهُ: كَيفَ تَصنَعُ هذا وَقَدْ غَفَرَ اللهُ لـك مـا تقدم مِنْ ذَنْبِكَ وما تأخر ؟ فيقول: ((أفلا أكون عَبْداً شَـكُوُراً))"[٢٩]. (پێغەمبـەری خـوا ﷺ ئەوەندە شەونوێژی دەکرد و بەپێوە دەوەستا تاوەکو قاچـەکانی دەئاوسـان، پێی دەوترا چۆن وە بۆچی وا دەکەیت لە کاتێکدا خوای پـەروەردگار لـە گونـاهی

---

(٢٨) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا(١٥٠).

(٢٩) اخرجه: البخاري (٤٨٣٦)، ومسلم (٧٩) (٢٨١٩).

ڕابردوو لەمەو پێشت خۆش بووە؟ پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: ئایا نابێت من بەندەیەکی سوپاس گوزاربم).

٢- ئارامگرتن لەسەر قەدەغەکراوەکان:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَٱلَّذِينَ صَبَرُواْ ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ... ﴾ (الرعد: ٢٢). ئیبن و کەثیر دەڵێت: "واتە ئەوانەی ئارامگربوون و خۆیان پاراستووە لە قەدەغە کراوەکان و تاوانەکان لەبەر ڕازیبوونی خوا وپاداشتی نەبڕاوە و هەمیشەییە"[٣٠].

مەیمونی کوڕی مەهران دەڵێت: "الصبر صبران: الصبر على المصيبة حسن وأفضل من ذلك الصبر عن المعاصي"[٣١]. "ئارامگرتن دوو جۆرە: ئارامگرتن لەسەر ناڕەحەتی و موسیبەت کە جوان و گەورەیە وباشتریش لەو ئارامگرتنە لەسەر تاوان و گوناه کردن". هەر لەبەر ئەمەشە (ذا النون) دەفەرموێت: "أفضل الصبر الصبرُ على المخالفات"[٣٢] (باشترین ئارامگرتن. ئارا مگرتنە لەسەر قەدەغەکراوەکان).

بۆ نمونە ئارامگرتن لەسەر چاوداخستن وتەماشانەکردنی نامەحرەم ئەمەش بەڵگەی زۆری لەسەر هەیە لەو بەڵگانە فەرموودەکەی پێغەمبەری خودایە ﷺ کە دەفەرموێت: ((لا تتبع النظرة النظرة، فإنّما لك الأولى وليست لك الأخرى))[٣٣] (لە دوای تەماشاکردنی یەکەم جار جارێکی تر تەماشا مەکە چونکە یەکەم جار بۆ تۆیە و لەسەر تۆمار ناکرێت بەڵام دووەم جار بۆ تۆ نیە و لەسەرت دەنوسرێت).

(٣٠) (تفسير القرآن الكريم) لابن كثير (٢/ ٥١٠).

(٣١) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١٨).

(٣٢) أخرجه البيهقي (شعب الايمان) (٩٥٦٧) وقال محققه: اسناده جيّد.

(٣٣) اخرجه: احمد (٥/٣٥١)، أبو داود (٢١٤٩)، الترمذي (٢٧٧٧)، الحاكم (٢/١٩٤)، البيهقي (٧/٩٠) وحسّنه الشيخ الألباني في: (صحيح أبي داود) (١٨٦٥)، (صحيح الترمذي) (٢٢٢٩)، (حجاب المرأة) (٣٤).

واتە بەسەیرکردنی یەکەمجارت بۆ ئافرەتی نامەحرەم کە چاوت دەچێتە سەری هیچت لەسەر نانوسرێت بەلاَم جاری دووەم گوناه و تاوانت لەسەر دەنوسرێت.

وەپێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((إیاکم والجلوس علی الطرقات .... قال:غض البصر وکف الأذی ورَّد السَلام))[٣٤]. (ئاگاداری خۆتان بن لەکاتی دانیشتندا لەسەر ڕێگاکان..... وەمافی ڕێگا بدەن. هاوەلاَن وتیان: مافی ڕێگا چی یە ؟ فەرمووی: چاوداخستن و تەماشانەکردنی نامەحرەم، وەخۆپاراستن لەو شتانەی ببێتە مایەی ئازاری خەلَکی، وەلاَم دانەوەی سەلام کردن).

ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) دەفەرموێت: "...النظر أصل عامة الحوادث التي تصیب الإنسان فالنظرة تولد خطرة، ثم تولد الخطرة فكرة، ثم تولد الفكرة شهوة، ثم تولد الشهوة إرادة تقوى فتصیر عزیمة جازمة، فیقع الفعل ولابد: ما لم یمنع منه مانع وفي هذا قیل: (الصبر علی غض البصر ایسر من الصبر علی الم ما بعده". ((سەیر کردنی حەرام و قەدەغەکراو بناغەی گشت ڕووداوەکانە کە توشی مرۆڤ دەبێت سەیرکردنی ناشەرعی کاری ترسناکی لیَ دەکەوێتەوە، چونکە تەماشاکردن خەیالَ دروست دەکات و خەیالَیش بیرۆکە دروست دەکات و بیرۆکەش ئارەزوو دروست دەکات وئارەزووش ویست و خواستی بەهێز دروست دەکات، وەئەو خواستەش دەبێت بە بڕیارێکی یەکجارەکی ئەوکاتیش کارەکە ئەنجام دەدرێت، گەر ڕێگرێك نەبێت ڕێی ئەنجامدانی ئەو کارەی لیَ بگرێت. لەبەر ئەمەشە وتراوە، ئارامگرتن لەسەر چاوداخستن ئاسانترە لەئارامگرتن لەسەر ئێش وئازاری دوای چاوداخستن.

شاعیر دەلَیَ:

كل الحوادث مبدأها من النظر ومعظم النار من مستصغر الشرر

(٣٤) اخرجه: البخاري (٦٢٢٩) ، مسلم (٢١٢١) ،أبو داود (٤٨١٥).

(واتە: هەموو بەسەر هاتەکان سەرەتایان لە تەماشاکردنەوەیە، وە زۆربەی ئاگرەکان سەرەتایان لە پیزیسکێکەوەیە).

لە زیانەکانی سەیرکردنی حەرام: ئەوەیە هەمیشە ئاخ و حەسرەت و جەرگ و دڵ سوتان دروست دەکات، مرۆڤ شتی وا دەبینێت ناتوانێت ئارام و خۆ ڕاگرێت لەسەری، ئەوەش گەورەترین ئەشکەنجە و ئازارە گەر شتێك ببینیت ونەتوانیت ئارامگر بیت لەسەر هەندێکی وتوانا شت نەبێت بەسەر هەندێکی تریدا.

شاعیر دەڵێت:

وكنت متى أرسلت طرفك رائداً لقلبك يوماً، أتعبتك المناظر
رأيت الذي لا كله أنت قادر عليه، ولا عن بعضه أنت صابر[٣٥]].

(واتە: تۆ هەر کات تیلەی چاوت کردە نوێنەری دڵت زۆری دیمەنەکان ماندوت دەکەن ئەو دیمەنە دەبینیت کە توانات نیە بەسەر هەموویدا و ئارامگریش نیت بەسەر هەندێکدا).

٣- ئارامگرتن لەسەر نوێژ بەتایبەتی:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَاۖ .. ﴾ (طـه: ١٣٢)

(فەرمان بەخێزانت بکە نوێژ بکەن و تۆش خۆڕاگر بەلەسەری) .

ئیمامی طەبەری (رحمه الله) دەفەرموێت: "تۆ خۆ ڕاگربە لەسەر جێبەجێ کردنی نوێژ بە هەموو سنورەکانی یەوە"[٣٦]. وە ئیبن کەثیریش (رحمه الله) دەفەرموێت: "تۆ ڕزگاریان بکە لە سزای خودا بەئەنجام دانی نوێژ، وەتۆش ئارام و خۆ ڕاگربە لەسەر ئەنجامدانی نوێژ"[٣٧].

(٣٥) انظر: (الجواب الكافي) لابن القيم (ص: ٧٨).

(٣٦) انظر: (تفسير الطبري) (٩/٢٩٣).

(٣٧) انظر: (تفسير القرآن العظيم) لابن كثير (٤/٨٧).

عەبدوڵڵای کوڕی سەلام ﷺ دەفەرمویّت: ((كان النبي ﷺ إذا نزل بأهله الضيق أمرهم بالصلاة ثم تلا ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا .. ﴾))(٣٨). پێغەمبەری خوا ﷺ هەرکاتێك تەنگی و ناڕەحەتی یەك بکەوتایەتە ناو ماڵ و منداڵی فرمانی پێ دەکردن بە نوێژکردن لە پاشان ئەم ئایەتەی بۆ دەخوێندنەوە (ئەی پێغەمبەر ﷺ) فەرمان بدە بە هەموو تاکەکانی خێزانت، تا نوێژەکانیان (بەچاکی ئەنجام بدەن، چونکە خۆراکی ڕۆحە) و بەردەوام و کۆڵنەدەر و خۆڕاگربە لەسەری، ئێمە بێگومان داوای ڕزق و ڕۆزی لە تۆ ناکەین، بەڵکو ئێمە ڕزق و ڕۆزی بە تۆ دەبەخشین، سەرەنجامی چاک هەر بۆ خواناسی و دینداریە).

وەپێشەوا عومەری کوڕی خەطاب ﷺ هەرکاتێك شەو نوێژی بکردایە کاتێك لێدەبوویەوە ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا .. ﴾ وعوروە ﷺ کاتێك شتێکی ببینیایە لە دونیا دەهاتەوە بۆلای ماڵ و منداڵی و دەیوت نوێژ نوێژ لە پاشان ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە: ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا .. ﴾(٣٩).

وە بەکری کوڕی عەبدوڵڵای مەزەنی (رحمه الله) هەرکاتێك ماڵ و منداڵی شتێکی تایبەتی توش بوایە دەیفەرموو: "قوموا فصلوا ثم يقول: بهذا أمر الله تعالى رسوله ثم قرأ ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ .. ﴾"(٤٠). هەستن نوێژ بکەن، لە پاشان دەیوت ئابەئەمە خوای گەورە فەرمانی بە پێغەمبەری خوا ﷺ کردووە پاشان ئەو ئایەتەی دەخوێندەوە.

---

(٣٨) اخرجه: الطبراني في (الاوسط) رقم (٨٨٦) وقال محققه : اسناده حسن، وقال الهيثمي في (المجمع) (١١١٧٣): رجاله ثقات.

(٣٩) اخرجه: الطبري في (جامع البيان) رقم (١٨٤٥٧-١٨٤٥٨).

(٤٠) انظر: (زاد المسير) لابي الفرج الجوزي (٥/٢٤٨).

٤- ئارامگرتن لەسەر بانگەشەکردن بۆلای خوای گەورە:

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿...وَتَوَاصَوْاْ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْاْ بِٱلصَّبْرِ﴾ (العصـر: ٣) (ئەوانـەی کـە باوەڕیـان هێنـاوەو کـارو کـردەوە چاکـەکانیان ئەنجامـداوەو ئامۆژگـاری یەکتریشـیان کـردووە کـە هەمیشـە پابەنـدی حـەق بـن (پابەنـدی حـەقیش پێویسـتی بـە خۆگری هەیە)، لەبەر ئەوە بەردەوام ئامۆژگاری یەکتریان کـردووە تـا هەمیشـە، خۆگرو ئارامگریش بن) .

ئیمامی شـافعی (رحمه الله) دەفـەرموێت: "لو ما انـزل الله حجـة علـى خلقـه إلا هـذه السورة لكفتهم"[٤١]. "گەر خوای گەورە هیچ سورەتێکی نەناردایەتە خوارەوە جگە لەم سورەتە ئـەم سـورەتە بـەس بـوو ببێـت بـە بەڵگـە بەسـەر بەنـدەکانی یـەوە.

وەخــوای گــەورە لــە چــیرۆکی لوقمانــدا دەفــەرموێت: ﴿ يَٰبُنَيَّ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَٱنۡهَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنۡ عَزۡمِ ٱلۡأُمُورِ ﴾ (لقمـان:١٧). واتـە: لوقمـان ئامۆژگـاری کوڕەکـەی کـردوو وتـی: (کـوڕی شـیرینم نوێژەکانت بـە چـاکی ئـەنجام بدە، فـەرمان بـە چاکـە بدە، ڕێگـری لـە گونـاهو خراپـە بکـەو وە بـە ئارامبـە لـە بەرامبەر ئەو ناخۆشیانەی کە تووشت دەبن، بەڕاسـتی ئەوانـەی کـە باسـکران هەنـدێکن لەوانەی هەر دەبێت بکرێن).

لە عەمری کوڕی حەماشەوە ﷺ دەفـەرموێت: "انـه أوصـى ولـده فقـال:...وإذا أراد أحد كم ان يـأمر بـالمعروف أو ينهـى عـن المنكـر فليـوطن نفسـه علـى الصـبر علـى الأذى"[٤٢]. " ئامۆژگاری و وەسیەتی بۆ کوڕەکەی کرد و وتی هەرکاتێك یەکێك لـە

(٤١) انظر: (الأصول الثلاثة) (ص: ٣).

(٤٢) أخرجه: الطبراني في (الاوسط) ، وقال الهيثمي في (المجمع) (٢٦٦/٧): رجاله ثقات.

ئێوە ویستی فرمان بە چاکە بکات یان ڕێگری لە خراپە بکات با نەفسی خۆی ڕابێنێت لەسەر ئارامگرتن لەسەر ئەشکەنجە و ئازار".

نمونەی ئارامگرتن لەسەر بانگەشە بۆ لای خوای گەورە زۆرە لە قورئانی پیرۆزدا، وەك ئارامگرتنی پێغەمبەران سەلامی خوایان لەسەر بێت بە تایبەت (نوح، أبراهیم، موسی، عیسی، هود، أیوب، .... هتد) لەگەڵ پێغەمبەری بەڕێزمان وە ئارامگرتنی هاوەڵان و تابیعیەکان و زانایانی ئەهلی سوننەت و جەماعەت ڕەزای خوایان لێبێت بەگشتی.

پێغەمبەر نوح ﷺ فەرمووی هەروەك خوای گەورە چیرۆکەکەمان بۆ دەگێڕێتەوە لە قورئانی پیرۆز دا دەفەرموێت: ﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا۟ أَصَٰبِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ وَٱسْتَغْشَوْا۟ ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا۟ وَٱسْتَكْبَرُوا۟ ٱسْتِكْبَارًا ﴾ (نوح: ٥ – ٧). (دوای سەدەها ساڵ بانگەواز نوح سکاڵای کردو وتی: پەروەردگار من بە شەو و بە ڕۆژ بانگی قەوم و گەلەکەمم کرد (بۆ یەکخواناسی و پارێزکاری). ❋ کەچی بانگەوازەکەی من هیچی زیاد نەکردن؛ تەنها ڕاکردنیان نەبێت. ❋ بەڕاستی من هەموو جارێك کە بانگم دەکردن تا لێیان خۆش ببێت، پەنجەیان دەخستە گوێچکەیانەوە تا نەبیستن، وجلەکانیان بەسەر خۆیاندا دەدا تا نەمبینن، زۆر گەرم بوون لەسەر بێ باوەڕی و خۆیان بەزل دەزانی و لووت بەرز بوون).

وە خوای گەورە لە سەرزوبانی بێ باوەڕەکان دەفەرموێت: ﴿ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا فِيٓ أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَآ إِلَيْهِ وَفِيٓ ءَاذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنۢ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَٱعْمَلْ إِنَّنَا عَٰمِلُونَ ﴾ (فصلت: ٥). (وتیشیان: ئێمە دڵەکانمان داپۆشراوە لە ئاستی ئەم بەرنامەیەدا کە تۆ بانگی ئێمە دەکەیت بۆ لای، گوێشمان کەڕو قورسە لە ئاستیدا، وە لە نێوان ئێمە و تۆدا پەردە و بەربەست هەیە، تۆ هەوڵ و کۆششی خۆت بدە، بێگومان ئێمەش هەوڵ و کۆششی خۆمان دەدەین).

(ئیبن تەیمیە (رحمه الله) دەڵێت: "(من الجهاد): صبر الرسل على أذى المكذبين، لئلا يتركوا ما أمروا به من دعوتهم إلى عبادة الله وحده، وأمرهم بالمعروف ونهيهم عن المنكر فهذا الصبر من جنس الجهاد في سبيل الله، إذا كان الجهاد مقصوداً به: أن تكون كلمة الله هي العليا وان يكون الدين كله لله فالجهاد والصبر فيه من أعظم الأعمال"[٤٣]. " لە تێکۆشان لە پێناوی خوادا: ئارامگرتنی پێغەمبەران لەسەر ئەشکەنجە و ئازاری ئەوانەی بەدرۆیان دەخستنەوە، تا واز لەو فرمانانە نەهێنن کە فەرمانیان پێ کراوە لە بانگەوازەکەیاندا بۆ پەرستنی خوای گەورە بەتەنها. وەفەرمان کردنیان بەچاکە و ڕێگریان لە خراپە، ئەو ئارامگرتنەیان لە جۆری جیهاد و تێکۆشانە لە لەپێناو خوای گەورەدا، گەر مەبەست لەو تێکۆشانەیان: بەرز بوونەوەی وشەکانی خودا بێت، و هەموو پەرستنێکیش تەنها بۆ خوای گەورە بێت، ئەوکاتە تێکۆشان و ئارامگرتن گەورەترین کردارێکە کە مرۆڤ ئەنجامی بدات.

بانمونەیەکی ئارامگرتنی پێغەمبەر ﷺ بهێنینەوە لەسەر بانگ کردنی خەڵکی بۆ لای ئاینی خوای گەورە. پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((لَقد اخفِت في الله وَما يَخاف أحد، وَلَقد أُوذيت في الله وما يُؤذى أحد، ولقد أَتت عليَّ ثلاثون مِن بين يوم وليلة ومالي ((ولعيالي))[٤٤]، ولبلال طعامٌ يأكلهُ ذو كَبد إلاّ شيء يواريه إبط بلال))[٤٥].

---

(٤٣) انظر: (مجموع الفتاوى) (١٨/١٧).

(٤٤) في رواية الأمام احمد(٣/٢٨٦).

(٤٥) أخرجه:احمد (٣/٢٨٦)، وابن أبي شيبة (١١/٤٦٤) ، والترمذي (٢٤٧٢) وقال:حديث صحيح ، وابن ماجة (١٥١) ، وأبو نعيم في (الحلية الأولياء) (١/١٥٠) ، وابن عساكر (٣/٣٠٨) ، وأبو يعلى (٣٤٢٣) ، وابن حبان (٦٥٦٠) وقال محققه:صحيح على شرط مسلم ،وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن الترمذي) (٢٠١٢) ، وفي (صحيح سنن أبي ماجة) (١٢٣) وفي (صحيح الجامع) (٥٠٠١)، وفي (السلسلة الصحيحة) (٢٢٢٢) ، وفي(المشكاة) (٥٢٥٣)، وفي (مختصر الشمائل) (١١٥) واللفظ للترمذي.

(ترسێنراوم له پێناوی خوادا و هیچ کەسێك بەوێنەی من نەترسێنراوه، وئازار دراوم له پێناوی خوادا و هیچ کەسێك بەوێنەی من ئازار نەدراوه، وسی ڕۆژ و شەو بەسەرمدا تێپەڕیوه و هیچ نەبووه خۆم وخێزانم و بیلال بیخۆین لە وشتەی گیانلەبەرێك بیخوات تەنها ئەوەندەمان هەبووه که ژێر باڵی بیلال دا بپۆشێت.

ئیبن و مەسعود ﷺ دەفەرموێت: [لما كان يوم حنين، آثر رسولُ الله ﷺ ناساً في القسمة، فأعطى الأقرع بن حابس مائةً من الإبل، وأعطى عُيينة ابن حصن مثل ذلك، واعطى ناساً منْ أشراف العرب وآثرهم يومئذ في القسمة، فقال رجلٌ: واللهِ إن هذه القسمة ما عدل فيها وما أريد فيها وجه الله، فقلت: والله لأخبرنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخبرته بما قال، فتغيَّر وجهه حتى كان كالصرف، ثم قال: ((يرحم الله موسى قد أوذي بأكثر من هذا فَصبر)). فقلت: لا جرم لا ارفع إليه بعدها حديثاً][٤٦]. (لە ڕۆژی حونەیندا پێغەمبەری خوا ﷺ گرنگی بەهەندێك خەڵكدا و بەشی زیاتری پێ دان لەدابەش کردنی غەنیمەت و دەستکەوتەکاندا، تا سەد وشتری دا بەئەقرەعی کوڕی حابیس، هەروەها سەد وشتری دا بە عویەینەی کوڕی حوصن وەهەندێکی تر لە گەورە پیاوانی عەرەب ڕێزی لێ گرتن و بەهەمان شێوە وشتری پێ بەخشین، پیاوێك وتی: وەڵاهی ئەم دابەش کردنە هیچ دادپەروەریەکی تێدانیە و لەبەر خوای پەروەردگار نەبووه، منیش وتم سوێند بە خوا ئەم هەواڵە دەگەیەنم بە پێغەمبەری خوا ﷺ پاشان هەواڵەکەم پێداو هەواڵم دا پێی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕووخساری گۆڕا وەك ڕەنگێکی سور هەڵگەڕا. لە پاشان فەرمووی ڕەحمەتی خوا لە موسا بێت بەڕاستی زیاتر لەمە ئازاریان دا و خۆڕاگر وئارامگریش بوو منیش وتم لەمەودوامنیش هیچ هەواڵێك ناگەیەنمە پێغەمبەری خوا ﷺ).

---

(٤٦) أخرجه: احمد (١/٣٨٠)، والبخاري (٣٤٧٧)، ومسلم (١٦٠٢).

هەر لە عەبدوللای کوری مەسعودەوە ﷺ فەرمووی: [كاني انظر إلى رسول الله ﷺ يحكي نبياً من الأنبياء –صلوات الله وسلامه عليهم –ضربه قومه فأدْموه، وهو يمسح الدم عن وجهه وهـو يقـول ((اللـهم إغفـر لِقَـومي فَـإنَّهُمْ لا يعلمـون))][47]. (وەك ئەوەی سەیری پێغەمبەری خوا بکەم باسی پێغەمبەرێك لە پێغەمبەرانی بۆ دەکرد سەلات و سەلامی خوایان لەسەر بێت قەومەکەی لێیان داو خوێناوییان کرد ئەویش دەستی دەهێنا بەسەر خوێنەکەیدا ودەیسرِی کەبەدەم وچاوی یەوە بوو دەیوت خوایە لە قەومەکەم خۆش بە بەراستی ئەوان نەزانن).

وە لە ئەبو عەبدوللای خەبابی کوڕی ئەرەتەوە ﷺ فەرمووی: [شكونا الى رسول الله ﷺ وهو متو سِّدٌ بردةً له في ظلِ الكعبة فقلنا: ألا تستنصر لنا ؟ ألاتـد عولنـا ؟ فقـال: ((قَد كان من قبلكم يؤخذ الرجل فيُحفر له في الأرض، فَيُجعـل فيهـا ثـُم يـؤتي بالمنشـار، فيوضع على رأسه فيجعل نصفين ويمشط بأمشاط الحد يد ما دون لحمه وعظمـه مـا يصـده ذلك عن دينه، والله لَيُتمَّنَّ الله هذا الأمر حتى يسير الراكب من صـنعاء الى حضـرموت لا يخاف إلا الله والـذئب علـى غنمـه ولكـنَّكُمْ تَسـتعجِلون))][48]. (سـکالامان بـردە لای پێغەمبەری خوا ﷺ کە دانیشتبوو لەسـەر عەبایـەك لـە سـێبەری کەعبـەدا وتمـان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ داوای سەرکەوتنمان بۆ ناکەیت؟ فـەرمووی: بەراسـتی لەپێش ئێوەوە پیاویان دەگرت و چاڵیان بۆ هەڵدەکەنـد لـەزەوی و دەیـان خسـتە ناوی و لەپاشان مشاریان دەهێناو لەسەر سەری دایـان دەنـاو دەیـان کـرد بـە دوو کەرتەوە، وە شانەی ئاسنینیان دەهێنا گۆشتی لاشەیان پێ پارچە پارچە دەکرد و ئەوانیش پەشیمان نەدەبوونەوە لە ئاینەکەیان، سوێند بەخوا خوای پەروەردگار ئەم ئاینە کامڵ و تەواو دەکات تاوەکو سوار لە سەنعاوە دەچێت بۆ حەزرەمـەوت

(٤٧) اخرجه: البخاري (٣٤٧٧)، واحمد (١/٣٨٠).

(٤٨) أخرجه: البخاري (٦٩٤٣)،أبو داود (٢٦٤٩)، احمد (٥/١٠٩).

جگه له‌خوای گه‌وره وپاشان گورگ بۆسه‌ر مه‌ڕه‌كانی له هیچ كه‌سێكی تر ناترسێت به‌ڵام ئێوه په‌له ده‌كه‌ن).

٥- ئارامگرتن له‌سه‌ر نه‌خۆشی و هه‌ژاری:

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: ﴿وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾ (البقرة: ١٧٧)، فالبأساءُ: الفقر ونحوه، والضّراء: المرضُ، قَالَ تَعَالَى: ﴿أُوْلَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا ...﴾ (الفرقان: ٧٥) وقال محمد بن علي زين العابدين في تفسير قوله تعالى [الْغُرْفَةَ] قال: الغرفة هي الجنة و(بما صبروا) أي:بما صبروا على الفقر[٤٩].: (ئه‌وانه‌ی كه ئارامگربوون له هه‌ژاری و نه‌خۆشی و كاتی جه‌نگدا، ئه‌وانه ڕاستگۆن و هه‌ر ئه‌وانیش خۆپارێزن) وه مه‌به‌ست (البأساء) فه‌قیری و هه‌ژاری و نه‌دارییه وه مه‌به‌ست به (الضراء) نه‌خۆشییه وه محمدی كوڕی علی زه‌ینولعابدین له‌مانا و ته‌فسیری فه‌رمایشتی خوای گه‌وره (الغرفة) فه‌رمووی: بریتی له به‌هه‌شت وه مه‌به‌ست له (بما صبروا) واته به‌وه‌ی كه خۆڕاگر و ئارامگرن بوون له‌سه‌ر هه‌ژاری و نه‌داری.

* له فاتیمه‌ی خوزاعی یه‌وه (رضي الله عنها) ده‌فه‌رموێت: ((عاد النبي ﷺ امرأة من الأنصار وهي وجعة فقال لها: ((كيف تجدينكِ))؟ قالت: بخير إلا أن أم ملدم قد برحت بي – يعني الحُمى، فقال النبي ﷺ: (اصبِري فأنها تُذهِبَ خبثَ ابن ادم كما يُذهِبُ الكيرُ خبَثَ الحديد))[٥٠] (پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌ردانی ئافره‌تێكی پشتیوانانی(الأنصار)ی

---

(٤٩) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٢٨).

(٥٠) اخرجه: عبد الرزاق في (المصنف) (٢٠٣٠٦) ، والطبراني في (الكبير) (٢٤/(٩٨٤) ، و ابن السني في (عمل اليوم والليلة) (٥٤١)، و البيهقي (الشعب) (٩٨٤٠)، وحسنه الشيخ الألباني في (صحيح الترغيب) (٣٤٤٠).

ناومەدینەی کرد کە ئێش و ئازاری هەبوو وتی چۆن خۆت دەبینیتەوە؟ وتی بەچاکە بەڵام ئەم شەو توشی تا بووم و ناڕەحەتی کردم پێغەمبەری خواش پێی فەرموو ئارامگربە لەرز وتا پیسی گوناە وتاوان لەبەرەی ئادەمیزاد لادەبات هەر وەك چۆن ئاگر ژەنگی ئاسن ناهێڵێت ولای بدات).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە و دەفەرموێت: ((جاءت امرأة إلى النبي ﷺ و بها لمٌ..... (فقال لها رسول الله ﷺ: ((إنْ شِئتِ دعوتُ الله أن يشفيكِ، وإن شِئتِ فاصبري ولا حساب عليكِ)) ؟ قالت: بل أصبرُ ولا حساب عليّ)) [٥١].(ئافرەتێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا کەپەرکەم و فێی لەگەڵدا بوو..... پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو ئەگەر حەز دەکەیت داوات بۆ دەکەم تاخوا شیفات بدات وە ئەگەر حەز دەکەیت ئارامگربەو هیچ لێ پرسینەوەیەکت لەگەڵ ناکرێت لە قیامەتدا وتی: بەڵکو ئارام دەگرم تا لێ پرسینەوەم لەگەڵدا نەکرێت.

* عائشە (رضي الله عنها) پرسیاری کرد لە پێغەمبەری خوا ﷺ لە چاوەقوڵە واتە نەخۆشی (الطاعون) پێغەمبەر ﷺ فەرمووی ((انه كان عَذاباً يبعثه الله تعالى على من يشاء فجعله الله تعالى رحمة للمؤمنين فليس مِنْ عَبد يَقعُ في الطاعونِ فيكمث في بلده صابراً مُحتَسباً يعلم أنهُ لا يصيبه إلاّ ما كتب الله لَهُ إلا كان له مثل أجر شَهيد)) [٥٢]. (ئەو ئازارە سزایەك بوو خوای گەورە دەینارده سەر هەر قەومێك كە خۆی ویستی لێ بێت، بەڵام خوای گەورە بۆ ئیماندارانی کردووە بەبەزەیی و هەر بەندەیەك توشی ببێت و لەناو شارەکەی خۆیدا ئارامگربێت و بەهیوای پاداشتی خوابێت وابزانێت

(٥١) أخرجه: أحمد في (المسند) (٩٦٨٩) وقال محققه الأرناؤوط: إسناده حسن ، وابن حبان (٢٩٠٩).

(٥٢) أخرجه: البخاري (٦٩٧٤)،مسلم (٢٢١٩)،احمد(٦٤/٦)واللفظ له ، البيهقي (٣٧٦/٣) و انظر: (أحكام الجنائز) للألباني (ص: ٥٢).

ئەوەی خودا بۆی نوسیووە هەر ئەوەی توش دێت، ئەو کەسە خوای پەروەردگار بە وێنەی شەهید پاداشتی دەداتەوە.

* جابری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((الفارُّ [من الطاعون] كالفارِّ من الزحف، [والصابر فيه كالصابر في الزحف] ومن صبر فيه كان له اجر شهيد))(٥٣). (ڕاکردن لە نەخۆشی چاوەقوڵە وەك ڕاکردنە لە تێکڕژانی کاتی ڕووبەڕووبوونەوەی بێ باوەڕان وە هەرکەسێك ئارامبگر بێت لە سەر نەخۆشی چاوەقوڵە و لەو شوێنە دەرنەچێت وەك ئەو کەسەیە خۆڕاگربێتبەرامبەر هێرشی دوژمنوە ئەو کەسە پاداشتی هاو وێنەی پاداشتی شەهیدە).

* شەدادی کوڕی ئەوس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((إن الله يقول: إذا ابتليت عبداً من عبادي مؤمناً، فحَمد ني وصبر على ما ابتليته بهِ، فانَّهُ يقومُ مِن مضجعه ذلك كيوم –ولدته أمه مِنْ الخطايا))(٥٤). (خوای گەورە دەفەرموێت: هەرکاتێك بەندەیەك لەبەندە بڕوادارەکانم توشی تاقی کردنەوە و نەخۆشی کرد و ئەو سوپاسی کردم و ئارامی گرت لەسەر ئەوەی پێیەوە گیرۆدە بووە ئەو کەسە کە لەسەر جێگە هەڵدەستێتەوە لە دوای چاك بوونی وەك ئەو ڕۆژەی کە لەدایك بووە و بێ گوناهە...).

---

(٥٣) اخرجه: احمد (٣/٣٢٤) (رقم: ١٤٤٧٨، ١٤٧٩٣٢) وقال محققه : حسن لغيره، و البزار(٣٣٨)، والطبراني (الأوسط) (٣٢١٧) ، وقال الهيثمي في (المجمع) (٣١٥/٢): رواه احمد ورجاله ثقات.

(٥٤) أخرجه: احمد (١٢٣/٤) ، وابن عساكر في (التاريخ) (٢/٨) ، وصححه الشيخ الالباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٠٠٩).

* ئەبو سەعید و ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕنەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەموویەتی: ((ما يُصيب المسلم من نصب و لا وصب (أي: المرض) ولاهم ولا حزن ولا أذى ولا غم حتى الشّوكة يُشاكها إلاّ كَفّرَ الله بها من خطاياه))[٥٥]. (موسولمان هەرشتێکی توش دەبێت لە ماندوبوون و نەخۆشی، غەم و خەفەت، ئەشکەنجە و ئازار، هەتا دڕکێکیش دەچێت بەشوێنێکیدا خوای گەورە دەیکاتە مایەی سڕینەوەی گوناهەکانی).

* عەبدوللای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەموویەتی: ((قَدْ افلحَ من اسلمَ، وكان رزقه كفافاً فصبر عليه))[٥٦] (بەڕاستی سەرفرازە ئەو کەسەی کە موسولمان بووە و ڕزق و ڕۆزییەکەی بەشی کردووە و ئارامی گرتووە لەسەری).

ئەبو عبدالرحمن حەنبەلی دەفەرموێت: (جاء ثلاثة نفر إلى عبدالله بن عمرو بن العاص ﷺ وأنا عنده فقالوا: يا أبا محمد إنّا والله ما نقدر على شيءٍ ولا نفقةٍ ولا دابة ولا متاعٍ ؟ فقال لهم: ما شئتم، إن شئتم رجعتم إلينا فأعطيناكم ما يسّر الله لكم، وإنْ شئتم ذكرنا أمركم للسلطان، وإن شئتم صبرتم، فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول: ((إنَّ الفقراء يسبقون الأغنياء يوم القيامة بأربعين خريفاً))، قالوا: (فانا نصبرُ ولا نسأل شيئاً))[٥٧]. (سێ نەفەر هاتنە لای عەبدوللای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ من لەلای بووم وتیان ئەی باوکی محمد وەڵڵاهی توانای هیچ شتێکمان نی یە، توانای بژێوی و وڵاخ و کەل و پەلمان نی یە ؟ ئەویش پێی وتن ئارەزووتان لە چی یە ؟ گەر ئارەزووتان

---

(٥٥) أخرجه: البخاري (٥٦٤١)،ومسلم (٢٥٧٣)وانظر (رياض الصالحين) بتحقيق الشيخ الألباني رقم (٣٨).

(٥٦) اخرجه: ابو نعيم في (الحلية) (١٢٩/٦) ،وابن حبان في (الصحيح) (٦٧٠) وقال محققه: حديث صحيح.

(٥٧) أخرجه: أحمد (٦٥٨٧) ، ومسلم (٢٩٧٩).

لێ بوو بگەڕێنەوە لامان تا پێتانی ببەخشین لەوەی کە خوا بۆمانی ئاسان دەکات، وە گەر ئارەزووشتان لێ یەتی باستان دەگەیەنینە سەر کردە تا یارمەتیتان بدات، وە گەر ئارەزووشتان لێیەتی ئارامگربن چونکە من لە پێغەمبەری خوام بیستووە ﷺ کەئەی فەموو: (هەژارەکان پێش دەوڵەمەندەکان دەکەون لە چوونە بەهەشتدا لەقیامەتدا بەچل پایز) ئەوانیش وتیان ئێمەش ئارام دەگرین و داوای هیچ شتێك ناکەین).

* ئەبو ئومامە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((اغبَطُ الناس عندي، مؤمن خفيف الحاذ ذو حظٍ من صلاةٍ، وكان رزقه كفافاً فصبر عليه حتى يلقى الله عز وجل واحسن عبادةُ ربّه وكان غامضاً في الناس [لا يُشار إليه بالأصابعِ] عُجلتِ مَنيته وقل تراثه، وقل بواكيه))[٥٨]، (بەختەوەرترین کەس بەلای منەوە باوەڕدارێکی دەست کورتە خاوەن نوێژە، وەڕزق و ڕۆزی یەکەی بەشی دەکات و ئارامدەگرێت لەسەری تادەگاتەوە بە خوای پەروەردگاری وبەندایەتیەکەی چاك بەجێ دەگەیەنێت وە لەناو خەڵکیدا پەنجەی بۆ ڕاناکێشرێت و ناناسرێت، وە مردنەکەی زوو هاتووەتە پێش لێی ومیراتیەکەشی لە دوای خۆی کەم بوو،و فرمێسك ڕژانیش لەسەری کەم بوو. (ئەمە فەرموودەیەکی لاوازە ئاگادار بە).

* ئیبن مەسعود ﷺ فەرموویەتی: [دخلت على النبي ﷺ وهو يُوعك. فقلت له: يا رسول الله إنّكَ تُوعك وعكاً شديداً، قال: ((أجل، إني أوعك كما يُوعك رَجلان

---

(٥٨) أخرجه: احمد (٥/٢٥٢) ، والترمذي (٢٣٤٧) ، وابن ماجة (٤١١٧)، والبيهقي في (الشعب) (١٠٣٥)، و الروياني في (مسند الصحابة) (١٢١٩)، وضعفه الشيخ الألباني في (المشكاة) (٥١٨٩) ، و (ضعيف الجامع) (١٣٩٧)، و (ضعيف الترغيب) (١٨٦٤)، و(ضعيف الترمذي) (٢٣٤٧)، و(ضعيف ابن ماجة) (٤٩٥٣) وهو حديث ضعيف أوردناه للعلم فقط.

منكم)) قلت: ذلك ان لكَ أجرين؟ قال: ((أجل ذلك كذلك، ما من مسلم يُصيبه أذى شوكة فما فَوقها إلا كفر الله بها سيئاته وحُطت عَنه ذنوبه كما تُحطُ الشَّجرة ورقها))](٥٩)
(چوم بۆ لای پێغەمبەر ﷺ تای هەبوو نەخۆش بوو پێم وت ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تۆ تایەکی زۆر توندت هەیە؟ فەرمووی: بەڵێ ڕاست دەکەیت، من تا گرتوومی بە ئەندازەی دوو کەس لە ئێوە، منیش وتم بەڵێ ئەوەش لەبەر ئەوەیەکە دوو پاداشتت هەیە؟. پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: بەڵێ ئەوە ئاوهایە (واتە: بەئەندازەی دوو کەس تای هەیە و بە ئەندازەی دوو کەسیش پاداشتی هەیە)، هەر موسوڵمانێك تووشی ئازارێك ببێت ئایا ئازاری دڕكێك ببێت یان لەوە سەرو تر، خوای گەورە دەیکاتە مایەی سڕینەوەی گوناه و تاوانەکانی وەگوناهەکانی لێ هەڵدەوەرێنێ هەروەك چۆن درەخت گەڵاکانی هەڵدەوەرێت ، وەلە ڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: ((...ما لم يُنزل ما أصابه من البلاءِ بغير الله، أو يدعو غيرَ اللهِ في كشفهِ))(٦٠). (... بەمەرجێك ئەوەی توشی هاتووە لە بەلا و موسیبەت تەنها لە خوای گەورەی بزانێت (لەدەستی کەسی تری نەزانێت)، وە جگە لە خوای گەورە داوا لەهیچ کەسێکی تر ناکات لەسەری لا بەرێت).

* ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((لا يتمنين أحدكم الموت لضُرٍّ أصابه، فإن كان لابُدَّ فاعلاً فليقل: اللهم أحيني ما كانت الحياة خيرا لي، وتوفَّني إذا كانت الوفاة خيراً لي))(٦١). (هیچ کەسێك لە ئێوە ئاواتە خوازی مردن

---

(٥٩) أخرجه: البخاري (٥٦٤٧)، ومسلم (٢٥٧١)، واحمد (٣٨١/١).

(٦٠) اخرجه: ابن ابي الدنيا في (الكفارات) (٦٩/٢) ، وحسنه الشيخ الالباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٥٠٠).

(٦١) اخرجه: البخاري (٦٣٥١) ، ومسلم (٢٦٨٠) ، والترمذي (٩٧١) ، وأو داوود (٣١٠٨) ، والنسائي (٣/٤) ، وابن ماجة (٤٢٦٥).

نەبێت بەهۆی زیانێك کە پێی گەیشتووە، وەگەر ئەو کەسە هەر داوای مردنی کرد با بڵێت ئەی خوایە ژیانم پێ ببەخشە گەر ژیان بۆ من بە سوود وباشترە، مردنم پێ بدەو بم مرێنە گەر مردن چاکترە بۆ من).

و عبدالرحمنی کوڕی عەوف ﷺ دەڵێ: " ابتلينا بالضراء فصبرنا وابتلينا بالسراء فلم نصبر"[٦٢] "تاقی کراینەوە بەناڕەحەتی ئاراممان گرت، وە تاقی کراینەوە بە خۆشی ئارامامان نەگرت). ئیبن مەسعود ﷺ فەرموویەتی: "...وايم الله ما هو الا الغني والفقر ومابالي بايهماابتليت لان حق الله في كل منهما واجب ان كان الغنى إن فيه للعطف وإ ن كان الفقر إن فيه للصبر"[٦٣]."سوێند بەخودا ژیان یا دەوڵەمەندی یە یا هەژاریە هیچ گوێ نادەمێ بەهەر کامیان تاقی بکرێمەوە چونکە لە دەوڵەمەندی و هەم لە فەقیریشدا ماف و گوێڕایەڵی خوای پەروەردگار پێویستە، گەر دەوڵەمەندی بوو سۆز و بەزەیی خودای تێدایە، وەگەر هەژاری بوو ئارامگری تێدایە بۆ خوا".

٦- ئارامگرتن لەسەر خێزان و منداڵ و کەمی ماڵ و سەروەت:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أَمۡوَٰلُكُمۡ وَأَوۡلَٰدُكُمۡ فِتۡنَةٞ وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴾ (الأنفال: ٢٨) . [(هەروەها بزانن ماڵ و سامان و منداڵتان بۆ تاقیکردنەوەیە، خوای میهرەبانیش پاداشتی زۆرو بێ سنووری لە لایە)(بۆ ئەو کەسانەی کە نایەڵن ماڵ وسامان و منداڵیان ببێتە کۆسپ لە ڕێگەی خواپەرستیدا خواش پاداشتی هەرە گەورەی لەلایە].

(٦٢) انظر: (مختصر منهاج القاصدين) (ص/٢٧٠).

(٦٣) أخرجه:ابن المبارك (الزهد) برقم (١٥٢) وقال محققه سنده حسن.

وە دووبـــارە دەفـــەرموێت: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمۡ لَيَأۡكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمۡشُونَ فِي ٱلۡأَسۡوَاقِۗ وَجَعَلۡنَا بَعۡضَكُمۡ لِبَعۡضٖ فِتۡنَةً أَتَصۡبِرُونَۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرٗا﴾ (الفرقان: ٢٠). طەبەری (رحمه الله) دەفـەرموێت: : "جعلت بعضـكم لبعض بلاءً لتصبروا على ما تسمعون منهم ولما ترون من خلافهم" [٦٤] "واتـه: هەندێکتانم کردووەتـه تاقیکردنـەوە بـۆ ئـەوانی ترتـان تـا ئـارامگرن لەسـەر وتـه وهەڵوێستەکانیان، وەبەچاوی خۆتان دژایەتی و جیاوازیان ببینن".

مرۆڤ تاقیدەکرێتـەوە سـەرەتا لەهـەرە نزیکەکانیـەوە؛ هاوسـەر و منداڵـەمانی وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((إنَّ أمْرَكُن مهما يَهُمنيّ بعدي ولنْ يَصبرِ عليكُن بعدي إلا الصابرون)) [٦٥]. (ئەوەی توشتان دێت لە دوای من جێی نیگەرانیە بۆ مـن وەتەنها هەر ئارامگران لە دوای من دەتوانن ئارامگرن لەگەڵتان).

وەلەڕیوایـەتێکی تـردا دەفـەرموێت:((لا يعطـف علـيكن بعـدي إلاّ الصـادقون الصابرون)) [٦٦] (بەسـۆز و بـەزەیی نـابن بۆتـان لـە دوای مـن تـەنها ڕاسـت گۆیـان و ئارامگران نەبێت).

کە وابوو پێویستە لەسەر پیاو کە ئارامگر بێت لەگەڵ خێزان و منداڵەکانی هەر وەك شافیعی (رحمه الله) فەرمووی:

(٦٤) انظر: تفسير (جامع البيان): رقم (١٩٩٥٩).

(٦٥) اخرجه:احمد (الفضائل) (١٢٥٨) وقال محققه:إسناده صحيح ، الترمذي (٣٧٤٩) وقـال: حديث حسن صحيح غريب ، والحاكم (٣١٢/٣) وصححه على شرط الشيخين ، وابـن حبـان (٦٩٩٥) وقال محققه:حديث صحيح ، وحسنه الشيخ الألباني في: (صحيح الترمذي) (٢٩٤٨)، (صحيح الجامع) (٢٠٠٢) ، (المشكاة) (٦١٢١).

(٦٦) اخرجه: البزار في (المسند) (٢٥٩٠) ، وصححه الشيخ الألباني في (الصحيحة) (٣٢١٨).

من يتمنَّ العمر فاليدرع صبرا على احبـائـه
من يعمَّـر يـلقَ في نفسـه ما يتمناه لأعدائه(٦٧)

واتـه: (هـەر كـەس ئـاوات بەتەمـەن درێـژی دەخوازێـت باقـەڵغان بپۆشـێت لـە بەرامبەر خۆسەویستانی چونكە ئەوەی تەمەن درێـژ بێـت توشـی ئەوانـە دێـت كـە جێی ئاواتی بوو بۆ دوژمنانی).

* ئـەبو یـەحیای سـوهەیبی كـوڕی سـینانڕضي الله عنه فـەرمووی پێغەمبـەری خـوا ﷺ فەرموویەتی: ((عَجباً لِأمر المؤمن، إنَّ أمره كُلهُ له خيرٌ وليس ذلك لاحد إلا للمـؤمن، إن أصابته سراء شكر فكان خيراً له، وإن أصابته ضَـرّاء صَـبَرَ فكـان خَـيراً لـه))(٦٨) (سـەرم سوڕماوە بۆ كارەكانی بڕوادار، هەمووی خێروچاكەن بۆی، ئەوەش بۆ كەس نی یە تەنها بۆ بڕوادارە، گەر چاكە و خێـری تـوش هـات سوپاسـی خـوا دەكـات و ئـەوە چاكەیە بۆ ئەو، وەگەر ناخۆشـی و زیـانی تـوش هـات ئـارامگر دەبێـت لەسـەری و ئەوەش چاكەیە بۆ ئەو).

* موعەمەر فەرموویەتی: [جاءت امرأة إلى الحسن البصري، فقالت: يـا أبـا سـعيد لا والله ما خلق الله شيئاً أبغض إليَّ من زوجـي، فهـل تـأمرني أن أختلـع ؟ فقـال الحسـن: كنـا نتحدث ((إنَّ المختلعات هن المنافقات)). قال: فضربت رأسها بيدها فقالـت: إذاً أصـبرُ علـى بركة الله، فقال الحسن: يرحمها الله ما كنت أرى أن تفعل، وعن أبي عبيدة ابن عبـد الله رحمـه الله قال: إن الله كتب الجهاد على الرجل، والغيرة على النساء، فمن صَبَرَ مِنهُنَّ كان لهـا أجـر المجاهـد](٦٩). (ئافرەتێـك هـات بـۆ لای حەسـەنی بەصـری وتـی ئـەی بـاوكی سـعید

(٦٧) انظر: ديوان الشافعي (ص:٧).

(٦٨) اخرجـه: مسـلم (٢٩٩٩) ، واحمـد (٣٣٢/٣) ، و الـدارمي (٣١٨/٢) ، والطبراني (الكـبير (٧٣١٦) ، والبيهقي (الكبرى) (٣٧٥/٣).

(٦٩) انظر: (المصنف) لعبد الرزاق رقم (٢٠٤٠٢) ، و(١٣٢٧٠).

سوێند بە خوا هیچ شتێك لە دروست کراوەکانی خوای گەورە نیە بەلای منەوە لە پیاوەکەم زیاتر ڕقم لێی بێت ئایا فەرمانم پێ دەکەیت تا تەلاقی خۆمی لێ وەرگرم و خولعی لەگەڵ بکەم؟).

حەسەنی بەصریش (رحمە الله) فەرمووی: ئێمە قسەمان دەکرد ودەمان وت ئەوانەی تەلاق لە پیاوەکانیان دەستێنن دووڕوون، موعەمەر وتی: ئافرەتەکە دای بەسەریدا بەدەستەکانی و وتی کەوا بوو ئارام دەگرم لە پەنای قەڕو بەرەکەتی خوای پەروەردگار، وەحەسەنی بەصریش وتی: خوا ڕەحمی پێ بکات وام نەدەبینی ئەو بەو شێوەیە ڕەفتار بکات.

ئەبو عوبەیدەی کوڕی عبدالله ﷺ فەرموویەتی: (خوای گەورە ومیهرەبان جیهادی لەسەر پیاو فەرزکردووە، وەغیرەشی لەسەر ئافرەت، هەر ئافرەتێك ئارامگرێت لەسەر غیرەکەی ئەوە پاداشتی موجاهیدی دەست دەکەوێت).

٧- ئارامگرتن لە سەر موسوڵمانە لاواز و هەژارەکان:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم بِٱلۡغَدَوٰةِ وَٱلۡعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجۡهَهُۥۖ وَلَا تَعۡدُ عَيۡنَاكَ عَنۡهُمۡ تُرِيدُ زِينَةَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ ...﴾ (الكهف: ٢٨).(ئارامگر و خۆڕاگربە لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە خواپەرستی دەکەن و یادی پەروەردگاریان ویردی سەرزاریانە لە بەرەبەیان و دەمەو ئێواراندا، مەبەستیانەو دەیانەوێت کە ئەو زاتە لە خۆیان ڕازی بکەن، ڕوو لەوان وەرمەگێڕە (ڕوو مەکەرە دونیاپەرستان و دەوڵەمەندان) ئەوە کاری ئەوانە یە کە جوانی و ڕازاوەیی ژیانی دنیایان دەوێت ...).

عەبدوڕحمانی کوڕی ئەبو ئومامە ﷺ فەرمووی: ((نزلت هذه الآية على النبي ﷺ وهو في بعض أبياته (وَٱصۡبِرۡ نَفۡسَكَ مَعَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ رَبَّهُم ...) خرج يلتمس فوجد قوما

يذكرون الله منهم ثائر الرأس و حاف الجلد، وذو الثوب الواحد فلما رآهم جلس معهم فقال ((الحمد الله الذي جعل في أمتي من امرني ان اصبر نفسي معهم))[٧٠]. (ئەم ئایەتە دابەزیە سەر پێغەمبەری خوا ﷺ پاشان پێغەمبەر ﷺ چوو گەڕاو بینی لە ناو خەڵکیدا کۆمەڵێك هەن یادی خوای گەورە دەکەن تیایاندا بوو قژی تۆزاوی و شڵەژاو بوو و پێستی وشك ببوەوە وهەیان بوو خاوەن تەنها پۆشاکێك بوو کاتێك پێغەمبەر ﷺ ئەوانی بینی لە گەڵیان دانیشت و فەرمووی: سوپاس بۆ خوا کە لەناو ئومەتەکەمدا کە سانێك هەن خوای گەورە فەرمانی پێ کردووم ئارامگربم بۆیان و بە هەمیشەیی لە گەڵیان بم.

٨- ئارامگرتن لەسەر ئەزیەت و ئازاری خەڵکی:

خوای گەورە داوامان لێ دەکات ئارامگربین لە بەرامبەر ئازاری خەڵکی وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا۟ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّـٰبِرِينَ﴾ (النحل: ١٢٦).واتە: (گەر ئازاردران بۆتان هەیە بەوێنەی ئەوە تۆڵەی ئازاری خۆتان بکەنەوە و گەر ئەوەش نەکەن و ئارامگربن ئەوە چاکترە بۆ ئارامگران).

حەسەنی بەصریش (رحمه الله) دەفەرموێت: "ابن آدم لاتؤذِ وإن أُذيت فاصبر"[٧١] "ئەی نەوەی ئادەمیزاد ئەزێتی کەس مەدە، وەگەر ئەزیەت و ئازار درایت بەئارام و خۆ ڕاگر بە".

---

(٧٠) أخرجه:الطبراني، وعبدالرزاق (التفسير) (١٦٧٠) مرسلاً وقال الهيثمي في (المجمع) (١٠٩٩٨):رجاله رجال الصحيح ، و الطبري في (جامع البيان) (١١٣٤٨) وقال محققه: اسناده ضعيف، والبيهقي في (الدلائل) (٣٥٢/١) و الواحدي في (اسباب النزول) (ص/٢٢٤) وهو مرسل.

(٧١) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١١).

علی کوڕی زەید دەفەرموێت: "عومەری کوڕی عبدالعزیز ئەم ئایەتەی دەخوێندەوە: ﴿...وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ...﴾ (الفرقان: ٢٠)، و پاشان دەیفەرموو: (جُعل بعضكم لبعض فتنة فاصبروا)[٧٢].(واتە: هەندێکتان کراونەتە تاقیکردنەوە بۆ ئەوانی دیکەتان".

هەر لەم ڕووەشەوە عەطائی کوڕی ئەبو موسلیم دەفەرموێت: "إن الجنة حظرت بالصبر والمكاره فلا تؤتى إلاّ من باب الصبر أو المكروه"[٧٣]. " بەهەشت پەرژین کراوە بە ئارامگرتن و ناڕەحەتی و بەهەشتیش تەنها لەڕێگەی ئارامگرتن و ناڕەحەتیەوە دەست دەکەوێت".

لەبەر ئەوە پێویستە لەسەر موسوڵمانان بەتایبەت بانگەوازخوازان تێکەڵاوی خەڵکی بکەن و ئامادەی کۆڕو کۆبوونەوەکانیان بین، وەسەردانی نەخۆشەکانیان بکەن وە ئامادەی جەنازە کانیان بین وەیارمەتی هەژارەکانیان بدەن، وەڕینموی نەزانەکانیان بکەن، بەهەموو جورێك بەدەمیانەوە بچن، ئەمە کاتێك وە بۆ کەسانێك دەبێ کە تواناى فەرمان کردنیان هەبێت بەچاکەو توانای ڕێ گرتنیان هەبێت لە خراپە، وە ئەو کەسە نەفسی سەرکوت بکات تا ئازاری کەس نەدات و خۆی ڕابێنێ لە سەر ئارامگرتن. کەواتە بزانە ئەی برای موسوڵمانم تێکەڵاوی لەگەڵ خەڵکیدا بە و شێویە چاك و دروستە ڕەفتاری پێغەمبەر ﷺ و سەرجەم پێغەمبەرانی تر بووە سەلامی خوایان لێبێت، وە هەروەها خولەفای ڕاشیدین، وە لەدوای ئەوان سەرجەم هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ وەتابیعیەکان، و لەدوای ئەوانیش زانایانی موسوڵمانان و زۆربەی زانایانی شەرع زانی ئیسلام بەزەیی خوایان لەسەر

---

(٧٢) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٨٦).

(٧٣) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا(٣١).

بێت هەموو ئەمەیان لاپەسەند بووە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ...﴾ (المائدة: ٢).(یارمەتی و کۆمەکیی یەکتر بکەن لەسەر چاکەو خواناسی).

وە پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((المؤمن الَّذي يُخالِط النّاس ويصبر على آذاهُمْ خيرٌ – وفي رواية ((أعظم أجراً)) مِن الَّذي لا يخالط الناس، ولا يصبر على آذاهم))[٧٤]. (ئەو بڕوادارەی تێکەڵاوی خەڵکی دەکا و ئارام دەگرێت لەسەر ئازارەکانیان چاکترە– وەلەڕوایەتێکی تردا: پاداشتی گەورەترە لەو کەسەی تێکەڵاوی خەڵکی ناکاو ئارام ناگرێت لەسەر ئازارەکانیان).

وەلەڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت: ((المسلم الذي يخالط الناس ويصبر على آذاهم افضل من الَّذي لا يخالطهم ولا يصبر على أذاهم))[٧٥]. (ئەو موسوڵمانەی تێکەڵاوی خەڵکی دەکات ئارام دەگرێت لەسەر ئازارەکانیان چاکترە لەو کەسەی تێکەڵاویان ناکات و ئارام ناگرێت لەسەر ئازارەکانیان).

وە خوای گەورە سوێند دەخوات و دەفەرموێت: ﴿وَٱلْعَصْرِ ۝١ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ لَفِى خُسْرٍ ۝٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْحَقِّ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ﴾ (العصر: ١ – ٣).

[فأي تواص يمكن أن يحدث إذا كان الإنسان لا يريد الاختلاط بغيره ويبتعد عن مواطن التناصح والتواصي ؟ وإن المؤمن الصادق لا يطيق مثل هذه الحياة، فإنما يصبر على الحياة ويحبها من اجل ما يجده من إخوانه من التوجيه النافع والكلام الطيب والصحبة الهنيئة][٧٦].

---

(٧٤) أخرجه: احمد (٥٠٢١)، والبخاري في (الأدب المفرد) (٣٨٨)، وابن ماجة (٤٠٣٢)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن ابن ماجة) (٣٢٥٧)، وفي (السلسة الصحيحة) (٩٣٩)، (المشكاة) (٥٠٨٧)، وفي (صحيح الأدب المفرد)(٣٠٠).

(٧٥) في رواية الترمذي.

(٧٦) انظر: (مفسدات الأخوة). (ص: ٧٠).

(واته:کام وەسیێت و ئامۆژگاری ڕێ دەکەوێت کاتێك مرۆڤ مەبەستی تێکەڵاوی نەبێت لەگەڵ هاوشێوەکانی خۆیدا وە دوور بکەوێتەوە لە جێگەکانی ئامۆژگاری و وەسیێت ؟ بڕواداری ڕاستگۆ ناتوانێت بەو شێوەیە بژی، بەڵکو ئارام دەگرێت لەسەر ژیان و خۆشی دەوێت تەنها لەبەر ئەو دەستکەوتانەی کە دەستی دەخات لە ڕێنمونی برا موسوڵمانەکانی وتەی جوان و شیرین و هەر ئەوەش ژیانی پڕ لە سۆز و میهرەبانی و خۆشی و کامەرانیە).

٩- ئارامگرتن لەسەر مردنی خۆشەویستان و بەڵا پڕ ئیش و ئازارەکان:

ئەبو ئومامه ﷺ گێڕاویەتەوەکە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((يقول الله سُبحانهُ وتعالى: ابن آدم إنْ صَبرتَ واحتسبتَ عِند الصَّدمة الأولى، لم ارض لكَ ثواباً دون الجَنَّة))[٧٧]. خوای گەورە دەفەرموێت: (ئەی نەوەی ئادەم گەر توشی ناڕەحەتیەك هاتیت و ئارامت گرت لە ساتەوەختی یەکەمی ناخۆشیەکەدا، بەهیچ پاداشتێك ڕازی نابم بۆت جگە لە بەهەشت).

ئەبو هورەیره ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: ((يقول الله تعالى: ما لعبدي المؤمن عندي جزاءٌ إذا قَبضتُ صَفيَّهُ مِنْ أَهلِ الدُنيا ثُمَ احتَسَبَهُ إلا الجنة))[٧٨].(بەندەی بڕوادارم گەر خۆشەویستێکی لە نیشتەجێ بوانی دونیای لێ بسێنمەوە و ئارامگرێت و چاوە ڕێی پاداشتی من بکات ئەو هیچ پاداشتێکی نابێت لای جگە لە بەهەشت).

(٧٧) اخرجه: ابن ماجة (١٥٩٧)، وحسنه الشيخ الألباني في: (صحيح ابن ماجة) (١٢٩٨)، (مشكاة المصابيح) (١٧٥٨).

(٧٨) أخرجه: البخاري (١٢٩٠).

ئەبو زەڕ ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((لا يموت بين امرأين مسلمين ولدان أو ثلاثة فيصبران ويحتسبان فيريان النار أبداً))[79]. (هەر کاتێك لەنێوان هاوسەری موسوڵماندا دوو یان سێ منداڵیان بمرێت، و ئارام بگرن وچاوە ڕێی پاداشتیان لە خوای گەورە بێت هەرگیز ئەو دوانە ئاگری دۆزەخ نابینن).

ئەنەس ﷺ فەرمووی بیستم لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە دەیفەرموو: ((إن الله عز وجل قال: إذا ابتليت عبدي بحبيبتيهِ فَصَبَرَ [واحتسب] عوضتهُ مِنهُما الجَنَّة يريد عينيه))[80]. وفي رواية: ((قال الله تعالى: إذا قَبضتُ مِن عبدي كريمتيه – وهو بهما ضنينٌ، لم أرضَ لَهُ ثواباً دون الجَنَة إذا حَمِدَني عليها))[81]. (خوای گەورە فەرموویەتی: هەر کاتێك بەندەکەم تاقی کردەوە و توشی بەڵام کرد بەچاوەکانی ئەویش ئارامی گرت من لەجیاتی ئەو دوو چاوە بۆی دەگۆڕم بەبەهەشت. وە لە ڕیوایەتێکی تردا: خوای گەورە دەفەرموێت: هەر کاتێك بەندەکەم دووچاوەکەیم لێ سەندووە کە زۆر لای خۆشەویستە و ئەو سوپاسم بکات هیچ پاداشتێکی پێ ڕەوا نابینم کەمتر لە بەهەشت).

عەمری کوڕی شوعەیب نوسراوێکی نوسی بۆ عەبدولای کوڕی عەبدولڕەحمانی کوڕی ئەبی حوسێن سەرەخۆشی مەرگی کوڕەکەی لێ کرد لەو نوسراوەیدا باسی فەرموودەیەکی بۆ نوسی بوو کە بیستویەتی لە باوکی ئەویش گێڕاویەتەوە لە باپیریەوە عەبدولای کوڕی عەمری کوڕی عاص کە وتویەتی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((إنَّ الله لا يرضى لِعَبدهِ المؤمنْ إذا ذَهَبَ بِصفيهِ مِنْ أهلِ الأرض، فَصَبَرَ

---

(٧٩) أخرجه: أحمد في (المسند) (٢١٣٧٣) وقال محققه الارناؤوط: إسناده حسن.

(٨٠) أخرجه: البخاري (٥٦٥٣)، ومسلم (٢٥٧٦)، والترمذي (٢٤٠٠).

(٨١) اخرجه: ابو نعيم في (الحلية) (١٠٣/٦) ، وصححه الشيخ الالباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٠١٠).

وَاحتَسَبَ وقال ما أُمِرَبِهِ، بِثواب دُون الجَنَّة))[٨٢]. خوای گەورە ڕازی نابێت بەندەیەکی باوەڕداری کاتێك خۆشەویستێکی لە دونیا لێ بسێنێتەو ئەویش ئارام بگرێت وە چاوەڕوانی پاداشت بێت لەلای پەروەردگاری، وە ئەوە بڵێت کە فەرمانی پێکراوە (واتە: إنا لله وأنا إليه راجعون)، هیچ پاداشتێکی ئەو بەندەیە بدرێتەوە کەمتر لە بەهەشت).

ئەنەسی کوڕی مالك ﷺ دەفەرموێت پێغەمبەری خوا ﷺ تێپەڕی بەلای ئافرەتێکدا کە لە پاڵ گۆڕێکدا دەگریا پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: [((اتَّقی الله وأصبري)). فقالت: إليك عني، فإنك لم تُصب بمصيبتي قال: ولم تعرفه. فقيل لها: هو رسول الله ﷺ! فأخذها مثل الموت. فأتت باب رسول الله ﷺ فلم تجد عنده بوابين. فقال: يا رسول الله إني لم أعرفك فقال رسول الله ﷺ : ((إِنَّ الصَّبْرَ عِندَ أول الصَّدْمة))] [٨٣]. (لە خوا بترسە و ئارام بگرە، ئافرەتەکەش وتی: وازم لێبێنە تۆ توشی ئەو بەڵاو موسیبەتە نەبوویت کە توشی من بووە، ئەنەس وتی: ئافرەتەکە پێغەمبەری ﷺ نەناسی، پاشان وتیان بە ئافرەتەکە ئەوە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو، ئافرەتەکەش کاریگەر بوو بەو قسەیەی کە وتویەتی و پەشیمان بوو ئەنجا ئافرەتەکە هاتە بەر دەرگای ماڵی پێغەمبەری خوا ﷺ و هیچ کەسێکی نەبینی دەرگاوانی ماڵی پێغەمبەری خوا بێ ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم ناسیت و من نەمزانی کە تۆ بوویت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ئارامگرتن لە یەکەم ساتی توشبوونی

---

(٨٢) اخرجه: النسائي (٢٣/٤)، وحسنه الشيخ الألباني في (صحيح سنن النسائي) (٤٠٤/٢) رقم (١٧٦٥)، وفي (الأحكام) (٢٣) ، وفي (صحيح الجامع الصغير) (١٨٥١).

(٨٣) اخرجه: البخاري (١٤٨/٣) رقم (١٣٠٢)، ومسلم (٩٢٦) اللفظ له، وأبو داود (٣١٢٤)، والترمذي (٩٨٧)، وابن ماجة (٥٩٦).

به‌لاَكه‌دایه، وه له‌ریوایه‌تێكی تردا فه‌رمووی: ((إنَّما الصبر عند الصدمة الأولى))[٨٤].

ئارامگرتنی ڕاسته‌قینه ئه‌و ئامگرتنه‌یه‌كه له یه‌كه‌م ساتی به‌ركه‌وتنی به‌لاَكه‌دایه).

ئوسامه‌ی كوڕی زه‌ید ﷺ فه‌رمووی: [أرسلت بنتُ النبي ﷺ إليه: أنَّ ابناً لي قُبض فَأتِنا. فأرسل يقرأ السلام ويقول: ((إنَّ لله ما أَخَذَ، وَلَهُ ما أعْطى، وكُلُّ شَيْء عِنده بأجَل مُسمي، فَلْتَصْبِرْ وَ لْتَحْتَسِبْ)). فأرسلت إليه تُقسمُ عليه ليأتينها، فقام ومعه سعد بن عُبادة، ومعاذ بن جَبل، وأبي بن كعب، وزيد بن ثابت، ورجالٌ. فرفع الى رسول الله ﷺ الصَّبي، ونَفْسُهُ تَقعقَع ففاضت عيناه، فقال سعد: يا رسول الله ما هذا ؟ قال: ((هذا رحمة جعلها الله في قُلوب عِبادِهِ، وَانَّما يَرْحَمُ اللهُ مِنْ عِبادِهِ الرُّحَمَاءِ))][٨٥]. (كچێكی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ كه‌سێكی نارد بۆ لای پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تا به پێغه‌مبه‌ر ﷺ بلێت كوڕێكمان له‌مردندایه و بابێت بۆ ئێره پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌و كه‌سه‌ی ناردە وه بۆلای وسلاَوی بۆ نارد و پێی فه‌رموو خوای گه‌وره ئه‌وه‌ی وه‌ری ده‌گرێته‌وه و ئه‌وه‌ی ده‌یبه‌خشێت هه‌ردوكی هی خۆیه‌تی و هه‌موو شتێك لای خوا به واده‌ی دیاری كراوی خۆیه‌تی و تۆش ئارام بگره و چاوه‌ڕوانی پاداشت له خوای گه‌وره‌بكه، ئوسامه‌ی كوڕی زه‌ید ﷺ ده‌ڵێ: دووباره كچه‌كه‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ناردیه‌وه به شوێنی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ سوێنی لێ خوارد ده‌بێت هه‌ر بێن بۆ سه‌ردانی، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ چوو له‌گه‌ڵ سه‌عدی كوڕی عوباده و موعازی كوڕی جه‌به‌ل و ئوبه‌ی كوڕی كه‌عب و زیدی كوڕی سابت و كۆمه‌ڵێك پیاوی تر، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ منداڵه‌كه خرایه باوه‌شی و منداڵه‌كه هه‌ناسه‌ی توند ببوو سنگی لرخه‌لرخی لێ

---

(٨٤) لفظ مسلم (٩٢٦).

(٨٥) اخرجه: البخاري (٦٦٥٥)، ومسلم (٩٢٣)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن النسائي) (٢/٤٠٣) رقم (١٧٦٢): صحيح، و(صحيح ابن ماجة) (١٢٩١).

دەبیسرا و لەڕۆح دەرچوندابوو، پێغەمبەر ﷺ هەر دوو چاوی پڕ بوو لە فرمێسك. سەعد وتی: ئەوە چی یە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەوە بەزەییەکە خوا خستویەتیە دڵی بەندەکانیە وە خوای گەورەش بەزەیی بۆ ئەوانە دەبێت کە بەزەییان هەیە بۆ بەندەکانی خودا.

وەلەو ئارامگرتنە ئارامی یعقوب ﷺ بۆ لەدەست دانی یوسفی کوڕی وەك خوای گەورە وەسف و باسی بەچاکە دەکات و دەفەرموێت :[فَهُوَ كَظِيمٌ] حەسەنی بەصری (رحمه الله) دەفەرموێت: "(الكظيم) أي:الصبور"[٨٦] "واتە زۆر ئارامگر"، ئیبن تیمییە (رحمه الله) دەفەرموێت: "المؤمن مأمور عند المصائب أن يصبر و يسلم، وعند الذنوب أن يستغفر ويتوب، قال تعالى: ﴿ فَٱصۡبِرۡ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ ... ﴾ (غافر: ٥٥)، فأمر الله تعالى بالصبر على المصائب والاستغفار من المعائب"[٨٧] (بڕوادار فەرمان پێکراوە لە کاتی بەڵاو موسیبەتدا کە ئارامگر بێت و گەردن کەچ بێت، وەلەکاتی گوناه کردندا دەبێت داوای لێخۆش بوون بکات و بگەڕێتەوە بۆ لای خوای پەروەردگار، خوای گەورە دەفەرموێت: (ئەی پێغەمبەر ﷺ بە ئارام و خۆڕاگربە، چونکە بەڵێن و وادەکانی خوا هەر دێتەدی، داوای لێخۆشبوونیش بکە بۆ گوناهەکانت) خوای پەروەردگار فەرمانی کردووە بە ئارامگرتن لە کاتی بەلاو موسیبەتدا وە داواکردنی لێخۆش بوون لە کاتی کردار و کەم وکوڕیەکاندا.

عەبدول ڕەحمان فەرموویەتی ئیبن عەباس ﷺ لە سەفەرێکدا بوو هەواڵیان دایە قوثمی برای مردووە وە ئەویش لەرێگە لایدا و پاشان دوو ڕکات نوێژی کرد و درێژەی دا بە دانیشتنی ئەو دوو ڕکاتە نوێژە لە پاشان هەڵسا چو بۆ لای

(٨٦) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١١٧).

(٨٧) أنظر: (مجموع الفتاوى) (١١/١٤٤).

ولاًخەکەی و ئەم ئایەتـەی دەوتـەوە: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسْتَعِينُواْ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾(البقرة: ١٥٣)[٨٨].(لەرِوی نارِەحەتی و کێشەکاندا بوەستن بـە نوێـژ خوێندن و ئارامگرتن و ئەو دوانە گەورە و گرانن تەنها بەلای ملکەچەکانەوە).

ئـوم کـولثـومـی کچـی عوقبـەوە سـەبارەت بەرِوونکردنـەوەی ئـەم ئایەتـە دەفەرموێت: (واستعینوا بالصبر والصلاة): دەفەرموێت: (غشـيَّ علـى عبـد الـرحمن بـن عوف غشيّة فظنوا انّه فاضَ نفسهُ فيها فخرجت امرأته أم كلثوم إلى المسجد تستعينُ بما اُمِرتْ بِهِ مِن الصبر والصلاة فلما افاق قال: أغشُي عليَّ آنفاً ؟ قالوا: نعم، قال: صدقتم انهُ جاءني ملكان فقالا لي: انطلق نحاكُمك الى العزيز ألامين، فقال ملك أخـر: أرجعـاه فـانِ هـذا مِمَـن كُتِبتْ له السعادة وهم في بطون أمهاتهم ويستمتع الله به بنوهُ ما شاء الله، فعاش بعد ذلك شهراً ثم مات)[٨٩].(عبدالرحمنی کورِی عوف ﷺ بێ هۆش کـەوت وا گومانیـان بـرد گیانی دەر چوو بێت، خێزانەکەی ئوم کـەلثـوم لـە مـالّ دەرچـوو بـۆ مزگـەوت تـا وەکو بەوەی فرمانی پێ کراوە لە نوێژو ئـارامگرتن ئـەنجام بـدات تـا کـەمێك دلّـی ئارام ببێتەوە پاش کەمێك عەبدورِحمان بەهۆش هاتەوە و وتی: ئایا لەمـەو پـێش من بێ هۆش کەوتم ؟ وتیان: بەلّێ. وتی: رِاست دەکەن دوو مەلائیکە هـاتن بـۆ لام و بەمنیان وت: هەستە با بتبەین تا دادگاییت بکەین لای خوای خـاوەن دەسـەلاًت

---

(٨٨) أخرجه: البيهقي (شعب الأيمان) (٩٦٨٢)، وقـال الحـافظ في (الفـتح) (٢/٢٢٢): اخرجـه الطبري ياسناد حسن.

(٨٩) اخرجـه: عبـد لـرزاق (المصـنف) (٢٠٠٦٥) واللفـظ لـه، والحـاكم (٢/ ٢٦٩) وصـححه علـى شروطهما ووافقه الذهبي، و ابن سـعد (٣/ ١٣٤) ، وابـن بطـة (الإبانـة) (١٥٨٧)، والبيهقـي (الشـعب) (٩٦٨٤)، واللالكـائي (١٢٢٠)، والـدينوري في (المجالسـة) (٣٧٨) وقـال محققـه: إسـناده صـحيح ، والأجـري (الشـريعة) (٤٧٦) ، وقـال البوصـيرى في (مختصـر الاتحـاف) (٧٥٢٠): إسـناده صـحيح، أخرجه أيضاً الفريابي (القدر) (٤٣٤) وقال محققه: إسناده حسن والأثر صحيح.

و متمانە پێکراو ڕۆیشتن، مەلائیکەیەکی تر پێمان گەیشت وتی: بیگێڕنەوە ئەمە لەو کەسانەیە کە پێشتر بەختەوەریان بۆ نوسراوە هێشتا لە سکی دایکیاندا بوون خوای گەورە تا ماوەیەکی تر منداڵەکانی بەختەوەر دەکات و خۆشحاڵ دەژین لەگەڵیدا، لەپاش ئەمە مانگێك ژیا و پاشان مرد).

١٠- ئارامگرتن لەسەر قەزاو قەدەری خوای گەورە:

پێویستە لە سەرموسوڵمان گەردن کەچی تەواوی هەبێت بۆ خواو ڕازی بێت بە قەزاو قەدەری خوا هەروەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ .. ﴾ (الطور: ٤٨). ئیبن کەثیر (رحمه الله) دەڵێت:" يقول تعالى لرسوله ﷺ: أي كما أكرمك بما انزل إليك فاصبر على قضائه وقدره واعلم انه سُيدَ بّرُكَ بحُسن تدبيره ". "خوای گەورە بە پێغەمبەری فەرموو چۆن پەروەردگارت ڕێزی لێ گرتوویت بەو پەیامەی کە بۆتی ناردووە تۆش ئارامبگرە لەسەر قەزاو قەدەرکانی خواو بزانە خوای گەورە باشترین دۆخ و بارت لێ دێنێتە پێش".

پاشان خوای گەورە دەفەموێت:﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ وَمَن يُؤۡمِنۢ بِٱللَّهِ يَهۡدِ قَلۡبَهُۥۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ﴾ (التغابن: ١١). أي: من أصابته مصيبة فعلم انها بقدر الله فصبر وأحتسب واستسلم لقضاء الله، هدى الله قلبه وعوضته عما فاته من الدنيا، وعما أصابه و هدى قلبه و جعل فيه يقيناً صادقاً فعلم أن ما أصابه لم يكن ليخطأه وما اخطأه لم يكن ليصيبه. ويستفاد من هذه الآية: أن الصبر على المصيبة سبب لهداية القلوب وطمأنينتها وأنها من ثواب الصابرين"[٩٠]. "هەر کەسێك توشی بەڵایەك ببێت وابزانێت ئەو کارە بەقەدەری خوای گەورە بووە و ئارام بگرێت و بەهیوای پاداشتەکەی بێت لای خوای گەورە و گەردن کەچ بێت بەرامبەر قەزاو قەدەرەکانی، خوای گەورە

(٩٠) (تفسير القرآن العظيم) لابن كثير (٣٢١/٦).

ڕێنمونی دڵی ئەو کەسە دەکات وەئەوەی لە دونیا لە دەستی چووە و توشی هاتووە بۆی قەرەبوو دەکاتەوە دڵی، دڵنیاییێکی ڕاستگۆیانەی پێ دەبەخشێ، ئەو کات دەزانێ ئەوەی توشی بووە، دەبوو هەر توش ببێت وە ئەوەشی کە توشی نەبووە دەبوو هەر توشی نەبێت، وە لەم ئایەتەدا ئەو سوودە وەردەگیرێت کە ئارامگرتن لەسەر بەلا هۆکارە بۆ هیدایەت و ڕێ نمونی دڵەکان و جێگیر بوونیان ئەمەش تەنها لەپاداشتی ئارامگرەکانە".

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: ((إن عِظم الجزاءِ معَ عظم البلاءِ، وإنّ الله إذا أحب قوماً ابتلاهم فمن رَضِيَ فله الرضاء ومن سخط فله السخط))[٩١]. (گەورەیی پاداشت لەگەڵ گەورەیی بەلادایە، خوا گەر کەسانێکی خۆشی بوێت تاقیان دەکاتەوە هەر کەسێك بیەوێت بەو بەلایە خوا ڕازی دەکات وە هەر کەسێك ناڕازی بێت خواش ناڕازی دەکات).

پێغەمبەر ﷺ ڕوونی دەکاتەوە هەرکەسێك بەلاکەی گەورە و توند بێت ئەو کەسە پاداشتەکەی گەورەترە، وەنیشانەی خۆشەویستی یە بۆ ئەو، خوا بەندەکانی توشی بەلا دەکات تا ببێتە مایەی کە فارەت و سڕینەوەی گوناه و تاوانەکانیان لەگەڵ زیاد بوونی چاکە وە ئەجرو پاداشتەکانیان، هەر کەسێك ڕازی ببێت لە خوای پەروەردگار بەوەی بەسەری هێناوە، ئەو کەس لە لا یەنی خواوە ڕازی بوونی بۆ هەیە، وەهەر کەسێك ناڕازی ببێت بەوەی خوا بەسەری دێنێت ئەو کەسە لەلایەنی خواوە ناڕازی بوونی بۆ هەیە. ڕازی بوون و ناڕازی بوون لەلایەن خوای پەروەردگارەوە دوو سیفەتن لە سیفەتەکانی خوا پێویستە باوەڕمان پێی هەبێت کەهی خوای پەروەردگارە بەشێوەیەك بگونجێ بۆ خوای گەورە وەك باقی

(٩١) أخرجه: الترمذي (٢٣٩٨)، ابن ماجة (٤٠٣١)، وحسنه الشيخ الألباني في: (صحيح الترمذي) (١٩٥٤)، و(صحيح ابن ماجة) (٣٢٥٦)، و(السلسة الصحيحة) (١٤٦).

سیفەتەکانی تری. ڕەزا بوون لە مرۆڤدا ئەوەیە کە فرمانەکەی تەسلیم بە خوا بکات و گومانی باشی ببیّ بە خوای پەروەردگار و تەماعی پاداشتی ببێت، وە ناڕەزایی پێ ناخۆش بوون خۆبەدەست نەدا نەبۆ فەرمانەکانی خوا وەلەم فەرموودەدا هەڕەشەیەکی توند هەیە بۆ ئەوانەی ناڕازین بە قەزاوقەدەری خوای گەورە و ئارام ناگرن لەسەر بەلاّ.

١١- ئارامگرتن لەسەر بەلاّ:

خوای گەورە ئارامگرتنی لە ئێمە دەوێت کاتێك توشی بەلایەك دەبین لەوانەی کە بەندەکانی پێ تاقی دەکاتەوە هەروەك خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿...وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَۖ..﴾ (لقمان: ١٧) (ئارام بگرە لەوەی توشت دەبێت). وە دەفەرموێت: ﴿...وَٱلصَّٰبِرِينَ عَلَىٰ مَآ أَصَابَهُمۡ ...﴾ (الحج: ٣٥). واتە: (ئەوانەی ئارامگرن لەوانەی کەتوشیان دەبێت).

وەدەفەرموێت: ﴿وَلَنَبۡلُوَنَّكُم بِشَيۡءٖ مِّنَ ٱلۡخَوۡفِ وَٱلۡجُوعِ وَنَقۡصٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ﴾ (البقرة: ١٥٥).(تاقیتان دەکەینەوە بە کەمێك لە ترس و بیم و برسێتی و کەم بوونی ماڵ و سامان و مردنی کەس و کارو تیاچوونی بەرو بوومی کشتوکاڵ، جا مژدە بدە بەو کەسانەی خۆگرو ئارامگرن...).

وەپێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((قال الله تعالى: إذا ابتليت عبدي المؤمن..فلم يشكني الى عواده أبدلْته لَحْماً خيراً مِنْ لحمهِ، ودماً خيراً مِنْ دمِهِ ثُمَ يَستأنِف العمل))[٩٢].

(٩٢) أخرجه: الحاكم ٣٤٩/٠١) وصَحّحَه على شرطهما ووافقه الذهبي، البيهقي في (الكبرى) (٣٧٥/٣)–و(شعب الأيمان) (٩٩٤٣) وقال: إسناده صحيح، وقال الحافظ العراقي في تخريجه على (الأحياء) (٢٠٩/٢): أخرجه البيهقي وإسناده جيّد. وصححه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٧٢)

(خوای گەورە دەفەرموێت: هەر کاتێك بەندەیەکی بڕوادارت دی خۆم توشی نەخۆشی و بەڵایەکم کرد ئەو سکاڵای لێ نەکردم لای ئەو کەسانەی کەسەردانی دەکەن ئەو کەسە من گۆشتەکەی بۆ دەگۆڕم بە چاکتر لە گۆشتەکەی خۆی، وە خوێنەکەی بۆ دەگۆڕم بەباشتر لە خوێنەکەی خۆی و گوناهەکانی پێشوی دەسڕمەوە لەمەو دوا کارەکانی لەسەر تۆماردەکرێت).

ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((إذا أراد الله بعبده الخير عجّل له العقوبة في الدنيا وإذا أراد بعبده الشرَّ أمسك عنه بذنبه حتى يوافي به يوم القيامة))[٩٣]. هەر کاتێك خوای گەورە ویست و ئیرادەی چاکەی بەبەندەکەی هەبێت ئەو کەسە خوای گەورە تۆڵەکەی بۆ پێش دەخات لە دونیا دا، وەهەرکاتێك خوای گەورە ویست و ئیرادەی شەڕو خراپەی بە بەندەکەی هەبێت خوای گەورە تۆڵەی بەلاو موسیبەتەکانی لێ دوا دەخات تاوەکو نەبێت بەکەفارەتی گوناهەکانی، دواتر بەگشت گوناهەکانیەوە بچێتە بەردەم پەروەردگار وتۆڵە و سزای هەموویان لەوێ وەربگرێتەوە).

پێغەمبەری خوا ﷺ لەفەرموودەیەکی تردا دەفەرموێت: ((إنَّ العبد إذا سبقت له من الله منزلة فلم يبلغها بعمل إبتلاه الله في جسده أو ماله أو في ولدهِ ثم صبّرهُ على ذلك حتى يُبلغه المنزلة التي سبقت له من الله عز وجل))[٩٤]. (بەندە هەرکاتێك پلەو پایەیەکی بۆ دیاری کرابێت لای خوا ئەو کەسە بەچاکە کردن پێی نەگات خوای گەورە

---

(٩٣) اخرجه: الترمذي (٢٣٩٦)والحاكم (٣٤٩/١) وصححه ووافقه الذهبي، واخرجه ايضاً: احمد (٨٧/٤)، وابن حبان (٢٩١١) وقال محققه شعيب الارناؤوط: إسناده صحيح، وقال الهيثمي في (المجمع) (١٠/ ١٩٢): رواه الطبراني وإسناده جيِّد.

(٩٤) اخرجه: أحمد (٢٧٢/٥)، وأبو داود (٣٠٩٠)، وأبو يعلى (٩٢٣) ، وابن حبان (٢٩٠٨) ، والحاكم (٣٤٤/١) ، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الترغيب) (٣٤٠٩).

توشی بەڵای دەکات لەلاشەیدا یان لە سامانیدا یان لە منداڵیدا لە پاشان خوا ئارامگری پێ دەخشێت لەسەر ئەو کارانە تا دەیگەیەنێتە ئەو پلەیەی کەپێشتر بۆی دیاری کراوە لەلایان خوای گەورەوە).

کەواتە نیشانەی چاکە ویستنی خوای پەروەردگار بەبەندەکەی ئەوەیە توشی بەڵای دەکات جارێك لەنەفسی خۆیدا وە جارێك لە خێزانی و منداڵیدا وە جارێك لە ماڵ و سەروەتیدا، تا هیچی بەسەرەوە نامێنێ و لە دونیا بەبێ گوناهی دەردەچێت و دەگاتە خزمەتی خوای پەروەردگاری وە هیچ گوناهی نابێت تۆڵەی لەسەر وەربگرێت، وە نیشانەی ویستی خراپ لەلای خوای پەروەردگار بەبەندەکانی ئەوەیە لە دونیا گوناهەکانی بەسەرەوە بهێڵێتەوە و توشی بەڵای نەکات تابیێت بە کەفارەتی گوناهەکانی و هەموو گوناهەکانی هەر بەسەرەوە دەمێنێت و بە هەموویانەوە دەچێتەوە خزمەتی خوای پەروەردگار ئەو کات تۆڵەی لێ دەسێنرێتەوە وسزا دەدرێت، وەواتای (امسك عنه) لەفەرموودەی یەکەمدا ئەوەیە تۆڵەکەی دوا دەخات بۆ قیامەت، وە واتای (یوافی به) کەلەفەرموودەی دووەمدایە ئەوەیە ئەو کەسە بەگوناهەکانی یەوە دەیهێنن تالە دوا رۆژدا، سزای هەمووی وەربگرێت ئەم فەرموودەیەش ئاماژەدەکات ئەو بەلایەی مرۆڤی پێوە گیرۆدە دەبێت، هۆکاری سرینەوەی گوناهەکانیەتی گەر ئارامگربێت و بزانێت کە پاداشتەکەی تەنها لای پەروەردگاری یەتی).

پێغەمبەری خوا ﷺ لەفەرموودەیەکی تر دەفەرموێت: ((...فما يبرح البلاء بالعبد حتى يتركه يمشي على الأرض وما عليه خطيئة))[٩٥].(... بەردەوام بەلا توشی

---

(٩٥) أخرجه: الترمذي (٢٣٩٨)، وابن ماجة (٤٠٢٣)، واحمد(١/١٨٥)، والحاكم (١/٤١)، والدرامي (٢/٣٢٠)، البيهقي (٣/٣٧٢)، وابن حبان (٢٩٠١) وقال محققه: إسناده حسن، وصححه

بەندە دەبێت تاوای لێ دەکات بەسەر زەویدا بگەڕێت و هیچ گوناهی بەسەرەوە نەمێنێت).

سەعدی کوڕی ئەبو وەقاص ﷺدەفەرموێت: وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ چ کەسێك لەبەندەکان بەلاکەی زۆر گەورەیە؟ فەرمووی: ((أشَد الناس بَلاءً الأنبياء ثم الأمثل فالأمثل يُبتلى العَبدُ على حسب دينهِ فأن كان في دينه صلباً اشتد بَلاءهُ، وإنْ كان في دينه رقه ابتلي على حسب دينه، فما يبرح البلاء بالعبد حتى يتركه يمشي على الأرض وما عليه خطيئه))[٩٦] (واتە: گەورەترین بەلا لە خەڵکاندا توشی پێغەمبەران دەبێت پاشان هاو وێنەی ئەوان پاشان هاوێنەی ئەوان، مرۆڤ بە گوێرەی ئاینەکەی توشی بەلا دەبێت گەر ئەو کەسە لەئاینەکەیدا ڕەق وتوند و تۆڵ بێت، بەلاکەی لەسەر توند دەکرێت، وە گەر لە ئاینەکەیدا نەرمبێت بەلاکەی لەسەر نەرم دەکرێت بەگوێرەی ئاینەکەی دەبێت، و بەندە بەردەوام توشی بەلا دەبێت تاوای لێ دەکات بەسەر زەویدا بگەڕێت و هیچ گوناهێکی بەسەرەوە نەمێنێت).

لە توندترین جۆرەکانی بەلا ئەوەیەکە خوای گەورە بەندەکەی توشی بەلاو ئێش و ئازار بکات لەلاشەیدا، وەك لە چیرۆکی ئەیوب ﷺ دا هاتووە ئەو بەلایانەش لە چاکەی دونیا و قیامەتە هەروەك تەڵقی کوڕی حەبیب ﷺ دەفەرموێت: "أربع من أوتيهنَّ أوتي خير الدنيا والآخرة: من أوتي لساناً ذاكراً وقلباً شاكراً

الشيخ الألباني في: (صحيح الترمذي) (١٩٥٦)، و(صحيح ابن ماجة) (٣٢٤٩)، و(السلسلة الصحيحة) (١٤٣)، و(المشكاة) (١٥٦٢)، و(صحيح الجامع) (٩٩٢).

(٩٦) أخرجه: الترمذي (٢٣٩٨)، وابن ماجة (٤٠٢٣)، واحمد (١/١٨٥)، والحاكم (١/٤٨)، والدرامي (٢/٣٢٠)، والبيهقي (٣/٣٧٢)، وابن حبان (٢٩٠١) وقال محققه: إسناده حسن ، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الترمذي) (١٩٥٦)، و(صحيح ابن ماجة) (٣٢٤٩)، و(السلسلة الصحيحة) (١٤٣)، و(المشكاة) (١٥٦٢)، و(صحيح الجامع) (٩٩٢).

وبدناً على البلاءِ صابراً وزوجة مؤمنة لا تبغهِ في نفسها خوناً"[٩٧] "چوار شت هـەر کەسێك پێی ببەخشرێت ئەو کەسە چاکەی دونیاو قیامـەتی پـێ بەخشـراوە: هـەر کەسێك زوبانێکی بەزیکرو دڵێکی بەشوکرو لاشەیەکی بـە ئـارامگر لەسـەر بـەڵا و خـۆڕاگرو خێزانێکی باوەڕداری هەبێت کە خیانەت لە نەفس و مێردی و خۆی نەکات".

١٢- ئارامگرتن لەسەر ئارەزووەکانی نەفس:

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ ۗ وَنَبْلُوكُم بِٱلشَّرِّ وَٱلْخَيْرِ فِتْنَةً ۖ وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴾ (الأنبياء: ٣٥) (هەموو کەسێک دەبێت مردن بچێژێت ئێمە تاقیتان دەکەینەوە بە ناخۆشی و بەڵاوە بەخێرو خۆشی، سەرەنجام هەر بۆ لای ئێمە دەهێنرێنەوە (تا پاداشتتان بدەینەوە)). وەخـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴾ (طه: ١٣١).(ئەی بڕوادار تۆ چاوەکانت مەبڕە ئەو نازو نیعمەتەی کە هەندێک خەڵکمان لێ بەهرەمەند کردووە، کە جوانی و ڕازاوەی ژیانی دنیایە، بۆ ئەوەی تاقیانبکەینەوە، بێگومان ڕزق و ڕۆزی پەروەردگارت (لە بەهەشتدا) چاکترو بەردەوامترە).

وەخوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴾ (النازعات: ٤٠ -٤١).(بەڵام ئەوەی لە پایەو شکۆی پەروەردگاری ترسابێت و حیسابی بۆ کردبێت و جڵەوی نەفسی گرتبێتەوە لە هەموو هەواو هەوەس و ئارەزوویەکی نادروست* جێی ئەوانە بێگومان بەهەشتە جێی مانەوەو حەوانەوەی).

لەبـەر ئەمـەیش حەسـەنی کـوڕی صـالح (رحمه الله) دەفـەرموێت: لـە تەفسـیری ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ وَكَانُوا بِـَٔايَٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴾ (السجدة: ٢٤)

---

(٩٧) أخرجه: ابن أبي شيبة في (المصنف) (٣٥١٤٧).

اي: (صبروا عن الدنيا)[٩٨] واته: "ئێمه ئەوانمان كرده پێشەوا وپانگخواز بەهۆی ئارام گرتنیانەوه لەسەر ئارەزووەكانی دونیا تا خەڵكی ڕێنموونی بكەن بۆ فەرمانەكانی ئێمه".

ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) دەفەرموێت: [..الصَّبر على الشهوة أسهل من الصبر على ما توجبه الشهوة فإنها إما أن توجب ألَماً وعقوبة وإما ان تقطع لذة أكمل منها وإما ان تضيع وقتا إضاعته حسرة وندامةً، وإما ان تثلم عرضا توفيره انفع للعبد من ثلمه وإما ان تذهب ما بقاءوه خير له من ذهابه، وإما أن تضع قدرا اوجاهاً قيامه خيرٌ من وضعه، وإما أن تسلب نعمه بقاؤها ألذ وأطيب من قضاء الشهوة وإما ان تطرق إليه طريقاً لم يكن يجدها قبل ذلك، وإما أن تجلب هما وغماً وحزناً وخوفاً لا يقارب لذة الشهوة، وإما أن تنسى علما ذكره ألذ مِنْ نيل الشهوة و إماان تشمت عدواً وتحزن ولياً، وإما ان تقطع الطريق على نعمة منيلة، وإما ان تحدث عيباً يبقى صفة لا تزول فإن الأعمال تورث الصفات والأخلاق.

واعلم أن علاج كل علة بمضادة سببها: فيعالج حب الشهوات بالقناعة والصبر، وطول الأمل بكثرة ذكر الموت][٩٩] "ئارامگرتن لەسەر ئارەزووەكان ئاسانتره لەئارامگرتن لەسەر پێویستی یەكانی ئارەزووكان، یا ئەوەتا ئێش و ئازار تۆڵه و سزای لە دوادێت، یان ئەوەتا كات و ساتێك بەزایە دەدات دوای دەبێتە مایەی ئاخ و حەسرەت و پەشیمانی، یان ڕێز و شەرەفی كەسێك دەڕوشێنێت كە پارێزگاری كردنی باشترو بەسودتره بۆی یا ئەوەتا شتێكی لەناو دەبات كەمانەوەی بۆ ئەو بەسودتره لە ڕۆیشتنی یا ئەوەتا لەشان و شكۆ و ڕێزی كەسێك كەم دەكاتەوه كه بەرز ڕاگرتنی باشتره بۆ ئەو لەو كارەی، یا ئەوەتا نیعمەتێك لە ناو دەبا كە مانەوەی خۆشتر و پاكتر و چاكتره لە جێ بەجێ كردنی ئارەزووەكانی، یائەوەتا

---

(٩٨) انظر: (المجالسة) للدينوري رقم (١٢١٦).

(٩٩) انظر: (الفوائد) (ص: ١٣٩).

چەندین ڕێگە دەگرێتە بەر بۆ گەیشتن بە ئارەزووەکە لەوەو پێش نەیگرتۆتە بەر، یا ئەوەتا غەم و خەفەت و ترس دێنێ و دەستەبەری دەکات کە لەچاو خۆشی و ئارەزووەکەدا بەرامبەر ناکرێت، یا ئەوەتا زانست و زانیاریەك لەبیر دەکات کە مانەوە و باس کردنی زۆر خۆشترە لە گەیشتن بەو ئارەزووە، یا ئەوەتا دڵی دوژمن بەخۆی خۆشی دەکات یان دۆستێکی خەفەت بار دەکات، یانەوە تا ڕێگە دەگرێت لە گەیشتن بە نیعمەت و خۆشی یەك کە مەبەستێتی یا ئەوەتا عەیبێك دێنێتەدی لە خۆیدا کە تاریکیەکەی بەڕووخساریەوە دەمێنێت و قەد لە خاوەنە کەی لا ناچێت، چونکە کردارەکان جێگەی ڕەوشت و ئەخلاق دەگرێتەوە. بزانە چارەسەری هەموو نەخۆشیەك بە دژە هۆکارەکەی دەکرێت ئەوەتا چارەسەری خۆشەویستی ئارەزووەکان بە قەناعەت و ئارامگرتن دەکرێت، وە چارەسەری گەیشتن بە ئاواتە دوور ودرێژەکان بەباس کردن و یاد کردنی مردن دەبێت). بەهێز ترین ئارەزووەکانی دونیا ئارامگرتنە لە سەر ئافرەتان، ئەمەش نایەتە دی تەنها بە ناڕەحەتی یەکی توند و زۆر نەبێت لەبەر ئەمەشە ئیمام تاوس (رحمه الله) فەرموویەتی: لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا ﴿..وَخُلِقَ ٱلۡإِنسَٰنُ ضَعِيفٗا﴾ (النساء: ٢٨) (يعني: لاصبر لە عن النساء)[١٠٠] واتە: "پیاو ناتوانێت ئارامگر بێت لەبەرامبەر ئافرەتاندا".

١٣- ئارامگرتن لەسەر وتەی دوژمنانی خوای گەورە ومیهرەبان:

خوای گەورە دەفەرموێت:﴿ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهۡجُرۡهُمۡ هَجۡرٗا جَمِيلٗا ﴾(المزمل: ١٠). (واتە: لە بەرامبەر گوفتاری ناڕەوای خوا نەناسان هەردەم خۆڕاگر بەو بەشێوازی

---

(١٠٠) اخرجه: عبد الرزاق في (التفسير) (١/١٥٤) ، والطبري في (جامع البيان) (٥/٣٠) وصحح اسناده محقق كتاب (المجالسة) برقم (١٠٦٩).

جوان خۆت دووره پەرێزگره لێ یان). ئیبن کەثیر (رحمه الله) دەفەرموێت: "قال الله تعالى لرسوله آمِراً له بالصبر على آذاهم ومبشراً على صبرِهِ بالعاقبة والنصرِ والظفر"(١٠١).

"خوای گەوره بە پێغەمبەرەکەی دەفەرموێت و فرمانی پێ دەکات کە ئارامگربێت لەسەر ئەزیەت و وتە نابەجێکانی بێ بڕواکان، وەموژدەی پێ دەدات کە لەپاداشتی ئارامگرتنیدا پاشەڕۆژ و سەرکەوتن هەر بۆ ئەو دەبێت".

١٤- ئارامگرتن لەسەر پارێزگاری کردنی ئاین:

ئەنەس ﷺ دەفەرموێت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((يأتي على الناس زمانٌ، الصابرُ فيهم على دينهِ " كالقابِض على الجمر))(١٠٢). (زەمانێك دێت بەسەر خەڵكیدا، ئارامگر تیایاندا لەسەر ئاینەکەی وەك ئەو کەسە وایە کە پشکۆیەکی ئاگرینی بەمشت گرتبێت).

وەلەریوایەتێکی تردا... دەفەرموێت: ((...إنَّ مِنْ ورائكُمْ أيامُ الصَّبر، الصَّبر فيهن على مثل القبضِ على الجمر، للعامل فيهنَ مثلُ أجر خمسين رجلاً يعملون بمثلِ عملِهِ))(١٠٣) (لە دوای ئێوه ڕۆژانی ئارامگرتن دێت، ئارامگرتن لەو ڕۆژانەدا وەك ئەو کەسەیە پشکۆی ئاگرینی لەمشتدا بێت، ئەو کەسەی لەو ڕۆژانەدا کاری چاکە ئەنجام بدات پاداشتی بەوێنەی پەنجا کەسە کە وەك ئەو کاردەکەن).

ئیبن مەسعوده ﷺ دەگێڕێتەوه لە پێغەمبەری خوا ﷺ کە فەرموویەتی: [((إنَّها ستكون بعدى أثرةٌ، وأمورٌ تُنكرونها)) قالوا: يا رسول الله فما تأمرنا ؟ قال: ((تُؤدون

---

(١٠١) (تفسير القرآن العظيم) لابن كثير (١٢٥/٥)

(١٠٢) اخرجه: الترمذي (٢٢٦٠) وقال: حديث غريب، وَصَحَّحَه الشيخ الألباني في (صحيح سنن الترمذي) (١٨٨٤)، وفي (السلسلة الصحيحة) (٤٩٤).

(١٠٣) أخرجه: ابن ماجة (٤٠٤١)، وصحّحه الشيخ الألباني في (صحيح سنن ابن ماجة) (٣٢٤٢)، وفي (السلسلة الصحيحة) (٤٩٤).

الحَقَّ الذي عَلَيكم، وتسألون الله الذي لكم))][١٠٤] (ئێوە لەدوای من بێبەش دەکرێن و چەندە ئاکاری دزێو دەبینن وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بەچی فەرمانمان پێ دەکەیت؟ فەرمووی: ئەرك و مافەکانی سەر شانتان جێ بەجێ بکەن، وداوای مافەکانتان تەنها لەخوا بکەن).

لە ئوسەیدی کوڕی حوزەیر ﷺ دەفەرموێت: (پیاوێك لە یاریدە دەدەران (الأنصار) وتی: [يا رسول الله: ألا تستعملني كما استعملت فُلاناً ؟ فقال: ((إنكم ستلقون بعدي أثرةً، فاصبروا حتى تلقوني على الحوض))][١٠٥] (ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ نام خەیتە سەر ئیش و کار هەر وەك فلاّن کەست خستۆتە سەر ئیش وکار؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (ئێوە لە دوای منی ماف خوراو دەبن و بێ بەش دەکرێت لە مافەکانتان ئێوەش ئارام بگرن تا ئەو کاتەی دەگەنەوە بە من لەسەر حەوز).

بەڵێ هاوەڵە بەرێزەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەم کارەیان ئەنجامداوە و جێ بەجێ یان کردووە محمدی کوڕی مونکەدیر دەفەرموێت: "لما بويع ليزيد بن المعاوية ذكر ذلك لابن عمر ﷺ فقال: ان كان خيرا رضينا وان كان شرا صبرنا"[١٠٦] ". "لە کاتێکدا بەیعەت درا بەیەزیدی کوڕی موعاویە ئەمە باس کرا لای عەبدوللاّی کوڕی عومەر ﷺ و ئەویش فەرمووی: گەر چاکە کاربێت ئەوا پێی ڕازین وە گەر خراپە کاربێت ئەوا ئارامگردەبین بەرامبەری".

---

(١٠٤) اخرجه: البخاري (٧٠٥٢)، ومسلم (١٨٤٣)، الترمذي (٢١٩٠)، واحمد(١/٣٨٤)، البيهقي(٨/١٥٧).

(١٠٥) اخرجه: البخاري (٣٧٩٤)، واحمد(٣/١١١)، أبو يعلى (٣٦٤٩).

(١٠٦) اخرجه: ابن ابي شيبة في (المصنف) (١١/١٠٠) ، وابن سعد في (الطبقات) (٤/٨٢) ، و الداني في (الفتن) (١٤٥): وقال محققه: اسناده صحيح.

١٥- ئارامگرتن ومانەوە لەسەر ڕێبازی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ:

* ئیبن مەسعود ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ کە فەرموویەتی: ((المتمسك بسنتي عند اختلاف امتي كالقابض على الجمر))[١٠٧] (ئەوەی دەست دەگرێت بە سوننەتی منەوە لەکاتی جیاوازی ئومەتەکەم وەك ئەو کەسە وایە پشکۆی ئاگری لەناو مشتدا گرتبێت). ئیمامی (مەناوی) لە لێك دانەوەی ئەم فورموودەیەدا دەڵێت:" (شبه رسول الله ﷺ المعقول بالمحسوس اي: ان الصابر على احكام الكتاب والسنة يقاسي بما يناله من الشدة والمشقة من اهل البدع والضلال مثل ما يقاسيه من ياخذ النار بيده ويقبض عليها بل ربما كان اشد، وهذا من معجزاته فانه اخبار عن غيب وقد وقع)، وقال ابو عبيد القاسم بن سلام: (المتبع للسنة كالقابظ على الجمر وهو اليوم عندي أفضل من الضرب بالسيوف في سبيل الله"[١٠٨]. " پێغەمبەر ﷺ تەشبیهی نەبینراوی کردووە بەشتێك کە بینراوە: ئەو کەسەی ئارامگرە لەسەر یاساکانی قورئان و سوننەتەکانی پێغەمبەر توشی ناڕەحەتی ئازاری سەرلێ شێواوی زیادکەر لە ئاینی خوا و گومڕایان دەبێت وەك ئازاری کەسێك ئاگر بەدەستی هەڵگرێت لەناو مشتیدا بیگرێت یاخود لەوەش سەخت تر". ئەمەش لە موعجیزەکانی پێغەمبەری خوایە ﷺ چونکە باسکردنی شتێك کەنەبووە و دواتر هاتوونە تەدی.

وە ئەبو عوبەیدی کوڕی قاسمی کوڕی سەلام دەفەرموێت: "ئەو کەسەی شوێن کەوتەی سوننەتی پێغەمبەرە ﷺ وەك ئەوە وایە کە پشکۆ و چلۆسکی ئاگرینی بەدەستەوە بێت، وە ئەو کارە ئەمڕۆ بەلای منەوە زۆر گەورەترە لەلێدانی شمشێر لە پێناوی خوای گەورەدا". وەحومەیدی دەفەرموێت:"والله لان أغزو هؤلاء

---

(١٠٧) اخرجه: الحكيم في (النوادر) ، وحسنه الشيخ الالباني في (السلسلة الصحيحة) (٩٥٧) ، و (صحيح الجامع) (٦٦٧٦).

(١٠٨) انظر: (تاريخ بغداد) (١٢/٤١٠) ، و (تاريخ دمشق) (٤٩/٧٩).

الذين يردون حديث رسول الله ﷺ أحب إليَّ من أن أغزو عدَّتهم من الأتراك"[١٠٩].

"وەڵڵاهی گەر دژایەتی ئەو کەسانە بکەم کەفەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ ڕەت دەکەنەوە لەلام خۆشەویست تر وچاکترە لەوەی کە غەزا لەگەڵ تورکەکان بکەم".

وە دەربارەی ئەم باسە دووبارە یەحیای کوڕی یەحیا دەڵێت: "الذَّبُّ عن السنة افضل من الجهاد"[١١٠] "پارێزگاری و بەرگری کردن لە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ گەورەترە لە جیهاد وتێکوشان لەپێناوی خوادا". وەئیبن قەیم (رحمه الله) دەڵێت: "الجهاد بالحجة واللسان مقدم على الجهاد بالسيف والسنان"[١١١] "جیهاد و تێکۆشان بەبەڵگەو زوبان لە پێش ترە لەسەر جیهاد کردن بە شمشێر و ڕم".

* عوتبەی کوڕی عەزوان ﷺ دەفەرموێت پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: [((إِنَّ مِنْ ورائكم أيامَ الصَّبر، للمتمسك فيهنَ يَومئذ بما أنتم عَليه أجرُ خمسين مِنْكُمْ)) قالوا: يا نبي الله أومنهم ؟ قال: ((بَلْ مِنكُمْ))][١١٢] (سات و ساڵانێکی ئارامگرتن دێت لەدوای ئێوە ئەو کەسەی لەو ڕۆژەدا یاساو ڕێبازی ئێستای ئێوە پیا دەبکات ئەوانە پاداشتی پەنجا کەس لە ئێوە یان بۆ دەنوسرێت. وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا ﷺ پاداشتی پەنجا کەسی لە خۆیان ؟ فەرمووی: بەڵکو پەنجا کەس لە ئێوە). بەلاّم هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لەسەر هاوەڵایەتیان لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ پلە وڕێز وپاداشتی گەورەیان لای خوا هەیە. کەهیچ موسوڵمانێك لە دوای ئەوان ناتوانێت

---

(١٠٩) انظر: (ذم الكلام) للامام الهروي (٢٢٨).

(١١٠) انظر: (ذم الكلام) للامام الهروي (١١١).

(١١١) انظر: (شرح القصيدة النونية) (١٢/١).

(١١٢) أخرجه: الطبراني في (الكبير) (١٧ /٢٨٩)، وصحَّحَه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٤٩٤).

بگاتە پلە و پایەی ئەوان و هەرکەسێك شاخێك ئاڵتون لە ڕێی خوادا ببەخشێت ناگاتە تەنها مشتێکی ئەوان).

وەئیمامی ئەوزاعی (رحمه الله) دەفەرموێت: "اصبر نفسك على السنة وقف حيث وقف القوم وقل بما قالوا وكُف عما كفوا عنه"[113] (ئارامگربە لەسەر سوننەتی پێغەمبەر ﷺ وە بووەستە لەو باسانەدا کە هاوەڵان تیایدا وەستاون وەخۆت بەدوور گرە لەو باسانەی کە ئەوان خۆیانیان لێ بەدوور گرتووە).

١٦- ئارامگرتن لەسەر کوشتن و کوشتار لە پێناوی خوادا:

خودا گەورە ومیهرەبات داوای ئارامگرتمان لێ دەکات لە کاتی جیهاد وتێکۆشاندا لە پێناو ئاینی خوادا هەروەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...رَبَّنَآ أَفۡرِغۡ عَلَيۡنَا صَبۡرٗا وَتَوَفَّنَا مُسۡلِمِينَ﴾ (الأعراف: ١٢٦).(خودای ئێمە خۆگری و ئارامیمان بەسەردا بڕێژەو بە موسوڵمانێتی بمانمرێنە). ئەمەش دوا وتەی ئەو ساحیرو جادوگەرانەی فیرعون بوو لە دوای تەوبەو گەڕانەوەیان بۆ لای خوادا و بڕوا هێنانانیان بە پێغەمبەرایەتی (موسی و هاورون) (عليهما الصلاة والسلام).ئەمەش وتەی ئەوان بوو لەدوای هەڵواسینیان و پاشان شەهیدیان کردن.

طەبەری (رحمه الله) دەڵێت: "قالوا:رَبَنا أنزل علينا صبراً يحبسنا عن الكفر بك عند تعذيب فرعون إيّانا واقبضنا إليك على الإسلام"[114]. "وتیان: ئەی خوای گەورە ئارامی و خۆ ڕاگرتنێکمان پێ ببەخشە کە دوورمان خاتەوە لە کوفر لە کاتی ئازاردانمان

---

(١١٣) اخرجه: البيهقي في (المدخل) (٢٣٣) ، واللالكائي في (شرح الاعتقاد) (١/١٥٤) ، والآجري في (الشريعة) (ص:٥٨)، وصحح اسناده الشيخ علي حسن في (علم اصول البدع)(ص:١٣٨)

(١١٤) انظر: (جامع البيان) (٦/٣٢).

لەلایەن فیرعەونەوە، وەگیانمان لێ بسێنەوە وبمان مرێنە لەسەر ئاینی ئیسلام".

خوای گەورە پاڵپشتی یانی کرد وبەبڕواداریەوە گەڕانەوە لای خوا.

لە باسی سەربازەکانی طالوتدا دەفەرموێت: ﴿...قَالَ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُواْ ٱللَّهِ كَم مِّن فِئَةٖ قَلِيلَةٍ غَلَبَتۡ فِئَةٗ كَثِيرَةَۢ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ﴾ (البقرة: ٢٤٩). (ئەوانەی دڵنیا بوون کە بە خزمەتی پەروەردگاریان دەگەن وتیان: (مەترسن) چونکە چەندەها جار دەستەی کەم، زاڵ بوون بەسەر دەستەی زۆردا بەفەرمانی خودا، خوای گەورەش یارو یاوەری خۆگرو ئارامگرانە).

لێرەدا چەندەها نموونە و فەرموودە هەن لەم باسەدا لەوانە:

﴿١﴾ عائیشە (رضي الله عنها) دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: ((قتل الصَبرِ لا يَمُر بذنب إلا محاه))[١١٥] (کوشتنی بە ئارامی گشت گوناهەکان دەسڕێتەوە) لێرەدا مەبەست لە کوشتنێك ئارامی تێدا بێت ئەوەیە کەسێك بەندو زنجیرکرابێت لەبەردەم خەڵکی دا پاشان لەبەر چاویاندا بکوژرێت، ئا لەم ڕووە وە زیادی کوڕی عەمر دەڵێت: "كلنا نكره الموت وألم الجراح ولكنا نتفاضل بالصبر"[١١٦] "هەموومان مردن ئازاری بریندابوونمان پێ ناخۆشە بەڵام جیاوازیمان هەیە لە ئارامگرتندا".

﴿٢﴾ ئەبو قەتادە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: [ان رسول الله ﷺ قام فيهم، فذكر لهم ان الجهاد في سبيل الله والإيمان بالله أفضل الأعمال، فقام رجل فقال يا رسول الله: ارايت انْ قتلت في سبيل الله، أتكفر عني خطاياي؟ فقال له رسول الله ﷺ: ((نعم انْ قتلت في سبيل الله وأنت صابر محتسب، مقبل غير مدبر)) ثم قال رسول الله

(١١٥) أخرجه: البزار (١٥٤٥)، وصحَّحَه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٢٠١٦).

(١١٦) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٤٩).

ﷺ:كيف قلت؟ قال:أرايت إن قتلت في سبيل الله، أتكفر عني خطايا ی؟ فقال رسول الله ﷺ: ((نعم، ان قتلت في سبيل الله وأنت صابر محتسب مقبل غير مدبر، إلا الدَّين، فإن جبريل عليه السلام قال لي ذلك))]^(١١٧). (پێغەمبەری خودا ﷺ لەناوماندا هەستایە سەرپێ و باسی ئەوەی بۆ کردین کە جیهاد و تێکۆشان لەرێگەی خوادا، وەباوەڕبوون بەخوا گەورەترین کرداری چاکەیە کەمرۆڤ بیکات، پیاوێك هەستایە سەر پێ و وتی ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر لە پێناوی خوادا بکوژرێم ئایا دەبێت بەمایەی ئەوەی گوناهەکانم بسرێتەوە؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بەڵێ ئەگەر بکوژرێیت لە پێناوی خوادا و ئارامگرو خۆڕاگر بیت و ئومێدی پاداشتت لای پەروەردگارت هەبێت و پشت نەکەیتە دوژمن و لەپێشەوە بکوژرێیت. لە پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی چیت وت ؟ وتی: ئەگەر بکوژرێم لە پێناوی خوادا ئایا دەبێتە مایەی سڕینەوەی گوناهەکانم؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بەلێ ئەگەر بکوژرێیت لە پێناو خوادا و ئارامگربیت و ئومێدی پاداشتی هەبێت لای خوا و پشت نەکاتە دوژمن و لەپێشەوە نەکوژرێت جگە لە قەرزار، چونکە جبریل ئەمەی پێ ڕاگەیاندم).

﴿٣﴾ سوهەیب ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: ((كان ملك فيمن كان قبلكم وكان له ساحر ....فأمر بالآخدود بأفواه السكك فخدت وأضرم فيها النيران وقال: من لم يرجع عن دينه فأقحموه فيها أو قيل له اقتحم، ففعلوا، حتى جاءت امرأة ومعها صبى فتقاعست أن تقع فيها، فقال لها الغلام: يا أمه اصبري، فأنك على حق))^(١١٨) (لە پێش زەمانی ئێوەدا پادشایەك ساحیرێکی هەبوو....هتد. پاشان

---

(١١٧) أخرجَهُ مسلم (١٨٨٥)، والترمذي رقم (١٧١٢) ، والنسائي (٦/٣٤)، وصححه الشيخ الألباني في: (صحيح النسائي) (٢٥٩٨)، و(صحيح الترمذي) (١٣٣٩)، و(الارواء) (١١٩٧).

(١١٨) اخرجه: مسلم (٣٠٠٥)، احمد (٦/١٧) برقم (٢٣٩٣) وقال محققه الأرناؤوط إسناده صحيح، الترمذي (٣٣٤٠)، الطبراني في (الكبير) (٧٣٢٠) ، و ابن حبان (٨٧٣) وقال محققه: إسناده صحيح، وصححه الشيخ الألباني في: صحيح الترمذي (٢٦٦٠).

فرمانی کرد بەهەڵکەندنی چاڵێك لە قەراغ شاردا، هەڵیان کەند و ئاگریان تێ بەردا، وتی: هەرکەسێك لە ئاینەکەی پەشیمان نەبووەوە بیکەنە ناو ئاگرەکەوە، یان وتیان بە پادشا کەسێك وازی نەهێنا بیکەرە ناو ئاگرەکەوە، پادشاش ئەنجامی دا، تاوەکو ئافرەتێك هات و منداڵێکی لەگەڵ بوو تەمبەڵی و سستی کرد لە خۆفڕێدانە ناو ئاگرەکەوە منداڵەکەش بەدایکی وت ئەی دایکە ئارام بگرە، بەڕاستی لەسەر حەقی).

{٤}ئەبو دەرداء دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: ((ثلاثة يحبهم الله ويضحك اليهم ويستبشر بهم: الذي اذا انكشفت فئة قاتل وراءها بنفسه لله عز وجل فاما ان يقتل واما ان ينصره الله عز وجل ويكفيه، فيقول (اي: الله تعالى): انظروا الى عبدي هذا كيف صبر لي بنفسه...))[١١٩] (سێ کۆمەڵ هەن خوای گەورە خۆشی دەوێن پێدەکەنێت بۆیان و بەمژدە دەبێت بۆیان، ئەوەی کاتێك کۆمەڵەکەی لەگۆڕەپانی جەنگدا هەڵدێن ئەو ڕانا کات و لەڕووی دوژمندا دەوستێت و بەجەنگ دێت تا دەکوژرێت یان خوای گەورە دەیپارێزێت و سەری دەخات بەسەر دوژمندا خوای گەورە دەفەرموێت: تەماشای ئەو بەندەیەم بکەن چۆن لەبەر من ئارامی گرت بەگیانی خۆی).

{٥} عەبدوڵلای کوڕی ئەبو ئەوفا ﷺ دەفەرموێت: [پێغەمبەری خوا ﷺ لە هەندێ لەو ڕۆژانەی کە دەگەیشت بە دوژمنان چاوەڕوانی دەکرد تاوەکو خۆر هەندێك لایدەدا پاشان، هەڵدەستا لە ناو هاوەڵاندا و دەیفەرمووی: ((يا أيها الناس لا تتمنوا لقاءَ العدو واسألوا الله العافية، فإذا لقيتموهم فاصْبِروا، واعلموا أن الجَنة تحت ظلال

---

(١١٩) اخرجه: الطبراني في (الكبير) (١١٨٩١) ، وحسنه الشيخ الالباني في: (صحيح الترغيب والترهيب) (٦٢٥).

السيوف)) ثم قال النبـــي ﷺ ((اللـهم منـزل الكتـاب ومجـري السـحاب، وهـازم الأحـزاب اهــزمهم وانصــرنا علــيهم))][١٢٠]. (ئـەی خەڵکینـە ئـاواتی گەیشـتن بـە دوژمـن و ڕووبەڕووبونەوەیان مەخوازن، داوا لە خـوا بکـەن سـاغ و سـەلامەت بـن کـاتێکیش گەیشتن بە دوژمن ئـارامگرین، و بـزانن بەهەشـت لـە ژێـر سـێبەری شمشـێر دایـە. پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی ئەی خـوای دابەزینـەری (القـرآن) وەهێنـەری هەور و باران، وبەزێنەری گشت گرۆهەکان بیان بەزێنە و سەرمانبخە بەسەریاندا).

ئـارامگرتن هـەردەم هۆکـاری سـەرکەوتن بـووە.ئـەبو ڕەبیعـی کـوڕی حـەڕاش دەفەرموێت عومەری کوڕی خەطاب ﷛ کۆمـەڵێك لـە گـەورە پیـاوانی تـیرەی بنـی عەبس هاتن بۆ لای و پـێی فـەرموون: (.....بم كنتم تغلبون الناس؟، قالوا: بالصبر لم نلـق قوماً إلاّ صبرنا لهم مـا صـبروا لنـا....)[١٢١]. (بەچـی ئێـوە زاڵـدەبوون و سـەردەکەوتن بەسەر خەڵکیدا ؟ وتیان: بەئارامگرتن ئێمە ڕووبەڕووی هەر کۆمەڵێك وەستابین تا ئەوان ئارامگربووبن لە ڕووماندا ئێمەش ئارامگربووین لە ڕووبەڕووبوونەوەیاندا).

١٧- ئارامگرتن لەسەر پێشەوا وکاربەدەستی ستەمکارو زاڵم:

ئیبن عەباس ﷛ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویـەتی: ((مـن رأى مـن أميره شيئاً يكرهه فليصبر))[١٢٢]. (هەرکەسێك لە پێشەواکەیدا شـتێکی ببینـی کـە پێـی ناخۆش بوو با ئارام بگرێت). ئەنەسی کوڕی مالیك ﷛ فەرمووی گەورە پیاوانمـان لـە هـاوەڵانی پێغەمبـەری خـوا ﷺ فـەرموویان: ((لا تسـبوا امـراءكم ولا تغشـوهم ولا

(١٢٠) أخرجه: البخـاري (٢٩٣٣)، ومسـلم (١٧٤٢)، أبـو داود (٢٦٣١)، الترمـذي (١٦٧٨)، ابـن ماجـة (٢٧٩٦)، والبيهقـي (١٥٢/٩)، وصـححه الشـيخ الألبـاني في: (صـحيح أبـي داود) (٢٢٩٠)، و(صحيح الترمذي) (١٣٧١)، و(صحيح ابن ماجة) (٢٢٥٥)، و(صحيح الجامع) (٢٧٥٠).

(١٢١) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٩٢).

(١٢٢) اخرجه: البخاري (٧١٤٣-٧٠٥٤) ، ومسلم (١٨٤٩).

تبغضـوهم واتقـوا الله واصـبروا فـأن الأمـر قريـب))[١٢٣]. (ئێـوە جـوێن مـەدەن بـە پێشەوایانتان و بەر چاو ڕەشیان مەکەن و فێڵیان لێ مەکەن و مەیان بوغزێنن و ڕقتان لێیان نەبێت، خواپەرست بن و ئارامگربن تاخوا کارەکان دێنێتە پێش).

زوبەیری کوڕی عودەی دەفەرموێت: هاتین بۆ لای ئەنەسی کـوڕی مالیـك ﷺ : (فشكونا اليه ما نلقون من الحجاج فقال: ((إصبروا فإنه لايأتي عليكم عام ولا يـوم إلاّ والـذي بعده أشد منه حتى تلقوا ربكم)) سمعته من نبيّكم)[١٢٤]. (سـکاڵای خۆمـان کـرد لای ئـەو سەبارەت بەو ستەم و ناڕەحتیانەی حەجاج دەیکات بەرامبـەر خـەڵکی. ئەنەسـش ﷺ فەرمووی: (ئارام بگرن بەڕاستی ساڵ لەدوای ساڵ و ڕۆژ لە دوای ڕۆژ کـە دێـت ناڕەحەت تر دەبێت تا دەگەنەوە بە خوای خۆتان، ئەمەشـم لـە پێغەمبەرەکـەتان بیستووە).

بەصیری کوڕی عەمر (رحمه الله) دەفـەرموێت: [(أن أبـا مسـعود الأنصـاري لمـا قتـل عثمان ﷺ أحتجب في بيته فدخلتُ عليه فسألتهُ، أو قال فسُأل عن أمـر النـاس فقـال: (عليـك بالجماعة فإن الله لن يجمع أمة محمد ﷺ على ضـلالة واصـبر حتـى يسـتريحَ بـرٌ و يُسـتراح مـن فاجر)، ومن ذلك أيضا قول سعيد بـن عبـد العزيـز (أذا رأيـت أمـراً لاتسـتطيع تغـيره فاصـبر وانتظر فرج الله تعالى)][١٢٥] (ئەبو مەسعودی ئەنصاری لەکاتێکدا عوسمان ﷺ کـوژرا لەماڵەکـەی خۆیـدا خـۆی شـاردەوە و چـومە لای و پرسـیارم لێ کـرد یـان وتـی پرسـیاریان لێ کـرد دەربـارەی کاروبـاری خـەڵکی ئـەویش وتـی: هەمیشـە لەگـەڵ

---

(١٢٣) اخرجه: الطبراني في (الكبير) (٧٦٠٩) ، والبيهقي في (الشعب) (٧٥٢٣) ، وابن ابي عاصم في (السنه) (١٠٤٩) وقال محققه الشيخ الالباني اسناده حسن ، وابـو عمـر الـداني في (الفـتن) (١٤١) وقال محققه: اسناده صحيح.

(١٢٤) أخرجه: البخاري (٨/٨٩) في كتاب الفتن ، وأحمد في (المسند) (١٢٨١٧) واللفظ له.

(١٢٥) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا(١٠) و(٨٧).

کۆمەڵدا بەو تاك مەکەوە بەڕاستی خوای گەورە ئومەتی پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر گومڕایی کۆناکاتەوە، ئارام بگرە تا وەکو چاکەکار پشوو دەدات لەدەستی وخراپکاریش خەڵکان لەدەستی ڕزگاری دەبێت).

وەلەم بارەیەوە دووبارە سەعیدی کوڕی عەبدول عەزیز (رحمه الله) دەفەرموێت: "هەرکاتێك فرمان کارێکت بینی و نەت توانی بیگۆڕیت ئارام بگرە و چاوەڕوانی کردنەوەی قاپی خۆشی و فەرەحی خوای گەورەبکە".

وە ئیمام ئەحمەد دەربارەی ئارامگرتن بەدەست کار بەدەستانەوە و بێ فرمانی نەکردنیان دەفەرموێت: "الصبرُ على ما نحن فيه خيرٌ من الفتنة"[١٢٦]. "ئارامگرتن لەوحاڵەی کە ئێمەی تێدایە چاکترە لە بەڵاو ناخۆشی و کارەسات) هەر کاتێك موسوڵمان ئەوەی کرد خوای گەورە پاداشتی دەداتەوە وشکۆداری دەکات بە هۆی ئەو زوڵم و زۆرەی کە لێی دەکرێت".

ئەبو کەبش رضي الله عنه دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((ثلاث أقسم عَليهن وأُحدثكم حديثاً فاحفظوه: ((ما نقص مال عبد من صدقة، ولاظُلم عبد مظلمةً صَبر عليها الآزاده الله عزاً......))[١٢٧] (سێ شت سوێندی لەسەر دەخۆم و بۆتانی باس دەکەم لەبەری کەن: ماڵ و سەروەتی مرۆڤ بەخێر و چاکە کەم ناکات، هەر بەندەیەك هەر جۆرە ستەمێکی لێ بکرێت بەڵام ئەو ئارامگربێت خوای گەورە لەسەر ئەو کارەی زیاتر سەربەرز و شکۆدار تری دەکات....).

---

(١٢٦) أخرجه: الخلال (السنة) (١٣٢/١) وصحح إسناده: عبد الله برجس في (الأمر بلزوم جماعة المسلمين) (ص: ٧٩).

(١٢٧) أخرجه: احمد (٢٣١/٤) ، والترمذي (٢٣٢٥) ، وابن ماجة (٤٢٢٨) ، وصححه الشيخ الالباني في (صحيح الترغيب) (١٤).

پێویستە لەسەر موسوڵمان دووربکەوێتەوە و تێکەڵاوی ستەمکار و خراپەکار نەکات بائارام بگرێت لەسەر کەنارگرتن و خۆدوورخستنەوە لێ یان مەگەر بەرژەوەندی و قازانجێکی شەرعی لەتێکەڵا وبوونیاندا هەبێت، وە یەحیای کوڕی موعاز (رحمه الله) (وهو من تبع الأتباع) دەفەرموێت: (الصبر "على الخلوة من علامة الإخلاص" [١٢٨]. "ئارامگرتن لەسەرکەنارگیری و گۆشەگیری لە نیشانەی دڵسۆزی و نیەت پاکی یە".

١٨- ئارامگرتن لەکاتی توڕەبووندا:

ئەبو هورەیرە دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((لَيس الشديد بالصرعة، إنما الشَد يد الذي يملك نفسه عند الغضب)) [١٢٩]. (بەهێز و بەتوانا ئەوە نیە کەخەڵکی دەدا بە زەویدا، بەڵکو بەهێز و بەتوانا ئەوەیە کەخۆی بۆ بگیرێت لەکاتی توڕەبووندا).

سولەیمان کوڕی سورد ﷺ دەفەرموێت : كنت جالساً مع النبي ﷺ ورجلان يستبان وأحدهما قد إحمرَّ وجهه، وانتفخت أوداجه، فقال رسول الله ﷺ: ((إني لأعلم كلمة لو قالها لذهب عنه ما يجد لو قال:أعوذ بالله من الشيطان الرجيم ذهب عنه ما يجد)) فقالوا له: ان النبي ﷺ قال: ((تعوذ بالله من الشيطان الرجيم)) [١٣٠]. (من دانیشتبووم لەخزمەت پێغەمبەردا ﷺ، دوو پیاو دەمەقاڵەیان بوو یەکێکیان دەم و چاوی سور هەڵگەڕا بوو وە دەمارەکانی لاملی گرژبوو بوو، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: (من وشەیەك دەزانم گەر بیڵێت ئەو توڕەیی یەی نامێنێت گەر بڵێت پەنادەگرم بەخوا

---

(١٢٨) انظر: (سير السلف الصالحين) للامام ابي الفضل الاصبهاني (١٢٠٣/٣) ، و (طبقات الصوفية) للسلمي (ص: ١٩٠).

(١٢٩) اخرجه: احمد (٢٣٦/٢) ، والبخاري (٥٢/٨) ، ومسلم (٢٦٠٩).

(١٣٠) اخرجه: احمد (٣٩٤/٦) ، والبخاري (٦١١٥) ، ومسلم (٢٦١٠) ، وابو داود (٤٧٨١).

لەشەیتانی نەفرەت لێکراو، ئەو کات ئەو تورەیی یەی کەهەیەتی نامێنێت دواجار بە کابرا یان وت: پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: پەنا بگرە بەخوا لەشەیتانی ڕەجم کراو).

* موعازی کوڕی ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرمووێتی: ((مَنْ كَظم غَيضاً وهو قادر على أنْ ينفذه دعاه الله سبحانه على رؤوس الخلائق يوم القيامة حَتى يُخيره من الحور العين ما شاء))[١٣١]. (هەر کەسێك خەشم و ڕق و قینی خۆی بخواتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا توانای هەبێت جێبەجێی بکات، لە ڕۆژی قیامەتدا خوای گەورە بانگی دەکات لە پێش چاوی هەموو دروست کراوەکاندا تا سەر پشکی بکات کام لە حۆریەکان هەڵبژێرێت بە ویستم و ئارەزووی خۆی).

وە هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی بە ئەشەجی کوڕی عەبدول قەیسی ﷺ فەرمووی: ((ان فِيكَ خَصلتين يحبهما الله:الحلم والأناة))[١٣٢]. (دوو ڕەوشتی جوان لە تۆدا هەیە خوای پەروەردگار خۆشیانی دەوێت، لەسەر خۆیی و ئارامگرتن وهەڵنەچوون).

برای بەڕێزم بەڕاستی تورەیی دەرد و نەخۆشی یەکە لە نەخۆشی یەکان، و تورەیی گڕۆ بڵێسە و کڵپەیەکی ئاگرینە، ئادەمیزاد لەکاتی تورەییدا ڕەگێك و ڕەوشتێکی شەیتانانەی تێدا دێتە دی و کرداری شەیتانی ئەنجام دەدات، لە هۆکارەکانی تورە بوون، لە خۆڕازی بوون، وگاڵتە کردن، ودژایەتی، وناپاکی و هەرناپاکی، وهەڵپەکردن بۆ بەدەست هێنانی ماڵی زیادەو پلەو پایەی بەرز، ئەم

---

(١٣١) اخرجه: ابن ماجة (٤١٨٦) ، والترمذي (٢٤٩٣) ، وحسنه الشيخ الالباني في (صحيح ابن ماجة) (٣٣٧٥) ، و (صحيح الجامع) (٦٥٢٢).

(١٣٢) اخرجه: مسلم (٢٠١١) ، وابو داود (٥٢٢٥) ، و الترمذي (٢٠٩٧) ، وابن ماجة (٤١٨٨)، وانظر (صحيح الترمذي) (٦١٣٦).

ڕەوشتانە خراپ و کەم بایەخ و لۆمەکراون لەڕووی شەرعەوە، پێویستە گشت کەسێك ڕێگری لەم ڕەوشتە خراپانە بکات بەوشتانەی کە پێچەوانە یانن و پێویستە هۆکارەکانی دروست بوونی تۆڕەبوون نەهێڵێت و هۆکارەکانی ئارامگرتن لەسەر هەموو جۆرەکانی بەڵاو نەهامەتی پیادە بکات.

وە چارەسەری توڕەیی: بە دوو ڕێگە دەبێت:

یەکەم: بە خۆپاراستن: ئەمەش دێتە دی بە خۆ پاراستن لە هۆکارەکانی توڕەیی بوون لەو هۆکارانەش: خۆ بەزلزانین و لە خۆ ڕازی بوون، وەشانازی کردن و هەڵپەکردنێکی نا پەسەند، وە گاڵتەو گەپێك کە جێگەی خۆی نەبێت، وەهاو وێنەی ئەوانە.

دووەم: چارەسەرکردنی دوای کەوتنە ناو توڕەبوونەوە، ئەویش بە کورتی لەچوار شت دایە:

١- پەنا گرتن بە خوای گەورە و میهرەبان لە شەیتانی ڕەجم کراو.

٢- دەست نوێژ گرتن.

٣- گۆڕانکاری کردن لەو شێوازەی کە لەکاتی توڕەبووندا هەیە، گەر بەپێوەبووی دانیشە، وەگەر دانیشتبووی پاڵ بدەرەوە وەگەر لە ماڵ بوی بچۆدەرەوە، وەیان خۆت بگرە وهیچ مەڵێ وەك لە فەرموودەکەدا هاتووە: ((إذا غضبت فاسكت))[١٣٣] (هەر کاتێك توڕەبووی بێ دەنگ بە) وەجگە لەمانە چەندین ڕێ و شوێنی تر هەیە.

٤- ئەو پاداشتانە بخەرە پێش چاوی خۆت کە پێت دەبەخشرێت لەسەر توڕەنەبوونت کە بۆت ئامادەکراوە وەئەو تۆڵە و سزایانەش بخەرە پێش چاوی

---

(١٣٣) انظر: (صحيح الادب المفرد) رقم (٦٩٣).

خۆت کە بۆت ئامادەکراوە لەسەر تورەبوونت وە بزانە لەوکاتەدا لێت بەتورەیە)[١٣٤].

١٩- ئارامگرتن لەکاتی ئاژاوە و نەچوونە ناوی:

ئەبو زەڕ ﷺ دەفەرمویت: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرمووم: ((يا اباذر)) قلت: لبيك يارسول الله وسعديك، قال: ((كيف أنت إذا أصاب الناس موت يكون البيت (اي: القبر) فيه بالوصيف [أي: العبد والأمة])) ؟ قلت: الله ورسوله اعلم. قال: ((عليك بالصبر)) أو قال ((تصبر)) وفي رواية: ((أولا أدلك على خير من ذلك: تصبر حتى تلقاني)) ثم قال لي: ((يا أبا ذر))؟ قلت لبيك وسعديك، قال: ((كيف أنت إذا رأيت أحجار الزيت (وهو مكان قرب المدينة) قد غرقت بالدم))؟ قلت: ماخار الله لي ورسوله، قال: ((عليك بما أنت منه)) قلت: يارسول الله افلا آخذ سيفي واضعه على عاتقي ؟ قال ((شاركت القوم إذن)) قلت: فما تأمرني ؟ قال: ((تلزم بيتك)) قلت: فان دخل عليَّ بيتي ؟ قال: ((فان خشيت أن يبهرك شعاع السيف فألقِ ثوبك على وجهك يَبُوْ بإثمك وإثمِهِ))[١٣٥]. (ئەی ئەبو زەڕ وتم فەرموو ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەر کامەران بیت فەرمووی: (تۆ چۆن دەبیت کاتێك خەڵکی مردنێکیان توش دەبێت گۆڕ تیایدا بەکۆیلە و خزمەتکار دەگۆڕدرێتەوە؟ وتم: خواو پێغەمبەری خوا زاناترن. فەرمووی ئارام بگرە وە لەریوایەتێکی تردا فەرمووی: ئاگادارت بکەمەوە لەوە چاکتر چیە تۆ ئارام بگرە تا دەگەیتەوە بەمن، لەپاشان پێی فەرمووم ئەی ئەبا زەڕ؟ وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی:

(١٣٤) انظر: (مختصر منهاج القاصدين)(ص:١٧٨-١٨٤) ، و (آفات اللسان)(ص:١١٠-١١٢)، و (الحكمة في الدعوة الى الله) (ص:٦٤-٦٦).

(١٣٥) اخرجه: احمد (٢١٣٢٥) وقال محققه: إسناده صحيح على شرط مسلم ورواه برقم (٢١٥٥٨) ، و أبو داوود (٤٢٦١) ، وابن ماجة (٣٩٥٨) ، وصححه الشيخ الالباني في (الارواء) (٢٤٥١) ، و (صحيح ابن ماجة) (٣١٩٥) ، و (صحيح ابي داوود) (٣٥٨٣).

هەر کامەران بیت تۆ چۆن دەبیت کاتێك کە ئەحجارو زەیت(کە شوێنێکی نزیکە لە مەدینە) نوقم ببێت لە خوێندا؟ وتم خواو پێغەمبەری خوا چ چاکە ئەوەم بۆ بکەن، فەرمووی ئاگاداری ئەوەبە کە پێشتر لەسەری بووی (کە ئارامگرتنە)، وتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا شمشێرەکەم هەڵنەگرم و لەسەر شانم داینێم ؟ فەرمووی: (کەواتە:بەشداری ئەوانت) کرد وتم تۆ فرمانم بەچی پێ دەکەیت؟ فەرمووی: (کەنار گربە لە ماڵەکەی خۆتدا) وتم ئەی گەر یەکێك لەوانە هاتە ناو ماڵەکەمەوە ؟ فەرمووی: ئەگەر ترسایت تیشکی شمشێرەکەی ئاوی چاوت بەرێ و بتۆقیت تۆ پۆشاکەکەت بدە بەسەر دەم و چاوتدا تا ئەو گوناهبار ببێت و گوناهەکانی تۆش لەگەردنی ئەو بێت).

وە دەربارەی ئەم باسەش ئەبو دەرداء ﷺ دەفەرموێت: ((إنـه ستكون أمور تنكروها، فعليكم فيها بالصبر، صبرٌ كقبض على الجمر ولاتقولوا (نُغيّر) حتى يكون الله يغير))[١٣٦]. (لەمەودوا چەندەها کار دێتە پێش کە ئێوە بەلاتانەوە نا پەسەند دەبێت، ئێوە لەوکاتەدا ئارام بگرن، ئارامگرتنێك وەك چلۆسکی ئاگر بەدەستەوە گرتنە ئێمە، نەڵێن دەیگۆڕین تا خوای گەورە خۆی دەیگۆڕێت.

٢٠- ئارامگرتن لەسەر گەڕان بەدوای زانستدا:

پێویستە لەسەر خوازیاری زانست ئارام بگریت لەسەر گەڕان بەدوای زانست و فێربووندا، کەسێك بەشەعبی (رحمه الله) وت: "من اين لك هذا العلم كله ؟ قال: بنفي الاعتماد، والسير في البلاد، وصبر كصبر الجماد، وبكور كبكور الغراب"[١٣٧]. " تۆ لە کوێ ئەم هەموو زانست و زانیاریەت هێنا ؟ وتی بە پشت نەبەستن بە هیچ

(١٣٦) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١٥٢).

(١٣٧) انظر: (تذكرة الحفاظ) (٨١/١).

کەسێك، وە بەگەڕان لە شارەکاندا، وەبەئارامگرتن وەك ئارامی بێ گیان و بەرد، وەبە زوو هەستان و دەرچوون وەك هەستانی قەلەڕەش".

وە ئیمامی شافعی (رحمه الله) دەفەرموێت: (حق على طلبة العلم بلوغ غاية جهدهم في الاستكثار من العلم والصبر على كل عارض دون طلبه وقال: لا يُدرك العلـم إلا بالصـبر علـى الذل)(١٣٨). (پێویستە خوازیارانی زانست ئەو پەڕی هەوڵ و کۆششی خۆیان بکەن بۆ زۆر بەدەست هێنانی زانست و ئارامگرتن لەسەر ئەو هەموو لەمپەڕانەی دەبنە ڕێگر لە فێربوونی زانست و زانیاریدا، وەفەرمووی زانست بەدەست نایەت تەنها بە ئارامگرتن لەسەر بێ دەسەلاتی و کەساسی بەدەست دێت دەفەرمووی:

اصبر على مُرّ الجفا من معلم فـان رسـوب العـلم في نفراته
ومن لم يَذق ذُلَ التعلم ساعة تَجرّع ذُلَ الجهل طوال حياته(١٣٩)

واتە: ئارامگرە لەسەر تاڵی گوێ پێنەدانی مامۆستا چونکە نەمانی زانست لە دوور کەوتنەوەدایە لە مامۆستا وزانست هەرکەسێك ساتی کەساسی فێربوونی زانست نەچێژێت دەبێت تاڵی کەساسی نەزانین بەدرێژای ژیانی بچێژێت.

ئێمە ئامۆژگاریەکی گەورە وەردەگرین لە چیرۆکی پێغەمبەر ﷺ موسى عليه السلام لە کاتێکدا داوای لە خضر کرد کە فێری بکات لەو زانیاریانەی کە خوای گەورە فێری خضری کردبووە لە فەرموودەکەدا هاتووە کە پێغەمبەر موسى عليه السلام گەیشت بە خضر و پرسیاری لێ کرد ((جئت لتعلّمني مما عُلّمت رُشدا، قال الخضر: انك لن تستطيع معي صبرا، وكيف تصبر على مالم تحط به خبرا، شيء أُمِرتُ به انْ اَفعَلَه إذا رأيتَهُ لَم تصبرْ.... (وفي نهاية الحديث): يقول رسول الله ﷺ: ((يرحم الله موسى لوددت انه كان

---

(١٣٨) انظر: (المجموع) (المقدمة) (١/٣٠).

(١٣٩) انظر: (ديوان الشافعي) (ص/١٦).

صبر حتى يَقُصَّ علينا من اخبارهما))[١٤٠]. (هاتووم تا فێرم بکەیت لە زانیاریانەی کە خوا فێری کردوویت، خضر فەرمووی تۆ ناتوانی لەگەڵمدا خۆڕاگر و ئارامگر بیت، چۆن ئارام دەگریت لەسەر ئەو شتەی کە زانیاری یەکی تەواوت نیە بەسەریدا، چەندەها کار فەرمانم پێ کراوە بیکەم گەر جێ بەجێ ی کەم و بیبینی تۆئارام ناگریت.... لە کۆتایی فەرموودەکەدا پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: (ڕەحمەتی خوا لە موسی بێت خۆزگە ئارامی بگرتایە تاوەکو هەواڵ و زانیاری یەکانیان بۆ ئێمە باس بکردایە). وە لەڕیوایەتێکی تردا دەفەرموێت ((رحمة الله علینا وعلی موسی لو صبر لرأی من صاحبه العجب))[١٤١]. (ڕەحمەتی خوا لە ئێمەو موسی بێت ئەگەر ئارامی بگرتایە ئەوا شتی زیاتر سەرسوڕهێنەری لە هاوەڵەکەی دەبینی).

٢١- ئارامگرتن لەسەر ئازاری دراوسێ:

ئەبو زەڕ ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((ثلاثة يحبهم الله... والرجل يكون له الجار يؤذيه جاره، فيصبر على اذاه حتى يُفرّق بينهما موت او ظعن))[١٤٢]. (سێ کۆمەڵ هەن خوای گەورە خۆشیانی دەوێت... پیاوێك دراوسێ یەکی هەبێت کە ئازاری بدات و ئەو ئارام بگرێت لەسەری تاوەکو جودایی دەکەوێتە نێوانیان بە هۆی مردن یان کۆچ کردنەوە)، لە ڕیوایەتێکی تردا: ((ان الله عزوجل يحب ثلاثة...... ورجل كان له جار سوء يؤذيه فيصبر على أذاهُ [ويحتسبه] حتى

---

(١٤٠) اخرجه: البخاري (٦١١٣) ، ومسلم (٦١١٥).

(١٤١) اخرجه: الطبري في (جامع البيان) (١٧٥١٣) ، والحاكم في (المستدك) (٤١٤٩) ، و صححه الشيخ الالباني في (صحيح الجامع) (٣٥٠١).

(١٤٢) اخرجه: احمد (١٥١/٥) ، وابن ابي شيبة (٣٠٢/٥) ، وصححه الشيخ الالباني في (صحيح الجامع) (٣٠٧٤٢) ، و(المشكاة)(١٩٢٢).

يكفيه الله إيّاهُ بحياةٍ أو موتٍ [أو حادثٍ]))[١٤٣] (خوای گەورە سیّ کۆمەڵی خۆش دەویّت.. لەوانە پیاویّك دراوسیّ یەکی خراپی هەبیّت و ئازاری بدات بەڵام ئەو ئارام بگریّت لەسەری، وەچاوەڕیّ پاداشتەکەی بیّت لای خوای گەورە تا خوای گەورە رزگاری دەکات لەو کەسە بە ژیان بیّت یان بە مردن بیّت یان بەرِووداویّك بیّت).

طەحاوی (رحمه الله) لە لیّك دانەوەی مانای ئەم فەرموودەیە دا دەفەرمویّت: "فتأملنا هذا الحديث من الصبر على الجار السوء فوجدنا من حق الجار على جاره اكرامه إيّاه، فاذا منعه وخلطه باذاه إيّاه وصبر على ذلك واحتسبه كان في حكم من غلب على حق له فاحتسبه، ومن كان كذلك أحبّهُ الله عز و جل لأنهُ مِن أهلِ طاعته والتمسك بما امر به"[١٤٤].

"وردبوینەوە لەم فەرموودەیەدا کەباس لە ئارامگرتن دەکات لەسەر دراوسیّی خراپ لە ئەنجامدا ئەوەمان بۆ دەرکەوت یەکیّك لەمافەکانی دراوسیّ بەسەر دراوسیّکەیەوە ئەوەیە کەرِیّزی لیّ بگریّت، هەر کاتیّك ئەو کەسەش بە ئازار نەبوو بەرامبەر دراوسیّ خراپەکەی و ئارامی گرت لەسەری و ئومیّدی پاداشتی لای خوای پەروەردگاری هەبوو، ئەو کات ئەو کەسە وەك یەکیّك وایە کە مافی هەبیّت بەسەر بەرامبەرەکەی، بەڵام بەرامبەرەکەی ئەو مافەی لیّ قەدەغە بکات، هەر کەسیّك بەم شیّوەیە رەفتار بکات خوای گەورە خۆشی دەویّت چونکە لەو کەسانەیە کە گویّ رایەڵی ئەون و دەستیان گرتووە بەوەی کە فرمانیان پیّ کراوە".

(١٤٣) اخرجه: الحاكم في (المستدرك) (٨٩/٢) وصححه على شرط مسلم ووافقه الذهبي ، والطحاوي في (مشكل الاثار) (١٨/٤) ، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الترغيب) (٢٥٦٩).

(١٤٤) انظر: (مشكل الاثار) للطحاوي (١٨/٤).

سوودەکانی ئارامگرتن

١- ئارامگران پاداشتی هەره گەورەیان بۆ دەستەبەره:

خـوای گـەوره دەفـەرمویّت: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُواْ وَيَدْرَءُونَ بِٱلْحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴾ (القصص: ٥٤).(ئەوانه دووجار پاداشتیان پێدەدرێت به هۆی خۆگری و ئارام گریانەوە، به چاکەش بەرهەڵستی خراپه دەکەن، ئەوانه هەروەها لەو ڕزق و ڕۆزیەی که پێماندراون دەبەخشن) .

خـوای گـەوره دەفـەرمویّت: ﴿ ...وَلَنَجْزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓاْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴾ (النحل: ٩٦).(...پاداشتی ئـارامگران دەدەینـەوە بـه چـاکتر لـه کردەوەکانی خۆیان). وه خـوای گـەوره دەفـەرمویّت: ﴿ ...إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (الزمر: ١٠) (بەڕاستی تەنها خۆگران پاداشتیان بێ سنوور و بێ ئەندازەیه).

له ڕیوایەتێکدا پێغەمبەری خـوا ﷺ دەفـەرموێت: ((ما أعطي أحدٌ عطاءً خيراً وأوسع من الصبر)).[145] (هیچ کەسێك خەڵات نەکراوه به خـەڵاتێك چـاکتر و فـراوان تر بێت له ئارامگرتن). هەروەها دەفەرموێت: ((إنَّ عِظم الجزاءِ مع عِظمِ البلاءِ، وأنَّ الله تعالى إذا أحبَّ قوماً ابتلاهم، فمن رضي فله الرِّضا، ومن سَخِط فله السُخط))[146] (پاداشتی گەورەی لەگـەڵ بـەڵا و موسـیبەتی گـەوره دایـه، وەخـوای گـەوره هـەر کەسانێکی خۆی خۆش ویست توشی ناڕەحەتی و بەڵا و موسیبەتی دەکـات، هـەر

(١٤٥) أخرجه : البخاري (٦٤٧٠)، و مسلم (١٠٥٣).

(١٤٦) أخرجه: الترمذي (٢٣٩٨) وقال: حديثٌ حسن ، و ابن ماجة (٤٠٣١)، وحَسنه الشيخ الألباني في: (صحيح الترمذي) (١٩٥٤)، (صحيح ابن ماجة)، رقم (٣٢٥٦)، و(السلسلة الصحيحة) (١٤٦).

کەسێ بەو بەڵایە ڕازی بێت ئەو کەسە ڕازی بوونی خوای بۆ هەیە، وە هەرکەسێکی ناڕازی بێت بەو بەڵایە ئەو کەسە ناڕازی بوونی خوای گەورەیی بۆ هەیە).

سوفیانی سەوری (رحمه الله) دەفەرموێت: "انما الاجر علی قدر الصبر"(١٤٧) (پاداشت ئەندازەی ئارامگرتنە).

وە سولەیمانی کوڕی قاسم (رحمه الله) دەفەرموێت: [كل عمل يعرف ثوابه إلاّ الصَّبر قال الله تعالى﴿ ...إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (الزمر: ١٠) قال كالماء المنهمر](١٤٨) (هەموو کردارێك پاداشتەکەی دەزانرێت جگە لە ئارامگرتن). خوای گەورە دەفەرموێت (تەنها خۆگران پاداشتیان بێ سنوور و بێ ئەندازەیە). فەرمووی: (پاداشتەکەیان وەك بارانی بەخوڕەم وایە).

٢- ئارامگران دەگەن بە پلە و پایەی سەرکەوتووان و ڕزگاربووان:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱصْبِرُوا۟ وَصَابِرُوا۟ وَرَابِطُوا۟ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (آل عمران: ٢٠٠) (ئەی ئەوانەی کە باوەڕتان هێناوە خۆگربن و خۆڕاگریی ئارامگریی بەسەر خۆتاندا بهێنن، نەبەزن لە خۆگری و مانەوەتان لە سەنگەردا، هەوڵ بدەن هەمیشە لە سەنگەری خەبات و کۆششدا بن، لە خوا بترسن و پارێزکارین بۆ ئەوەی سەرفرازیی (هەمیشەیی) بەدەست بهێنن) . (خوای گەورە ڕزگاربوونی لەم ئایەتەدا پەیوەست کردووە بە کۆمەڵێك کردارەوە).

---

(١٤٧) انظر: (سير السلف الصالحين) للامام الاصبهاني (٣/١٠٠٥).

(١٤٨) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٢٠)، و(عدة الصابرين وذخيرة الشاكرين) لابن القيم (ص: ٦٩).

ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) دەفەرمویّت: [وَعلَّمَ سبحانه عبادَه كيفية الحرب والجهاد فجمعها لهم في أربع كلمات لا يتم أمر هذا الجهاد إلا بهذا الأمور الأربعة:

فلا يتم الجهاد إلا بمصابرة العدو، وهي مقاومته ومنازلته فإذا صابر عدوه احتاج إلى أمر آخر وهي المرابطة وهي لزوم ثغر القلب وحراستهِ لئلا يدخل منه العدو، ولزوم ثغر العين والأذن واللسان والبطن واليد والرجل، فالمرابطة لزوم هذه الثغور، ولا يخلي مكانها فيصادف العدو الثغر خالياً فيدخل منه ... وجماع هذه الثلاثة وعمودها الذي تقوم به هو تقوى الله تعالى، فلا ينفع الصبر ولا المصابرة ولا المرابطة إلاّ بالتقوى ولا تقوم التقوى إلا على ساق الصبر](١٤٩). "خوای گەورە بەندەکانی فێری چۆنێتی خەبات و تێکۆشان کردووە لە چوار وشەدا کۆی کردۆتەوە، وەجیهاد کردن نایەتەدی بەبێ ئەم چوار کردارە نەبێت جیهاد و تێکۆشان لە پێناوی خوادا کامڵ و تەواو نابێت تەنها بەئارامگرتن و خۆڕاگری نەبێت بەرامبەر بە دوژمن، ئەویش بەبەرەنگاری و بەرگری کردن و جەنگ کردن دەبێت، هەرکاتێك لەڕووی دوژمنەکەی ئارامگربوو پێویستی بە فرمانێکی تر دەبێت ئەویش پابەند بوونە بە جێگەی پاسەوانی و چاودێری تا دوژمن نەیەتە ناوەوە لەکاتی جەنگا لەپێناوی خوای پەروەردگاردا، وە پابەند بوونی چاو و گوێ و زوبان و دەست و پێ و سکە تاوەکو کەلێنێك بەدیار نەکەوێت لەو حەواس و ئەندامانی جەستەی غافڵ نەبێت و شوێنەکەی چۆڵ نەکات نەوەك لەو کەلێنانەوە بچێتە ژوورەوە.... وە کۆکەرەوەی ئەم سێ خاڵە وە ئەو کۆڵەکەیەی کە لەسەری ڕاوەستاوە بریتیە لە تەقوای خوای گەورە، وە ئارامگرتن و بەرگری و جەنگ کردن و تێکۆشان و ئێشك گرتن لە پێناوی خوا تەنها بە تەقوا و خوا ناسی دەبێت وەتەقواش ڕاناوەستێ تەنها لەسەر قەدی ئارامگرتن نەبێت".

---

(١٤٩) انظر: (الجواب الكافي لمن سأل عن الدواء الشافي) (ص: ١١٣).

٣- ئارامگران دەگەنە پلەو پایەی پێشەوایان:

خوای گەورە ستایشی ئارامگران دەکات و ئەوانی کردووەتە پێشەوای خەڵکی بۆ ڕێگەی خواناسی و چاکە کاری خوای گەورە لەبارەی بەنی ئیسرائیلەوە دەفەرموێت: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴾ (السجدة: ٢٤). (پاشان کە نەوەی ئیسرائیل خۆگری و ئارامیان کردە پیشەیان کردمانن بە پێشەواو دەسەڵاتمان پێبەخشین، ئەو کاتە دڵنیایی و بڕوایەکی تەواویان هەبوو بە ئایەتەکانی ئێمە (شایستەی ئەو ڕێزە بوون).

خوای گەورە باسی ئارامگرتن و خۆڕاگری پێغەمبەران دەکات سەلات و سەلامی خوایان لێبێت و دەفەرموێت: ﴿ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ ﴾ (الأنبياء: ٨٥) ﴿ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ... ﴾ (الأحقاف: ٣٥) (ئەی پێغەمبەر ﷺ دان بەخۆدا بگرەو خۆڕاگربە، هەروەکو پێغەمبەرانی خاوەن ویستی بەهێز خۆڕاگر بوون...). کەوا بوو بە ئارامگرتن و دڵنیا بوون لەبەڵێنەکانی خواو پێغەمبەر ﷺ دەگەیت بەپلەی پێشەوایی لە ئایندەدا.

ڕێگەی خواناسی کەسانی ئارەزووباز و گومڕا و بەگومانەکان لێ دوورن تەنها ئارامگران وبڕواداران لەسەری دەڕۆن و بەردەوام دەبن وئەوان وەك چاو ساغ و ڕێ نیشاندەر وان).

٤- ئارامگران خوای گەورەیان لەگەڵدایە:

ئارامگران زیاد لەوەش پشت گیری دەکرێن خوای گەورەش لەگەڵیاندایە، خوای گەورە لە دوو جێگەدا دەفەرموێت: ﴿ ...إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ (الأنفال: ٤٦) وەخوای گەورە دەفەرموێت ﴿ ...إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ (البقرة: ١٥٣). (خودا لەگەڵ ئارامگرانە).

ئەبو عەلی دەقاق دەفەرموێت: "فاز الصابرون بعز الدارين لأنهم نالوا من الله معيتهُ"[(١٥٠)] "ئارامگران سەرکەوتوون بە پایەبەرزی و گەورەیی دونیا و قیامەت چونکە ئەوان لەلایەن پەروەردگارەوە گەیشتوون بەو پلەیەی کە هەردەم خوایان لەگەڵە دایە".

٥- ئارامگران خاوەنی موژدەی هەرە گەورەن:

خوای گەورە سێ کاری کۆی کردۆتەوە بۆ ئارامگران کە بۆ هیچ کەسێکی تری کۆنەکردۆتەوە جگە لەوان، ئەویش سەڵەوات دانی خوای پەروەردگارە لەسەر ئەوان، وە ڕەحمەت و بەزەیی خوای گەورەیە بۆ ئەوان، وەڕێنمونی کردن و هیدایەتی خوایە بۆ ئەوان وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ ﴾ (البقرة: ١٥٥ – ١٥٧). (سوێند بەخوا تاقیتان دەکەینەوە بە کەمێك لە ترس و بیم و برسێتی و کەم بوونی ماڵ و سامان و مردنی کەس و کارو تیاچوونی بەرو بوومی کشتوکاڵ، جا مژدە بدە بەو کەسانەی خۆگرو ئارامگرن... * کە ئەوانەن هەر کاتێك تووشی بەڵاو ناخۆشیەك دەبن دەڵێن: ئێمە موڵکی خواین و هەرچی هەمانە بەخششی خوایە، سەر ئەنجامیش تەنها هەر بۆ لای ئەو زاتەیە گەڕانەوەمان. * ئا ئەوانە چەندەها ستایش و ڕەحمەت و میهرەبانی بەسەر ئەواندا دەبارێت لەلایەن پەروەردگاریانەوە و ئەوانە ئەو کەسانەن کە ڕێبازی هیدایەتیان وەرگرتووە).

ئیبن عەباس ﷺ لەبارەی ئەم ئایەتەوە دەفەرموێت: ﴿ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴾ قال: [أخبر اللهُ أن المؤمنِ إذا سلمَ الأمرِ للهِ ورجعَ واسترجعَ عند

(١٥٠) انظر: (عدة الصابرين) (ص: ٦٩)، و(مدارج السالكين) (٢/١٦٦).

المصيبة كتبَ اللهُ لَهُ ثلاثُ خصالٍ مِنَ الخيرِ:- الصلاةُ مِن اللهِ، والرحمةِ، وتحقيقِ سبيلِ الهُدى وقالَ رسولُ اللهِ ﷺ: (مِن استرجَعَ عند المصيبة جبَّرَ اللهُ مصيبتهُ، واحسن عقباهُ وجعلَ لَهُ خلفاً صالحاً يرضاهُ)][151] "خوای گەورە هەواڵمان دەداتێ کاتێ بڕوادار کردارەکانی دایە دەست پەروەردگاری و تەنها گەڕایەوە بۆ لای ئەو لە کاتی بەڵاو موسیبەتدا خوای گەورە سێ ڕەوشتی جوانی بۆ دەنوسێت لە چاکە:

١- سەڵاوات دان لەسەری لەلایەن پەروەردگارەوە.

٢- رەحمەتی خوای پەروەردگار.

٣- ڕێگەی ڕاستی نێشان دەدات و دەیخاتە سەری.

وە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (کەسێك بگەڕێتەوە بۆ لای خوای گەورە لە کاتی توش بوونی بەڵا و ناخۆشی دا، ئەو کەسە خوای گەورە قەرەبووی بەڵا و ناخۆشی یەکەی بۆ دەکاتەوە، وەپاشەڕۆژ و عاقیبەتیشی بەخەیر و چاکە دەگێڕێت وەچاکتر لەوەشی پێ دەبەخشێت کە لەدەستی چووە و ڕازیشی دەکات.

٦- ئارامگران یارمەتی خوایان بۆ مسۆگەرە:

بەئارامگرتن زاڵ دەبین بەسەر هەموو نارەحەتی و گیروگرفت و ستەم و ناخۆشی یەکاندا. خوای گەورە ئارامگرتنی کردووەتە پاڵپشت و یارمەتی و فرمانی پێ کردووین ئارامگرتن بکەینە یارمەتیدەری هەموو ساتەکانمان و فەرمووی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (البقرة: ١٥٣). (ئەی ئەوانەی ئیمان و باوەڕتان هێناوە داوای کۆمەك و یارمەتی لە خوا بکەن بەهۆی ئارامگرتن و نوێژ کردنەوە، و دڵنیابن کە خوا یارو یاوەری خۆگرو ئارامگرانە).

---

(١٥١) اخرجه: البيهقي في (شعب الإيمان) برقم (٩٦٨٩).

هەر کەسێك ئارامگر نەبێت یارمەتی دانی بۆنی یە. عەبدوللای کوڕی سەلام ﷺ دەفەرموویت: ((کان النبي ﷺ إذا نزلتْ بأهله شِدةٌ أو ضيق أمرهم بالصلاةِ وقرأ ﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَاۖ ... ﴾ (طه: ١٣٢))[١٥٢]. (پێغەمبەر ﷺ هەرکاتێك تەنگ و چەڵەمەیەك بکەوتایە ناو ماڵ و منداڵی یان نەبوونی و نەداری ڕووی تێ بکردایە فرمانی پێ دەکردن کە نوێژبکەن وە ئەو ئایەتەی بۆ دەخوێندنە)وە: ﴿ وَأۡمُرۡ أَهۡلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصۡطَبِرۡ عَلَيۡهَاۖ ... ﴾.

٧- ئارامگران سەرکەوتنیان بۆ دەستە بەر ومسۆگەرە:

خوای گەورە بەئارامگری وتەقوای کردبوونەتە مەرجی سەرکەوتن دەفەرمویت:

﴿ بَلَىٰٓۚ إِن تَصۡبِرُواْ وَتَتَّقُواْ وَيَأۡتُوكُم مِّن فَوۡرِهِمۡ هَٰذَا يُمۡدِدۡكُمۡ رَبُّكُم بِخَمۡسَةِ ءَالَٰفٖ مِّنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴾ (آل عمران: ١٢٥). (بەڵێ گەر خۆڕاگر بن و پارێزکار بن هەر ئێستا دێن بۆ لاتان و پەروەردگارتان پێنج هەزار فریشتەی نیشانەدارتان بۆ ڕەوانە دەکات، بۆ ئەوەی کۆمەکیتان بکەن).

وەپێغەمبەریش ﷺ دەفەرمویت: ((...واعْلَمْ إنَّ النَصْرَ مَعَ الصَّبر...)) [١٥٣].

(باش بزانە سەرکەوتن لەگەڵ ئارامگرتندایە) ئا لەمەوە دەزانین کە خوای گەورە بەڵێنی سەرکەوتنی داوە بەبڕواداران هەر کاتێك ئەوان پابەندبن بەئارامگرتنەوە، ئەویش ئەو وشە جوان و بەڵێنە گەورەیە کەپێیان بەخشرا خوای گەورە

---

(١٥٢) اخرجه: الطبراني (الأوسط) (٨٨٦) وقال محققه/ اسناده حسن، والبيهقي (شعب الإيمان) (٩٧٠٥) وصححه السيوطي–كما في (فتح القدير) (٥٥٩/٣) وقال محقق فتح القدير: إسناده صحيح.

(١٥٣) أخرجه: أحمد (٢٦٦٩) و (٢٨٠٤) وإسناده صحيح كما قال الشيخ الأرناؤوط في تخريج (رياض الصالحين) رقم (٦٢). وصححه أيضاً: الشيخ الألباني في: (السلسلة الصحيحة) (٢٣٨٢).

دەفەرمویت. ﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ﴾ (الأعراف: ١٣٧) (بەڵێنی ڕاست و جوانی پەروەردگارت (ئەی محمد ﷺ) جێبەجێ بوو بۆ نەوەی ئیسرائیل بەهۆی ئەوەی کە ئارامیان لەسەرگرت، (کەواتە ئەگەر ئوممەتی تۆیش ئاوا خۆگربن بێگومان هەمان ئەنجام بەدەست دەهێنن) کەوا بوو ئارامگرتن کلیلی سەرکەوتن و خۆشی یە لە دوای ناخۆشی وەك وتراوە:(الصبر مفتاح الفرج)[١٥٤]. (واتە ئارامگرتن کلیلی خۆشی و لابردنی ناڕەحەتی یەکانە).

٨-ئارامگران پارێزراون لەپیلان وفێڵی دوژمنانیان:

خوای گەورە ئارامگرتن و تەقوای کردووتە قەڵغانێکی زۆر گەورە لەفێڵی دوژمنان، بەندەی بڕوادار هیچ قەڵغانێکی گەورەی وەك قەڵغانی ئارامگرتن و تەقوای بەدەست نەهێناوە خوای گەورە دەفەرمویت:﴿ وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴾ (آل عمران: ١٢٠). (خۆ ئەگەر بەڵاو ناخۆشییەکتان بۆ پێش بێت، ئەوان پێی دڵخۆش دەبن، جا ئەگەر خۆگر بن و پارێزکار بن، پیلان و تەڵەکەی ئەوانە هیچ زیانێکتان پێناگەیەنێت، چونکە بەڕاستی خوا دەوری پیلان و پیلان گێڕانی داوەو بە ئاگایە لە هەموو کارو کردەوەو نەخشەکانیان).

٩-ئارامگران فریشتەکان سلاویان لێ دەکەن لەبەهەشتدا:

خوای گەورە ومیهرەبان هەواڵمان دەداتێ کە فریشتەکان سلاو دەکەن لە بڕواداران لە کاتێکا دەچنە بەهەشت ئەوەش بە هۆی ئارامگرتنیانەوەیە هەروەك دەفەرمویت: ﴿ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ

---

(١٥٤) وقد ورد ذلك مرفوعا وهو ضعيف لايصح انظر: (المقاصد الحسنة) (٢٩٠) ، و (اتحاف السادة) (٩/٦) ، و (كشف الخفاء) (١٥٩٠) ، و (الدرر المنتثرة) (١٠٤).

عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَٰمٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى ٱلدَّارِ ﴾ (الرعـد: ٢٣ - ٢٤). (کـه باخەکانی بەهەشتی_عەدن_ بۆیان ڕازاوەتەوە، بە شادیەوە دەچنە ناوی، هاوڕێ لەگەڵ هەر کەسێك چاك و پاك و خواناسە لە باووباپیران و هاوسەرانیان و نەوەکانیان، جا فریشتەکان دەچن بۆ سەردانیان لە هەموو دەروازەکانەوە.... * دەڵێن: سڵاوتان لێ بێت بە هـۆی خۆگرتنتانـەوە (لـە بەرامبـەر کێشـەکانی ژیـان، لەبەرامبـەر گاڵتـەجاڕیی خوانەناسان...) کەوابوو ئای چەندە جێگە و ڕێگەیەکی خۆشتان بۆ خۆتان مسۆگەر کرد.)

١٠- ئـارامگران پاشـەڕۆژ و ئـەنجامێکی زۆر چـاك و جـوان و بـەئاکام چـاوه ڕێیانه:

ئارامگرتن چاکەیەکی گەورە بۆ خاوەنەکەی، ئاکامێکی جوان و چاکتری بۆ دەستبەر دەکات لە دونیا و قیامەتدا، خوای گەورە بۆ بڕوادارانـی بـەڕەوا داناوە تۆڵـەو سـزای خۆیـان بسـێنن لەوانـەی سـتەمیان لـێ کـردوون بـە ئەنـدازەی تاوانەکانیان، لەپاشان خوای پەروەردگار سوێند دەخوات و دڵنیامان دەکاتەوە لـەوەی کـە ئـارامگرتن بـۆ ئـەوان چـاکترە هـەر وەك دەفـەرموێت: ﴿ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا۟ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّٰبِرِينَ ﴾ (النحل: ١٢٦). (ئەگەر ویستتان تۆڵە بکەنەوە، دەبێت هەر بەقەدەر ئەو ستەمەی کە لێتان کراوە تۆڵە بکەنەوە، خۆ ئەگەر ئارام گرو خۆگر بن، ئەوە چاکترە بۆ ئارامگرو خۆگران). **بـیر بکـەرەوە و وردبەرەوە لەم دووپات کردنەوە بەسوێند خواردنێك کە ئاماژە دەکات لەسـەری، و دوو پاتی دەکاتەوە.**

ئیبن عه‌باس ﷺ ده‌گێڕێته‌وه له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ كه فه‌رموویه‌تی: ((... اعلم إن في الصبر على ما تكره خيراً كثيراً واعلم ان النصر مع الصبر ...))[١٥٥]. (باش بزانه به‌ڕاستی ئارامگرتن له‌سه‌ر ئه‌وشته‌ی كه پێت ناخۆشه خێرو چاكه‌یه‌كی زۆری تێدایه، وه‌بزانه به‌ڕاستی سه‌ركه‌وتن له‌گه‌ڵ ئارامگرتندایه...).

له‌ئوبه‌ی كوڕی كه‌عب ﷺ ده‌گێڕێته‌وه له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ كه فه‌رموویه‌تی: [لّما كان يوم أحد، قُتِلَ من الأنصار أربعةٌ وستون رجلاً، وَمِنْ المهاجرين ستة، فقال أصحاب رسول الله ﷺ: لَئِن كان لنا يومٌ مثل هذا مِن المشركين لنر بين عليهم. فَلما كان يوم الفتح، قال رجل ولا يعرفُ لاقريش بَعد اليوم، فنادى مُنادي رسول الله ﷺ: آمن الأسود والأبيض إلاّ فلاناً وفلاناً، ناساً سماهم، فانزل الله عز وجل: ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا۟ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّـٰبِرِينَ﴾ (النحل: ١٢٦)، فقال رسول الله ﷺ: ((نَصْبِرْ وَ لا نُعاقِبْ))][١٥٦] له غه‌زای ئوحودا له یاریده‌ده‌ران شه‌ست وچوار نه‌فه‌ر كوژرا، وه له كۆچ كاران شه‌ش نه‌فه‌ر كوژرا، هاوه‌ڵانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وتیان ئه‌گه‌ر ئێمه‌ش ڕۆژێكی وه‌ك ئه‌مڕۆمان هه‌بێت بۆ كافره‌كان ده‌زانین چیان به‌سه‌ر دێنین، له كاتێكدا مه‌ككه ئازادكرا پیاوێك كه نه‌زانرا كێ یه وتی قوره‌یش ئه‌مڕۆ له‌ناو ده‌چێت ئینجا پێغه‌مبه‌ر ﷺ داوای بانگده‌رێكی بانگ كرد هاوار بكات و بڵێت: متمانه‌م به‌خشیه هه‌موو ڕه‌ش و سپی پێستێك كه‌سی بۆی نیی یه هیچیان به‌رامبه‌ر بكات ته‌نها فلاّن و فلاّن كه‌س نه‌بێت كه ناوی یان بردن خوای گه‌وره‌ش

---

(١٥٥) اخرجه: احمد في (المسند) (٢٨٠٣) وقال محققاه احمد شاكر ووالأرناؤوط: اسناده صحيح والحديث صحيح، واللالكائي في (شرح الاعتقاد) (١٠٩٤)، والبيهقي (شعب الايمان) (١٠٧٤)، والطبراني (١٢٩٨٩)، والفريابي في (كتاب القدر) رقم (١٥٥) وقال محققه: اسناده حسن.

(١٥٦) اخرجه: أحمد في (المسند) (١٣٥/٥)، وَصَحَّحَه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة)(٢٣٧٧).

ئەو ئایەتەی ڕەوانە کرد بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ ﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا۟ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِۦ ۖ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّٰبِرِينَ﴾ . پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (نصبر ولا نعاقب) ئارام دەگرین و تۆڵە ناسێنینەوە).

ئامۆژگاری و پەندی گەورە هەیە لە چیرۆکی پێغەمبەر ئەیوبی ﷺ ئارامگردا هەروەك لە فەرموودەکەی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە: ((إنَّ نَبي اللهِ أيوبَ لَبِثَ بِهِ بَلاؤهُ ثمانِ عشرَةَ سَنةً فَرَفضَتهُ القريبُ والبَعيدُ إلا رَّجُلينِ مِنْ إخوانه كانَا يَغدُوان إليهِ ويَروحان، فَقالَ أحدُهُما لِصاحبهِ ذاتَ يوم: تَعلم وَالله لَقد أذنبَ أيوب ذنباً ما أذنَبهُ أحدٌ مِن العالمين فَقال لَه صاحبهُ: وَما ذاكَ ؟ قال: مُنذُ ثمانِ عشرةَ سنةً لَمْ يَرحَمْهُ اللهُ فَيَكْشِفَ ما بهِ، فَلمَا راحَا إلى أيوب لَمْ يصبِر الرجلُ حتى ذكرَ ذلكَ لهُ، فقال أيوب: لا أدري ما تقولان غيرَ أن الله تعالى يَعلمُ أني كنتُ آمُرُّ بالرّجلين يَتنازعانِ فَيذكرانِ الله، فَارجِعُ إلى بيتي فَأكَفِّرُ عَنهُما كراهيةً أن يُذكرَ اللهَ إلاّ في حق، قال: وكانَ يخرجُ إلى حاجتِهِ فإذا قَضى حاجتَهُ أمْسَكَتْهُ امرأتُهُ بيده حتى يَبلغَ، فلما كانَ ذات يوم أبطأ عَليها، وأُوحي إلى أيوب أنْ[اركض برِجلِكَ هذا مغتسلٌ باردٌ وَشراب] فاستبطأتهُ فتلقته تنظر وقد أقبل عليها قَد أذهب الله ما بِهِ من البلاء وهو أحسنُ ماكان، فَلما رأتْه قالت: اَي بارك اللهُ فيك، هل رأيتَ نبي اللهِ هذا المُبتلى ؟ وَاللهِ على ذلِكَ مَا رأيتُ أشبَّهَ مِنكَ إذا كانَ صحيحاً، فقال: فَإني أنا هُو، وكان لَهُ أندران: أندرٌلِلقَمحِ وأندرُ لِلشعير، فبعث اللهُ سحابَتين فلما كانتْ إحداهما على أندر القمحِ أفرَغَت فيه الذَهَبْ حتى فاضَ وافرغتِ الأخرى في اندرِ الشعيرِ الورقِ حتى فاضَ))[١٥٧] (پێغەمبەر ئەیوب ﷺ بەلاو موسیبەتەکەی هەژدە ساڵی خایاند پێوەی بوو تا خزمی نزیك و دووریشی پشتیان تێ کرد و وازیان لێ هێنا

(١٥٧) أخرجه: أبو يعلى (٣٦١٧)، والبزار في (الكشف) (رقم ٢٣٥٧) (٢١٥/٢)، والحاكم(٥٨١/٢) صححه ووافقه الذهبي، وقال ابن حجر الهيثمي في (المجمع) (٢٠٨/٨): رواه أبو يعلى والبزار ورجالهُ رجالُ الصحيح، وابن حبان (٢٨٩٧) قال محققه: شعيب الأرناؤوط: إسناده على شرط مسلم. وصحّحه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) برقم (١٧).

تـەنها دوو کـەس نـەبێت لـە هـاوەڵانی بـەیانیان و ئێـواران سـەردانیان دەکـرد، یـەکێکیان ڕۆژێـك لـە ڕۆژان وتـی بـە ڕەفیقەکـەی تـری: دەزانـی ئـەیوب گونـاه و تـاوانێکی وای کـردووه هـیچ کـەس وەك ئـەو گونـاهی وای نـەکردووه لـە دونیـادا، هاوڕێ کەیشی وتی ئەو گوناهە چی یە و کامەیـە ؟ ئـەویش وتـی: ئـەوەتا ماوەی هەژدە ساڵە خوای گەورە ڕەحمی پێ نـەکرد تـا ئـەو نەخۆشـیە لابـات لەسـەری و شـیفای بـدات و لـەو ناڕەحـەتی یـە ڕزگـاری کـات، لـە ئێوارەیەکـدا چـون بـۆ لای پێغەمبەر ئەیوب ﷺ کابرا ئارامی نەگرت و باسی ئەوەی بۆ ئەیوب ﷺ گێڕیەوە ئەیویش ﷺ فەرمووی: نازانم چی دەڵێن بەڵام خوای گەورە دەزانـێ کـە مـن ڕەد دەبـووم بـەلای دوو پیـاودا کێشـەو دەمەقاڵـەیان هـەبوو نـاوی خوایـان دەهێنـا و سـوێندیان دەخـوارد منـیش دەگەڕامـەوە بـۆ ماڵـەوە، وکـەفارەتی سـوێندی هـەر دولایانم دەدا چونکه پێم ناخۆش بوو ناوی خوا بەڕاستی بەکارنەهێنرێت. وە وتی: ئەیوب ﷺ دەچووە سەر ئاو کاتێـك دەگەڕایـەوە خێزانەکـەی دەسـتی دەگـرت و دەیهێنایەوە شوێنی خـۆی ڕۆژێـك خێزانەکـەی دواکـەوت، خـوای گـەورە فـەرمانی وەحـی خـۆی نـارد بـۆلای ئـەیوب ﷺ کـە(لـەو ناوچـەیەدا پاژنـەی قاچـی بـدات بەزوویدا و کانیەك پڕ لە ئاو هەڵقولا و فەرمانی پێ کرد لێی بخواتەوە و خۆشی لێ بشـۆرێت) خێزانەکـەی سسـتی کـرد لـە هاتنـەوە بـەدوای ئـەیوب ﷺ کاتێـك خێزانەکـەی پێـی گەیشـت سـەیری دەکـرد و ئـەویش ڕووی کـردە خێزانەکـەی و لەوکاتەدا خوای گەورە هەموو بەڵاو نەخۆشی یەکەی لەسەر لابردبوو، وەزۆر جوان تر بوو لەکاتی پێش نەخۆشیەکەی، لەکاتێکدا خێزانەکەی ئـەوی بینـی پـێی وت: خـوا بەرەکـەت بکاتـە کارەکانـت ئایـا ئـەو پێغەمبـەرە نەخۆشـە گـیرۆدە بـووەت نەبینیوە ؟ سوێند بە خوا هیچ کەسم نەبینیوە هاوشێوەی ئەو بێت وەك تۆ لەکاتی لەش ساغیدا، ئەیوبیش وتی: ئەوەتا من ئەوم، ئـەیوبیش ﷺ دوو کۆگـای هـەبوو

گۆگایەکیان هی گەنم بوو وە ئەوەی تریان هی جۆ بوو، خوای گەورە دوو پەڵە هەوری نارد یەکێکیان تنۆکی ئاڵتونی باراندە سەر گۆگا گەنمەکەوە بۆی پڕ کرد لە ئاڵتون وە ئەوی تریان تنۆکی زیوی باراندە سەر گۆگاکەی تری وپڕی کرد لە زیو).

وەلە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((بَينما أيوبُ يغتسلُ عُرياناً] أُمطِر على أيوب فراشٌ ((جَرَّاد))[١٥٨] من ذَهَبْ فَجعل يأخذهُ [في رواية]((فجعل أيوب يحثـي في ثوبه، فناداه رَبُّه يا أيوب: ألَمْ أغنيكَ عما ترى))[١٥٩] ألم أوسع عليك [قال: بلى (يا رب) ولكن لاغنى لـي عَنْ رحمتك] في رواية [فضلك] _ [وفي رواية]لا غِنى بي عَنْ بركاتك))[١٦٠] (لەکاتێکدا ئەیوب عليه السلام بەڕووتی خۆی دەشۆرد کولەی) (ئاڵتون دابارى بەسەریدا و ئەویش هەڵی دەگرت)، لە گێڕانەوەیەکی تردا (ئەیوب عليه السلام دەیکردەناو پۆشاکەیەوە پەروەردگارکەیەوە بانگی لێ کرد: ئەی ئەیوب ئایا بێ پێویستم نەکردوویت لەوەی کە دەیبینی، (واتە: ئەوەندەم پێ نەبەخشیویت کە پێویستیت بەهیچی تر نەبێت)، ئەویش وتی بەڵی ئەی خوای پەروەردگارم بەلام بێ پێویست نیم لەڕەحمەتی تۆ) وە(لە زیادەو چاکە ومیهرەبانی تۆ).

---

(١٥٨) أخرجه: البخاري (٢٧٩).

(١٥٩) في رواية.

(١٦٠) أخرجه: احمد (٢/ ٣١٤، ٥١١)، و الطيالسي (٢٤٥٥)، و النسائي (١/٢٠٠)، وقال ابن كثير في (البداية والنهاية) (١/٢٠٠) إسناده على شرط الصحيح، وابن حبان (٦٢٣٠) وقال محققه: إسناده صحيح على شرطهما، وصححهُ الشيخ الألباني في: (صحيح سنن النسائي) رقم (٣٩٦)، قال الحافظ في (الفتح) (٦/٤٢١): في الحديث جواز الحرص على الاستكثار مِن الحلالِ في حقِّ من وثقَ نفسه بالشكر عليه وفيه تسمية المال الذي يكون من هذه الجهة بركة ، وقال سفيان –كما في (تهذيب الكمال) (١١/ ١٦٨) ، و (تلبيس الابليس) (ص:١٨١) (ان المال كان فيما مضى يكره فاما اليوم فهو يحرسُ المؤمن).

ئا لەمەوە دەر دەکەوێت کە گەورەترین و فراوانترین بەخشندەیی ئارامگرتنە وەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((ولن تعطوا عطاءً خيراً واوسع من الصَّبر))[١٦١]. (هیچ بە خششێکتان پێ نەبەخشراوە چاکترو فراوانتر بێت لە ئارامگرتن).وەلەگێرانەوەیەکی تردا لە ئەبو سەعیدەوە ﷺ دەفەرموێت: ((ما أعطي أحد عطاءً خيراً وأوسع من الصَّبر))[١٦٢]. (هیچ خەلاتێك نەبەخشراوە بە هیچ کەسێك چاکتر و فراوان تربێت لە ئارامگرتن).

وەحەسەنی بەصریش (رحمه الله) دەفەرموێت: "الصبر كنز من كنوز الخير، لا يعطيه الله عَزَّ وَجَل إلاّ لعبد كريم عنده[١٦٣]، وكان بعض العارفين في جيبه رقعة يخرجها كل ساعة فيطالعها وفيها: ﴿ وَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعۡيُنِنَاۖ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴾ (الطور: ٤٨)"[١٦٤] "ئارامگرتن گەنجینەیەکە لەگەنجینەکانی چاکە، خوای گەورە تەنها دەیبەخشێتە ئەو کەسانەی کە رێزیان هەیە لای). وەهەندێك لە و خواناسانە پارچەیەك کاغەزی لە باخەڵیدا بوو هەموو کات دەری دەهێنا و سەیری دەکرد وئەو ئایەتەی پێشوی لەسەر نوسرا بوو".

١١-ئارامگران لێخوشبوون و پاداشتی گەورە چاوەرێیانە:

خوای گەورە لێ خۆش بوون وپاداشتی گەورە دەبەخشێت لەسەر ئارامگرتن و کرداری چاکە دەفەرموێت: ﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ

---

(١٦١) اخرجه: البخاري (٦٤٧٠).

(١٦٢) اخرجه: البخاري (٦٤٧٠)، ومسلم (١٠٥٣).

(١٦٣) وقد ورد ذلك مرفوعا بلفظ: (الصبر كنز من كنوز الخير) وهذا ضعيف لايصح انظر: (اتحاف السادة المتقين) (٩/٥) ، و (تذكرة الموضوعات) (١٨٩) ، و (كشف الخفاء) (٢/٢٧) ، و (الاسرار المرفوعة) (٢٣١) ، والمغني (٣٣٥٣) ، و (موسوعة اطراف الحديث) (٥/٣٧٨).

(١٦٤) انظر: (مختصر منهاج القاصدين) (ص: ٢٦٨).

كَبِيرٌ ﴾(هود: ١١). (جگە لەو کەسانەی کە خۆگرو ئارامگر بوون و کارو کردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوە (لە خۆشی و ناخۆشیدا سروشتی خواناسیان ناگۆڕێت) ئا ئەوانە لێخۆش بوون و پاداشتی گەورە و فراوانیان بۆ هەیە.)

ئەوانە بەندەی جیاکراوەی خوای پەروەردگارن لە جۆرەکانی تری ئادەمیزادە لۆمەکراوەکان کە نائومێد و بێ بڕوان لە کاتی بەلاّ و موسیبەت و ناخۆشی یەکاندا، وە خۆ هەڵکێش و شانازی کارن لە کاتی خۆشی و بەختەوەری و بەخشندەیی دا، تەنها ئادەمیزاد بە ئارامگرتن و کرداری چاکە دەگاتە لێ خۆش بوونی پەروەردگار و پاداشتی هەرە گەورە.

١٢- ئارامگران جێگیر و كۆڵنەدەر دەبن:

خوای گەورە بۆیان ڕوون دەکاتەوە کە ئارامگرتن لەو ڕەوشتە گەورانەیە کە بڕواداری پێ دەناسرێتەوە، بەڕاستی خوای پەروەردگار ئارامگرتن لەسەر بەلاّو ناخۆشی یەکانی بەبەردەوام و سووربوون لەسەر کارو فرمانەکان ناو بردووە، واتە لەو کارانەیە کە مرۆڤ سور دەبێت و خۆڕادەگرێ لەسەری چونکە گرنگترین و شکۆدار ترینیانە دەفەرموێت: ﴿ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴾ (الشورى: ٤٣) (لەڕاستیدا ئەوەی دان بەخۆیدا بگرێت و چاوپۆشی بکات و لێخۆشبوو بێت (لەکاتێکدا کە دەتوانێت تۆڵەبسێنێت) بەڕاستی ئەوە کارێکی بەجێ و چاك و پەسەند ئەنجام دەدات، بەڕاستی ئەوە لەو کارانەیە کە پێویستە بکرێت....).

وە پێغەمبەر لوقمانیش ﷺ بەکوڕەکەی فەرموو: ﴿ يَٰبُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَوٰةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴾ (لقمان: ١٧).

واتە: (کوڕی خۆم نوێژەکانت جێبەجێ بکە وفەرمان بەچاکە بکە وڕێگری لە خراپە بکە و خۆگر وبەئارام بەلەسەر ئەو ناخۆشیانەی دێتە ڕێت بەڕاستی ئەوە

کارێکی چاك و پەسەند وپێویستە ئەنجام بدرێت) ئارامگرتن کۆڵنەدانێکی پتەو و لەبن نەهاتوو بە خاوەنەکەی دەبەخشێت، وە دەبێتە هۆی دروست بوونی دڵنیایی و سەرکەوتووی، لە گشت فرمانەکانمان، ئەبو عوبەیدی کوڕی قاسمی کوڕی سەلام ﷺ دەفەرموێت: [ما أتيت عالماً قطُ فاستأذِنتُ عليه ولكن صبرتُ حتى يخرجَ اليَّ وتأولت قـول الله عزوجـل: ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (الحجرات: ٥)][١٦٥]. "هەر کاتێك من کە دەڕۆیشتم بۆ لای زانایەك مۆڵەتی چوونە ژوورەوەم لێ نەدەخواست بەڵکو ئارامم دەگرت تا دەهاتە دەرەوە بۆ لام و ئەوەم لەمانای فەرموودەکەی خوای پەروەردگار وەردەگرت کە دەفەرموێت ﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ "(خۆ ئەگەر ئەوانەخۆ گربوونایە، تا دەچویتە دەرەوە بۆ لایان، ئەوەچاکتر و ڕەواتر بوو بۆیان خوا لێخۆشبوو میهرەبانە).

١٣-ئارامگران دەبنە خۆشەویستی خوای گەورە:

خوای گەورە خۆشەویستی خۆی پەیوەست کردووە بە ئارامگرتنەوە بۆیە ئارامگران لێ ی بەهرەمەند دەبن خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَـٰتَلَ مَعَهُۥ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا۟ لِمَآ أَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا۟ وَمَا ٱسْتَكَانُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴾ (آل عمران: ١٤٦) (چەندەها پێغەمبەر هەبوون کە خواناس و پیاوچاکانی زۆر لەگەڵیاندا بوو بوون و دژ بە دوژمنان جەنگاون، جا ئەوانە هیچ کات سستی و بێزاری و بێتاقەتی ڕووی تێنەکردوون بەهۆی ئەوەی کە تووشیان هاتووە لە پێناو ڕێبازی خوادا، لاوازو بێ هێزو سەرشۆڕیش نەبوون بۆ دوژمنان، خوای گەورەش ئەو ئارامگرو خۆڕاگرانەی خۆش دەوێت).

---

(١٦٥) أخرجه: الأمام الدينوري في (المجالسة وجواهر العلم) برقم (١٧٢٠).

خوای گەورەش هەر کاتێك بەندەیەکی خۆش بوێت ئەشکەنجە و ئازاری نادات و نایخاتە ناو ئاگری دۆزەخەوە وەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((...والله عز وجل لا يُلقي حبيبه في النار))[١٦٦]. (خوای پەروەردگاریش خۆشەویستەکەی ناخاتە ناو ئاگرەوە).

١٤- ئارامگرتن هۆکارە بۆ بەدەست هێنانی ڕەوشتە بەرزەکان:

خوای پەروەردگار بۆمان ڕوون دەکاتەوە کە ڕەوشتەبەرزەکان چاکە تەنها ئارامگران پێی دەگەن هەروەك لە قورئاندا لە دوو شوێندا باسی کردووە:

(١) لەسورەتی (القصص) لە چیرۆکی قاروندا، ئەوانەی کە زانستیان پێ بەخشرا وتیان بەوانەی ئاواتە خوازی ئەوە بوون ماڵ و سەروەتیان وەك قارون بێت: ﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَلَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلصَّٰبِرُونَ ﴾ (القصص: ٨٠) (ئەوانەی کە زانست و زانیاری ڕاستیان پێبەخشراوە (دەربارەی حەڵاڵ و حەرام و نرخی قیامەت دەزانن) وتیان: هاوار بۆ ئێوە، بۆ تێنافکرن پاداشتی خوایی زۆر چاکترە بۆ ئەو کەسەی باوەڕی دامەزراوی هێناوەو کارو کردەوەی چاکی ئەنجام داوە، ئەو زانست و باوەڕو کردەوەیە بە کەس نادرێت، تەنها بە خۆگرو ئارامگران نەبێت).

(٢) وەلە سورەتی (حم السجدة) دا کە ناو دەبرێت بە (فصلت) لەوێدا خوای گەورە فرمانی کردووە بە چاکەو وەڵامی خراپە بدرێتەوە، هەر کات ئەو کارە جێ بەجێ کرا ئەو کات دوژمنی سەرسەخت دەبێتە خۆشەویستێکی نزیك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴾ (فصلت: ٣٥) (جا کەسیش ناتوانێت بەو ڕەفتارە هەستێت جگە لەوانەی کە ئارامیان گرتووە، هەروەها

---

(١٦٦) اخرجه: احمد (المسند) (١٢٠١٨) وقال محققه الشيخ الارناؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين، وأخرجه ايضاً: البزار (٣٤٧٦)، وأبو يعلى (٣٧٤٧)، والحاكم (٥٨/١).

کەسیش ناتوانێت هەڵوێستی وا بنوێنێت جگە لەو کەسەی کە خاوەنی بەهرەیەکی گەورەیە).

ئیبن عەباس دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((.....و اعلم أن في الصبر على ماتكره خيرا كثيرا))[١٦٧]. (....بزانە ئارامگرتن لەسەر ئەوشتانەی کە ڕقت لێ یە و پێت ناخۆشە چاکە و خێرێکی زۆری تێدایە بۆ تۆ).

عوسمانی کوری حەنیفە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: [إنَّ رجلاً ضَرير البصر أتى النبي ﷺ فقال: ادعُ الله ان يعافيني. قال رسول الله ﷺ:((إن شئت دعوت وان شئت صبرت فهو خير لك))][١٦٨]. (پیاوێك سۆمای چاوی نەمابوو و نابینا بوو هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ داوا بکە خوا چاکم کاتەوە وبینیم پێ ببەخشێ، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەگەر دەتەوێ ئێستا داوات بۆ دەکەم وەگەر دەتەوێ ئارام بگریت ئەوە چاکترە بۆ تۆ).

ئارامگرتن گەردن کە چی دەبەخشێ بەمرۆڤ خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿ وَٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلْخَٰشِعِينَ ﴾ (البقرة: ٤٥) (ئێوە هەوڵ بدەن پشت ببەستن بەئارامگرتن و نوێژکردن (بۆ گەیشتن بە ئامانج) بەڕاستی نوێژ ئەرکێکی گەورەو گرانە، مەگەر لەسەر ئەو کەسانەی کە بە خۆشەویستی و سۆزەوە خواپەرستی ئەنجام دەدەن و (باوەڕی دامەزراویان هەیە)...).

---

(١٦٧) اخرجه: احمد في (المسند) رقم (٢٨٠٥) وصححه الشيخ احمد شاكر و الشيخ شعيب الارناؤوط.

(١٦٨) اخرجه: الترمذي (٣٥٧٨) ، وصححه الشيخ الالباني في (صحيح الجامع) (١٢٩٠).

وە گێڕدراوەتەوە لەحەسەنی بەصری هەروەها لەعومەری کوڕی عبدالعزیزیش (رحمهما الله تعالی) کە فەرموویانە: "الصبر معوّل المؤمن"(١٦٩). "ئارامگرتن قولنگی بڕوادارانە". قولنگ: ئەو جۆرە چەکوشە نوك تیژەیەکە بەردی پێ کون دەکرێت.

١٥- ئارامگرتن هۆکارێکە بۆ سود وەرگرتن لە قورئانی پیرۆز وپەندو ئامۆژگاری یەکانی:

خوای پەروەردگار ڕوونی کردوەتەوە ئەوانەی سود لەئایەتەکانی خوای پەروەردگار وەردەگرن ئەوانەن کە خۆڕاگر و سوپاس گوزارن وەك دەفەرموێت: ﴿ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُم بِأَيَّامِ اللَّهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾ (إبراهيم: ٥). (سوێند بەخوا بەڕاستی ئێمە موسامان ڕەوانە کرد،هاوڕێ لەگەڵ موعجیزەی زۆردا (فەرمانما پێدا) کە قەوم و عەشیرەتت لە تاریکیەکان ڕزگار بکەو بەرەو نوورو ڕووناکی بیانبە، ڕۆژەکانی خوایان بهێنەرەوە یاد (ئەو ڕۆژانەی کە تۆڵەی لە بێ باوەڕان سەند و ئیماندارانی سەرخست)، بێگومان ئا لەو بەسەرهاتانەدا بەڵگە و نیشانەی زۆر هەن، بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە زۆر خۆگرن (لەکاتی تەنگانەدا)، وە زۆر سوپاسگوزاریشن (لەکاتی خۆشیدا).

وەلەسورەتی لقماندا دەفەرموێت﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُم مِّنْ آيَاتِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾ (لقمان: ٣١).(ئایا سەرنجت نەداوە کەشتیەکان بە دەریادا هاتوچۆ دکەن و نیعمەتی خوا دهێنن و دەیبەن و دەسەڵاتی خوا

(١٦٩) أخرجه: ابو نعيم في (الحلية) (٣٤٢/٥) ، وهناد (الزهد) (١٣٩٣) وقال محققه: اسناده صحيح، وابن رجب في (جامع العلوم والحكم) (٤٨٨/١).

دەخەنە ڕوو، بەڕاستی ئا لەو شتانە دا بەڵگە و نیشانەی زۆر هەیە بۆ ئەو کەسانەی زۆر دان بە خۆدا دەگرن و زۆر سوپاسگوزارن.)

وەلەچیرۆکی سەبەئدادەفەرموێت: ﴿فَقَالُواْ رَبَّنَا بَٰعِدۡ بَيۡنَ أَسۡفَارِنَا وَظَلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ فَجَعَلۡنَٰهُمۡ أَحَادِيثَ وَمَزَّقۡنَٰهُمۡ كُلَّ مُمَزَّقٍۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّكُلِّ صَبَّارٖ شَكُورٖ﴾ (سـبا: ١٩)

((ئەوان لەو نازو نیعمەتەش بێزار بوونو) وتیان: پەروەدگار نێوانی ڕێگەو سەفەرەکانمان لەیەك دوور بخەرەوە، (بەم داخوازییەیان) ستەمیان لە خۆیان کرد ئێمەش کردمانن بە داستان و باسی سەرزاری خەڵکی، وە پارچە پارچەمان کردن، بەڕاستی ئا لەو)ڕووداو بەدودۆخانەدا) بەڵگەو نیشانەی تەواو هەیە بۆ کەسانێك کە خۆگربن لەکاتی ناخۆشی و تەنگانەدا، وە سوپاسگوزاربن لە کاتی خۆشیدا (وە هەوڵ بدەن وەکو ئەو قەومە نالەبارە بیانووگر نەبن)).

وە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَمِنۡ ءَايَٰتِهِ ٱلۡجَوَارِ فِي ٱلۡبَحۡرِ كَٱلۡأَعۡلَٰمِ ٣٢ إِن يَشَأۡ يُسۡكِنِ ٱلرِّيحَ فَيَظۡلَلۡنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهۡرِهِۦٓۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّكُلِّ صَبَّارٖ شَكُورٍ﴾(الشـورى: ٣٢- ٣٣).

(لەنیشانەو بەڵگەی دەسەڵاتی خوا ئەو کەشتیانەیە کە وەك کەژو کێو هاتووچۆ دەکەن بە دەریاکاندا، (بەیاسایەکی ڕێك و پێك) * خۆ گەرخودا بیەوێت با دەوەستێنێت و لەسەر پشتی دەریاکە دەوەستن و لە کاردەکەون، بەڕاستی لەو تواناو دەسەڵاتەدا بەڵگەو نیشانەی زۆر هەن بۆ هەر کەسێك کە زۆر خۆگرو سوپاسگوزارە..)

ئەمە چوار شوێن بوو لە قورئاندا سورەتی (لقمان و إبراهیم و سبأ و شوری) ئاماژە بەوە دەکات کە ئایەتەکانی خوای گەورە ئەوانە سوودی لێ وەردەگرن کە لەتاقمی ئارامگر و سوپاس گوزارن..

ئیبن کەثیر (رحمه الله) لە تەفسیرەکەیدا دەڵێت: " أي: إن في هذا الذي حلَ بهؤلاء من النقمة والعذاب وتبديل النعمة وتحويل العافية عقوبة على ما ارتكبوه، من الكفر والآثام لعبرة ودلالة

لكل عبد صابر على المصائب شكور على النعم"[١٧٠] "ئه‌وه‌ی که توشی ئه‌وانه بووه له ناڕه‌حه‌تی و سزا و گۆڕانی خۆشی به‌ناخۆشی و له‌ش ساغی به نه‌خۆشی ئه‌وانه تۆڵه و سزابوون له‌سه‌ر ئه‌و تاوانانه‌ی ئه‌نجامیاندا بوو، له کوفر و بێ باوه‌ڕی، تاوان و گوناه، ئه‌وانه هه‌موو په‌ند و به‌ڵگه‌ن بۆ که‌سێکی ئارامگر له‌سه‌ر به‌لاّ و موسیبه‌ت و سوپاس گوزار له‌سه‌ر خۆشی و خۆش گوزه‌رانی".

وه ئیمامی طه‌به‌ریش (رحمه الله) له ته‌فسیره‌که‌یدا ده‌فه‌رموێت: "إن قال قائلُ: وكيف خصّ هذه الدلالة بانها دلالة للصّبار الشكور دون سائر الخلق ؟ قيل: لأنَّ الصَبر والشكر مِن افعال ذوي الحجى والعقول، فاخبران في ذلك لأيات لكل ذي عقل، لأن الآيات جعلها الله عبرةً لذوي العقول والتميز"[١٧١] "گه‌ر که‌سێك بڵێت ئه‌م ڕێ نمونی یه چۆن تایبه‌ته به ئارامگران و سوپاس گوزاران جگه له دروست کراوه‌کانی تر ؟ ده‌ڵێین: چونکه ئارامگرتن و سوپاس گوزاری له کرداری خاوه‌ن عه‌قڵ و خواسته‌کانه، له مه‌شدا نیشانه‌و به‌ڵگه‌هه‌یه بۆ گشت که‌سێکی خاوه‌ن ژیریی و هه‌ست، چونکه خوای گه‌وره ئایه‌ته‌کانی کردووه‌ته په‌ندو ئامۆژگاری بۆ هۆشمه‌ندان و هه‌موو خاوه‌ن ژیریه‌کی جیاکه‌ره‌وه‌ی چاك له خراپ".

ئیبن قه‌یمی جه‌وزی (رحمه الله) ده‌فه‌رموێت:"وإنما كان الصبر والشكر سبباً الأنتفاع صاحبها بالآياتِ (لأن الأيمان) يُبنى على الصبر والشكر، فنصِفهُ صَّبرٌ ونصِفهُ شكرٌ، فعلى حسَب صبر العبدِ وشكِره تكون قوَّةَ إيمانهِ، وآيات الله إنّما يَنتَفَعُ بها من آمن بالله وآياتهِ، ولا يَتِمُ لهُ الايمان إلاّ بالصَّبر والشكرِ فانَّ رأسُ التوحيدِ ورأسَ البِّر تَركُ إجابة داعي الهوى فاذا كانَ مُشرِكا مَتبّعاً هَواهُ لم يكنْ صابراً ولا شكوراً فلا تكون الآياتُ نافعةً له ولا مؤثرةً

(١٧٠) انظر: (تفسير القرآن العظيم) (٥/ ١٩).
(١٧١) انظر: (جامع البيان) (١٠١/١١).

فِيهِ إِيمَاناً"[١٧٢]. "بۆچی خوای گەورە ئارامگرتن و سوپاس گوزاری کردۆتە هۆکارێك بۆ سود وەرگرتنی خاوەنەکەی لە ئایەت و بەڵگەکانیدا چونکە ئیمان و باوەڕ بنیادنراوە لەسەر ئارامگرتن و سوپاس گوزاری ئیمان نیوەی ئارامگرتنە و نیوەکەی تری سوپاس گوزاری یە، بە گوێرەی ئارامگرتن و سوپاس گوزاری مرۆڤ توانای باوەڕی بەهێز دەبێت، بەڵگەو ئایەتەکانی خوای گەورە سود و قازانجی بۆ کەسێك دەبێت کە باوەڕی بە بەڵگە وئایەتەکانی خوای گەورە هەبێت، وەباوەڕی ئەو کەسە کامڵ دەبێت بە ئارامگرتن و سوپاس گوزاری بەڕاستی سەری هەرەبەرزی یەکخوا پەرستی و چاکەکردن بەدەمەوە چوون و واز هێنانە لە بانگ هێشتی ئارەزوو هەوا پەرستان، هەر کاتێك بێ بڕوایەك شوێن کەوتەی ئارەزووەکانی بوو ئەوە ئارامگرو سوپاس گوزار نابێت، وەبەڵگەو ئایەتی خوای گەورەش سودی پێ ناگەیەنێت وە هیچ کاریگەری بۆی نابێت.

١٦- ئارامگرتن نیوەی باوەڕە:

بەڵی بڕای موسوڵمانم ئارامگرتن بنچینەی باوەڕە وەگەورەترین کردارە هەروەك لە هەندێك فەرموودەی پێغەمبەری خۆشەویستدا هاتووە عومەری کوڕی خەطاب ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی ((...الأيمان: الصَّبر والسَّماحة))[١٧٣] (ئیمان و باوەڕ بریتیە لە ئارامگرتن و چاو پۆشی).لێرەدا چاو پۆشی بەمانای ئەنجامدانی کارە چاکەکانە.

---

(١٧٢) انظر: (الفوائد) (ص: ١٣١).

(١٧٣) أخرجه: احمد (٤/٣٨٥)، وَصحَّحَه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (٥٥٤)، وفي (صحيح الجامع) (٢٧٩٥)، وفي (المشكاة) (٤٦).

ئیبن مەسعود ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی:[الصَّبر نصف الإيمان ...][١٧٤]. (ئارامگرتن نیوەی ئیمان و باوەڕە).

مەعقەلی کوڕی یەسار ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((أفضل الإيمان الصبر والسماحة))[١٧٥]. (چاکترین بەشەکانی باوەڕ ئارامگرتن و چاو پۆشیکردنە، لە ڕیوایەتێکی تردا وترا: [قيل يا رسول الله أي الأعمال أفضل ؟ قال: ((الصَّبر والسماحة وحسن الخلق))][١٧٦]. (وتیان ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ کام لە کردارەکان گەورەترە ؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی (ئارامگرتن و چاو پۆشی و ڕەوشتی جوان)).

وەزانای پایەبەرز ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) دەفەرموێت:"... الصبر نصف الإيمان: فإنه ما هيَّة مركبة من صبر وشكر. كما قال بعض السلف: (الإيمان نصفان: نصفٌ صبرٌ، ونصفٌ شكرٌ). قال تعالى:﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾(الشورى: ٣٣)"[١٧٧] "....ئارامگرتن نیوەی ئیمانە: بەڕاستی ئیمان ناوەڕۆکێکە پێك هاتووە لە ئارامگرتن و سوپاس گوزاری". هەروەك هەندێك لەسەلەفی سالح دەڵێن: (ئیمان دوو بەشە نیوەی ئارامگرتنە، وەنیوەی سوپاس گوزاری یە)).

---

(١٧٤) أخرجه: الطبراني في (الكبير) (٨٥٤٤)، وقال الحافظ ابن حجر العسقلاني في (فتح الباري) (٤٨/١): إسناده صحيح، وقال الهيثمي في (مجمع الزوائد) (٥٧/١): رجاله رجالُ الصحيح، وأخرجه: عبد الله بن احمد بن حمبل في (كتاب السنة) (٨١٧) وقال محققه: اسناده صحيح.

(١٧٥) اخرجه: ابن أبي شيبة في (الأيمان) (٤٣)، وصَحّحَه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (١٤٩٥)، وفي (صحيح الجامع) (١٠٩٧).

(١٧٦) أخرجه: البيهقي (الزهد) (٨٧/١)، وقال الحافظ العراقي في (المغني) (٣/ ٢٣٨): إسناده صحيح ، وأخرجه: الإمام أحمد في(المسند)(٢٢٧١٧) وقال محققه: حديث محتمل للتحسين.

(١٧٧) انظر: (الطب النبوي) (ص: ٢٥٧)، وروى ذلك مرفوعاً عن انس: انظر: (شعب الإيمان) للبيهقي (٩٧١٥).

هەر لەم بارەیەوە دەفەرمویت عومەری کوری خەطاب ﷺ دەفەرمویت::
(.....الصبر من الایمان بمنزلة الراس من الجسد)[١٧٨] (... ئارامگرتن لە ئیماندا لە شوێنی سەرە لەجەستەدا).

ئەمە دووبارە لە عەلی کوری ئەبو طالبەوە ﷺ ریوایەتکراوە کە دەفەرمویت:
((الصبر من الإيمان بمنزلة الرأس من الجسد، إذا قُطِعَ الرأسُ نتِنَ باقي الجسدِ، ولا أيمان لِمن لاصَبر لَهُ وفي رواية: [فإذا ذهب الرأس ذهب الجسد. وإذا ذَهَبَ الصبر ذهب الأيمان]))[١٧٩] (ئارامگرتن لە ئیماندا لە شوێنی سەرە لە جەستەدا، هەر کاتێك سەر ببڕدرێت ئەندامەکانی تری لاشە بۆن دەکات و لەناودەچێت، ئەو کەسەی ئارامگر نی یە ئیمان و باوەڕی نی یە. وە لەریوایەتێکی تردا دەفەرمویت: کاتێك سەر نەما لاشە نامێنێت، وە هەرکاتێك ئارامگرتن نەما ئیمان نامێنێت).

ئیبن تەیمیە (رحمه الله) لەلێك دانەوەی ئەم باسەدا دەڵێت: "الدين كله علم بالحق وعملٌ به، والعمل به لابد فيه من الصبر، بل وطلب علمه يحتاج إلى الصبر، فالعلم النافع هو أصل الهدى، والعمل بالحق هو الرشاد، فلا ينال الهدى إلا بالعلم ولا ينال الرشاد إلا بالصبر ولهذا قال

---

(١٧٨) اخرجه: الاصبهاني في (سير السلف الصالحين) (٢١٦/١) و قال محققه: صحيح واخرجه ابو نعيم في (الحلية) (٧٥/١) باسنادين احدهما صحيح.

(١٧٩) أخرجه: ابن عبد البر في (جامع بيان العلم وفضله) برقم (٥٤٧) وقال محققه: إسناده حسن ، وابن عساكر (١٢/ ٣٩٠)، وعبد الرزاق (٢١٠٣١)، وابن أبي شيبة (١٠٤٨٨)، والدينورى في (المجالسة) (٣٠٩) وقال محققه: إسناده ضعيف، واخرجه البيهقي في (شعب الأيمان (٩٧١٨)، واللالكائي، في (شرح اعتقاد أصول أهل السنة والجماعة) برقم (١٥٦٩)، وقد ورد ذلك مرفوعاً بلفظ: (الصبر من الأيمان بمنزلة الراس من الجسد، فإذا ذهبَ الصَبر ذهبَ الأيمان). اخرجه: البيهقي (الشعب) (٤٠)، و ابن أبي شيبة في (الأيمان)، رقم (١٣٠) وقال الشيخ الألباني في تحقيقه: رجالهُ ثقات غيران ابا إسحاق السبيعي كان اختلط ولم يسمع من عليّ رضي الله عنه وهو مدلس.

علي: (إلا أن الصبر من الإيمان بمنزلة الرأس من الجسد)"[١٨٠]. (ئاین هه‌مووی زانست و شاره‌زایی یه به‌ڕاستی و کرداره به‌و ڕاستی یانه، وه کردار به و ڕاستی یانه پێویسته ئارامگرتنی تێدا بێته دی، به‌ڵکو گه‌ڕان به‌شوێن ئه‌و ڕاستیانه‌شدا پێویستی به ئارامگرتن هه‌یه، زانستی به‌سوود خودی چاوگی ڕێ نوێنی یه‌که‌یه، وه‌کردار به‌ڕاستی خستنه سه‌ر ڕێی ڕاستی یه‌که‌یه. وه‌ناگه‌یت به‌ڕێگه‌ی ڕاست مه‌گه‌ر به‌زانست نه‌بێت، وه‌ناگه‌یت به‌و ڕێگه ڕاسته مه‌گه‌ر به‌ئارامگرتن نه‌بێت له‌به‌ر ئه‌مه‌یه ئیمامی عه‌لی ﷺ ده‌فه‌رموێت: " ئارامگرتن له ئیماندا له جێگه‌ی سه‌ره له‌لاشه‌دا".

١٧- ئارامگرتن ده‌ت گه‌یه‌نێته پله‌ی چاکترین به‌نده:

خوای په‌روه‌ردگار ستایشی به‌نده و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی ئه‌یوب ﷺ ده‌کات به جوانترین مه‌دح و ستایش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی باسی کردووه که ئارامگربووه، وه‌ك ده‌فه‌رموێت: ﴿ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِّعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴾ (ص: ٤٤).(ئه‌یوب ﷺ جارێک له خێزانه‌که‌ی دڵی ئێشا، سوێندی خوارد که ئه‌گه‌ر چاك بۆوه چه‌ند دارێکی لێبدات، خوای میهره‌بانیش وه‌ك ڕێزێك بۆ ئه‌و ئافره‌ته وه‌فاداره فه‌رمانی پێدا): چه‌پکێ لاسکی ناسك بگرێت به‌ده‌سته‌وه (به‌قه‌ده‌ر ئه‌و ژماره‌یه‌ی که بڕیاری دابوو و بیماڵێت به هاوسه‌ره‌که‌یداو فه‌رمووی) سوێنده‌که‌شت مه‌شکێنه، ئێمه بینیمان به‌ڕاستی خۆگر و به‌ئارامگر بوویت، به‌نده‌یه‌کی چاك و ڕێك و پێك بوویت، بێگومان ئه‌و ته‌وبه‌کاره هه‌میشه دڵی لای په‌روه‌ردگاره). (به‌ڕاشکاوی له‌ئایه‌ته‌که‌دا ناوبراوه‌به چاکترین به‌نده له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌سێکی ئارامگربووه، ئه‌مه‌ش ئاماژه به وه ده‌کات که سێك ئارام نه‌گرێت کاتێك توشی به‌ڵاو موسیبه‌ت ببێت ئه‌و کات به‌به‌نده‌یه‌کی گوێ ڕایه‌ڵ وچاك له قه‌ڵه‌م نادرێت).

---

(١٨٠) انظر: (مجموع الفتاوى) لابن تيمية (١٠/٢٧).

١٨- ئـارامگرتن دەبێتــە هـۆی تیانەچـوون و زەرەر نــەکردنت لــە دونیــا و قیامەتدا:

خوای پەروەردگار ڕوونی کردووەتەوە کە زەرەرمەندە هەموو کەسێك ئیماندار نەبێت، ئەمەش ئاماژە کردنە لەسەر ئەوەی جگە لەوان هیچ کەسێکی تر سودمەند نی یە و قازانج ناکات. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَالْعَصْرِ ① إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ② إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾ (العصـر: ١ – ٣). ((سـوێند بـە زەمانـە، سـوێند بـەکاتی عەسـر.بەڕاسـتی ئـادەمیزاد لـە زەرەرمەنـدی و خەسـارەتمەندیدایە.بێجگـە لەوانـەی کـە باوەڕیـان هێنـاوەو کـارو کـردەوە چاکـەکانیان ئەنجامداوەو ئامۆژگاری یەکتریشیان کردووە کە هەمیشە پابەندی حەق بن (پابەندی حەقیش پێویستی بە خۆگری هەیە)، لەبەر ئەوە بەردەوام ئامۆژگاری یـەکتریان کردووە تا هەمیشە بەردەوام، و خۆگرو ئارامگریش بن).

لەبەر ئەمە ئیمامی شافیعی (رحمه الله) دەفەرموێت: "لو فكر الناس كلهم في هذهِ الآيـة لوسعتهم"[(١٨١)]. "ئەگەر هەموو خەڵکی ورد ببنـەوە لـە مانـای ئـەم ئایەتـە پـیرۆزە هەموویانی دەوڵەمەندو بێ پێوست دەکرد".

بەڕاستی بەندە پێویستی بە کامڵ کردنی دوو هێز هەیە، هێزی زانست و هێـزی کارکردن کە هەردووکیان بـریتین لـە ئیمـان و کـرداری چـاکە، هـەروەك چـۆن ئـەو کەسە پێویستی بەکامڵ کردنـی خـودی نەفسـی خـۆی هەیـە ئاوەهـاش پێویسـتی بەکامڵ کردنی غەیری خۆی هەیە، ئەویش وەسێت کردنە بەپابەند بـوون، وەسـێت کردنـە بـەئارامگرتن لەگشـت بوارێکـدا، سەرچـاوەی ئـەم دوو هێـزە و یاسـاکانی و ئەوەی لەسەری وەستاوە تەنها بەئارامگرتن دەبێت.

---

(١٨١) انظر: (شرح الأصول الثلاثة) لفضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين، (ص: ٢١).

١٩- ئارامگران گرۆهێکی بەختیارو کامەرانن:

ئارامگرتن و بەبەزەیی بوون دوو ڕەوشتی بەهەشتیە بەختەوەرەکانن خوای پەروەردگار بەهەشتی تایبەت کردووە بۆ ئارامگران و خاوەن بەزەییەکان خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ (١٧) أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴾ (البلد: ١٧ – ١٨). (سەرەڕای ئەوانەش ئادەمیزاد دەبێت لەوانەبێت کە باوەڕیان هێناوە و ئامۆژگاری یەکتریان کردووە لەسەر خۆگری و ئارامگری و هەروەها ئامۆژگاری یەکتریان کردووە لەسەر ڕەحم و بەزەیی و میهرەبانی * (ئەوانەی بەو سیفەتە جوانانە خۆیان دەڕازێننەوە) ئەوانە دەستەی ڕاست و (دەستەی بەختەوەرانن).

ئەمەش تایبەت کراوە بەگرۆهی ئارامگران وبەبەزییەکان و خەڵکانیش بەختیاران و کامەرانان لەوانەی ئەم دوو ڕەوشتە بەرزەن لەسەر چوار بەشن:

أ- ئەوانەی کە ئامۆژگاری خەڵکیان کردووە کە ئارامگر و بەبەزەیی بن وەخۆشیان ناسراون بەم دوو ڕەوشتە ئەمانە چاکترین بەشیانە.

ب- وەخراپترینیان کەسێکە کە ئارامگرە بەبەزەیی نەبێت.

ج- وە هەیانە ئارامگرە بەڵام خاوەن بەزەیی نی یە.

د- وە هەیانە خاوەن بەزەییە و دڵ نەرمە، بەڵام ئارامگر نی یە.

٢٠- ئارامگرتن پەیوەندی یەکی توند و پتەوی هەیە بە پایەکانی ئیسلامەوە:

خوای گەورە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی پایەکانی ئیسلام و پلەکانی ئیمان و باوەڕ بەگشتی، ئەوەتا خوای گەورە ئارامگرتنی بەرامبەر کردووە بە نوێژەوە وەك دەفەرموێت: ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾ (البقرة: ٤٥).

وەبەرامبەری کردووە بەگشت کردارە چاکەکانەوە وەك دەفەرموێت: ﴿إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٞ﴾(هـود: ١١). (جگە لەو کەسانەی کە خۆگرو ئارامگر بوون و کارو و کردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوە (لە خۆشی و ناخۆشیدا سروشتی خواناسیان ناگۆڕێت) ئا ئەوانە لێخۆش بوون و پاداشتی گەورە و فراوانیان بۆ هەیە).

وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی تەقوا وەك دەفەرموێت: ﴿إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصۡبِرۡ﴾ (یوسف: ٩٠). وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی سوپاس گوزاری وەك دەفەرموێت: ﴿إِن يَشَأۡ يُسۡكِنِ ٱلرِّيحَ فَيَظۡلَلۡنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهۡرِهِۦٓۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّكُلِّ صَبَّارٖ شَكُورٍ﴾ (الشورى: ٣٣). وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی یەکتاپەرستی و خواناسی یەوە وەك دەفەرموێت: ﴿... إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ﴾ (العصر: ٣).

وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی بەزەیی میهرەبانی وەك دەفەرموێت: ﴿...وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡمَرۡحَمَةِ﴾(البلد: ١٧)

وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی دڵنیایی یەوە وەك دەفەرموێت:﴿...لَمَّا صَبَرُواْۖ وَكَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يُوقِنُونَ﴾ (السجدة: ٢٤)

وە ئارامگرتنی کردووەتە هاوەڵی ڕاست گۆیی واتە : ئارامگرتن مرۆڤ بەرەو ڕاست گۆیی دەبات وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلصَّٰدِقَٰتِ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰبِرَٰتِ رِزۡقًا..﴾ (الأحزاب: ٣٥). وە هەروەهاش ئارامگرتنی کردووە تە هۆکارێك بۆ مسۆگەر بوونی خۆشە ویستی و پشتیوانی لێ کردن و سەرخستن و پاداشتی هەرە گەورەی خوا بۆ خاوەنەکەی.

وه دیسان ئارامگرتنی خستوەته ڕیزی ملکەچی و ڕاست گۆیی ماڵ و داوای لێخۆش بوون (واتە ئارامگرتن ئادەمیزاد دەگەیەنێتە بە تەقوا و ڕاستگۆی و بەخشندەیی و داواکارانی لێ خۆش بون لە خوای گەورە). وەك خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ٱلصَّـٰبِرِينَ وَٱلصَّـٰدِقِينَ وَٱلْقَـٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴾ (آل عمران: ١٧). ((جا ئەو ئیماندارانە، ئەمە سیفەتیانە) خۆگرو ئارامگرن (لە بەرامبەر ناسۆر و ناخۆشیەکانی ژیانەوە)، ڕاستگۆو خواپەرستن. ماڵ و سامان دەبەخشن و، لە بەرەبەیانەکاندا داوای لێخۆشبوون (لە پەروەردگاریان دەکەن چونکە واهەست دەکەن کە وەک پێویست خواپەرستیان نەکردووە)). وە هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ...وَٱلصَّـٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ ۗ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴾ (البقرة: ١٧٧). (ئەوانەش کە لە کاتی نەداری و هەژاری و نەخۆشی و ناخۆشی و کاتی جەنگ و شەڕو شۆڕدا ئارامگرن، ئا ئەوانە کەسانێکن ڕاستیان کردووە و هەر ئەوانەشن پارێزکارو خواناس و دیندارن).

٢١- ئارامگرتن لە سیفاتە جوانەکانی خوای پەروەردگارە:

ئەبو موسای ئەشعەری ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((ما أحدٌ أصبرُ على الأذى يَسمعُه مِن الله، إنهم ليدعون له ولداً، وإنه ليعافيهم ويرزقُهُمْ))[١٨٢] (هیچ کە سێك لە میانەی بیستنی وتەی ناڕەواو ناخۆشدا زیاتر ئارامگر نی یە لەخوای گەورە ئەوەتا منداڵ و شەریکی بۆ بڕیار دەدەن و دەڵێن کوڕی هەیە لەگەڵ ئەوەشدا لاشەیان ساغ دەکات وتوشی نەخۆشی و ناڕەحەتیان ناکات وەڕزق و ڕۆزیشیان دەدات).

---

(١٨٢) اخرجه: البخاري (٦٠٩٩).

لەڕیوایەتێکی تردا هاتووە کە دەفەرموێت: ((لَيس أحدٌ أصبر على أذى سمعه من الله تعالى، انهم ليدعون له ولداً، ويجعلون له أنداداً وهو مع ذلك يعافيهم ويرزقهم))[١٨٣]، ومعناه: لاحد اشد حلما عن فاعل ذلك وترك المعاقبة عليه من الله[١٨٤].(هیچ کەسێك لە بیستنی وتەی ناخۆش و ناڕەوادا ئارامگرتر نی یە زیاتر لە خوا ئەوەتا دەڵێن منداڵی هەیە و جۆرەها هاوبەش و هاوتای بۆ بڕیار دەدەن، بەڵام خوای گەورە لەگەڵ ئەوەشدا ڕۆزیان پێ دەدات و لەش ساغیشیان پێ دەبەخشێت).

٢٢- ئارامگرتن هۆکارێکە بۆ چوونە ناو بەهەشتەوە:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُواْ جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴾ (الإنسان: ١٢).(لە پاداشتی خۆگری و ئارامگریاندا بەهەشت و ئاوریشمی پێبەخشین.) وە دیسان خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ يُجۡزَوۡنَ ٱلۡغُرۡفَةَ بِمَا صَبَرُواْ وَيُلَقَّوۡنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَٰمًا ﴾(الفرقان: ٧٥).(ئەو جۆرە کەسانەی (کە باسکران) پاداشتیان ژوورە (ڕازاوە و بەرزو خۆشەکانی بەهەشتە) لە بەرامبەر خۆگرتن و ئارامگرتنیانەوە، جا لەوێ بە سڵاو و دروود پێشوازیان لێدەکرێت (بۆ هەمیشە دەحەوێنەوە تیایدا)). وەخوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ أَمۡ حَسِبۡتُمۡ أَن تَدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ وَلَمَّا يَعۡلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمۡ وَيَعۡلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (آل عمران: ١٤٢). (یان واگومانتان دەبرد (هەروا بەئاسانی) دەچنە بەهەشتەوە؟! کە هێشتا خوا (لە جیهانی واقعدا) دەری نەخستووە کامتان هەوڵ و کۆشش و جیهادی کردووەو کامتان خۆڕاگرو ئارامگر بووە...).

---

(١٨٣) اخرجه: احمد (٤/٣٩٥) ، والبخاري (٧٣٧٨) ، ومسلم (٢٨٠٤)، وانظر (السلسلة الصحيحة) (٢١٨٠) و (صحيح الجامع) (٥٣٧٠).

(١٨٤) انظر: (النهاية) (٣/٧).

* ئەبو ئەمامە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((يقول الله سبحانه وتعالى: ابن آدم إنْ صبرت واحتَسبْتَ عِند الصَّدمة الأولى، لم ارض لك ثواباً دون الجَنَّة))(١٨٥). (خوای گەورە دەفەرموێت: ئەی ئادەمیزاد گەر ئارام بگریت لە چرکە ساتی یەکەمی بەلاّ و موسیبەتدا و وابزانی پاداشتت لەلای پەروەردگارتە، ئەواکات ڕازی نابم هیچ شتێك بکرێتە پاداشتی کارەکەت کەمتر لە بەهەشت).

* عەتای کوڕی ڕەباح ﷺ دەفەرموێت ئیبن عەباس ﷺ فەرمووی: "ألا أريك امرأةً من أهل الجَنَّة ؟ فقلت بلى، قال: هذهِ المرأة السَّوداء أتت النَّبـي صلى الله عليه وسلم فقالت: إني أصرع، وإني أتكشف، فادع الله تعالى لي، قال: ((إن شئت صبرت ولك الجَنَّة، وإن شئت دعوت الله تعالى أن يُعافيك)) فقالت: أصبر، فقالت: إني اتكشَّف، فادع الله ان لا اتكشف، فدعا لها "(١٨٦). (ئایا ئافرەتێکت نیشان بدەم کە ئەهلی بەهەشتە؟ وتم: بەڵێ نیشانم بدە، فەرمووی: ئەو ئافرەتە ڕەشەیە، هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ وتی: ئەی پێغەمبەری خوا من پەرکەمم توشی دێت و لەوکاتەدا لاشەی خۆم دەردەخەم تۆش دوعا و داوام بۆ بکە لە خوای گەورە بۆم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەگەر ئارام بگریت بەهەشت بۆ تۆیە، وە ئەگەر ئارەزووت لێ یە دوعا و داوات بۆ دەکەم لە خوای پەروەردگار کە چاکت بکاتەوە، ئافرەتەکەش وتی: ئارام دەگرم بەڵام لاشەی خۆم دەردەخەم داوا بکە لە خوا کە لاشەی خۆم دەرنەخەم. پێغەمبەریش ﷺ ئەو دوعایەی بۆ کرد).

---

(١٨٥) أخرجه: إبن ماجة (١٥٩٧) ، وَحَسَّنهُ الشيخ الألباني في (صحيح سنن ابن ماجة (١٢٩٨)، وفي (المشكاة) (١٧٥٨).

(١٨٦) أخرجه: البخاري (٥٦٥٢)، ومسلم (٢٥٧٦).

* ئەنەس ﷺدەفەرموێت: بیستم له پێغەمبەری خوا ﷺ کە دەیفەرموو: ((إن الله عز وجل قال: إذا ابتليت عبدي بحبيبتيه فَصَبَرَ عَوَّضْتُه مِنهما الجَنَّة [يُريد عينيه]))[١٨٧] (خوای پەروەردگار فەرموویەتی: هەر کاتێك بەندەکەی خۆمم توشی بەلای لە دەست دانی هەردوو چاوەکانی کرد و ئەویش ئارامگر بوو بەهەشتی پێ دەدەم لـە ـياتی، له دەستدانی هەر دوو چاوی).

* هەر لەم بارەوەش فەرموودەیەکی تری پێغەمبەری خوا ﷺ دەهێنینەوە دەربارەی ئالی یاسر کە کافرەکان ئەشکەنجە و ئازاریان دەدان پێغەمبەر ﷺ بەلایاندا تێ پەڕیبوو و پێ فەرموون: ((صبراً آل ياسر فانَّ موعدكُمْ الجَنّة))[١٨٨]. (ئارام بگرن ئەی بنەماڵی یاسر جێگەی بەیەك گەیشتنەوەتان بەهەشتە).

٢٣- ئارامگرتن ڕێگە بۆ مرۆڤ ڕووناك دەکاتەوە لە گشت کارەکانیدا:

* ئەبو حارسی ئەشعەری ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((... والصَّبرُ ضياءٌ ...))[١٨٩]: (ئارامگرتن ڕووناکی یە).

وە لەگێڕانەوەیەکی تردا لە حارسی کوڕی عاسمی ئەشعەری یەوەﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((إسْباغُ الوضُوءِ شَطْرُ الإيمان، والحَمْدُ لِله تملأُ الميزان، والتسبيح والتكبيرُ يملأ السمواتِ والأرضَ، والصلاةُ نورٌ، والزكاة بُرهانٌ،

---

(١٨٧) أخرجه: البخاري (٥٦٥٣)، والترمذي (٢٤٠١) ، و احمد (٣/ ٢٨٣).

(١٨٨) اخرجه: ابن هشام (٢٠٣/١)، و الحاكم (٣٨٨/٣) صححه ووافقه الذهبي، البيهقي (دلائل النبوة) (٢٨٢/٢)، وقال الهيثمي: (المجمع) (٢٩٣/٩): رواه الطبراني ورجاله ثقات، وقال الشيخ الألباني في تخريج (فقه السيرة) ص (١٠٨): حسن صحيح.

(١٨٩) اخرجه: مسلم (٢٢٣)، والترمذي (٣٥١٢).

والصَّبرُ ضِياءٌ والقرآن حُجَّةٌ لَك أو عليك))[١٩٠]. (دەست نوێژی تەواو وبێ کەم و کوڕی نیوەی ئیمان و باوەڕە، وە زۆر و وتنی: (سوپاس بۆ خوا) تای تەرازوو پڕ دەکات، وە وتنەوەی (سبحان الله) و (الله أكبر)یش نێوان ئاسمانەکان و زەوی پڕ دەکات، نوێژ کردن رووناکی یە، زەکاتیش بەلگەیە، ئارامگرتنیش رۆشنایی یە، قورئانیش بەلگەیە بۆ تۆ بە قازانج یان بەلگەیە لەسەرت بەزەرەر). لەبەر رۆشنایی ئەم فەرموودەیەدا وتراوە(من اتخذ الصبر جُنةً وقاه الله عز وجل من عثرات الزلـل)[١٩١] (هەر کەسێك ئارامگرتن بکات بەقەڵغانێك خوای پەروەردگار دەیپارێزێت لە کەوتن و هەڵخلیسکانی زەلیلی و داماوی).

٢٤- ئارامگرتن ملکەچی دروست دەکات بۆ خوای گەورە:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّن بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۗ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا ۗ وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾(الحج: ٣٤ - ٣٥). (بۆ هەر ئوممەتێك (لە ئوممەتانی پێشوو) رێ و شوێن و بەرنامەیەکمان بۆ داناون (بۆ خواپەرستی و قوربانی) تا ناوی خوا بەرن لەکاتی سەربڕینی ماڵاتەکاندا، خوای ئێوە خوایەکی تاك و تەنهایە، هەمووتان تەسلیم و ملکەچی ئەوبن، ئەوت مژدەش بدە بەبەندە ملکەچ و فەرمانبەرداروو دڵ ئاوەدانەکان... ٭ ئەوانەی کاتێك ناوی خوا برا (یا باسی دەسەڵات و رەحمەت و زات و سیفاتی کرا) دڵەکانیان دادەچڵەکێت و تەزووی پیادا دێت، وە ئەوانەی خۆگرو ئارامگرن لە بەرامبەر ئەو

---

(١٩٠) أخرجه: ابن ماجة (٢٨٠)، ومسلم (١/ ١٤١)، وصَحَّحه الشيخ الألباني في (صحيح سنن النسائي) (٢/ ٥١١) برقم (٢٢٨٦): صحيح، وفي (صحيح الجامع الصغير) (٥٢٥) نحوه، وانظر (رياض الصالحين) بتحقيق الشيخ الألباني رقم (٢٦).

(١٩١) اورده: الدينوري في (المجالسة) برقم (١٧١٣).

ناخۆشیانەوە کە تووشیان دەبێت، ئەوانەی کە نوێژەکانیان بەچاکی ئەنجام دەدەن و لەو رزق ؛ رۆزیەی کە پێمان بەخشیوون دەبەخشن).

محمودی کوڕی لەبید ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((إنَّ الله إذا أحَبَ قَوماً ابتلاهم، فَمَنْ صَبَرَ فَلَهُ الصَبر، وَمَن جَزع فَلهُ الجزع))[١٩٢] (خوای گەورە هەر کەس وگەل و نەتەوە و میللەت یەك واتان دووبارە بوونەتەوە ومیلەتێکی خۆش بوێت گیرۆدەیان دەکات و توشی بەلاّ و موسیبەتیان دەکات، هەر کەسێك ئارام بگرێت ئەوە ئارامی بۆ هەیە، وەهەر کەسێك خەم و پەژارە دایگرێت ئەوە هەر پەژارەی بۆ هەیە).

٢٥- ئارامگرتن ئازایەتی لە مرۆڤدا دروست دەکات:

خوای گەورە دەفەرموێت:﴿إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ﴾ (الأنفال: ٦٥). (معناه ان يصبر منكم عشرون صابرون يغلبوا مائتين)[١٩٣].(واتە: گەر بیست کەس لە ئێوە ئارامگربن سەر دەکەون بەسەر دووسەد کەسدا).

وە عومەری کوڕی خەطاب ﷺ بەگەورە پیاوانی هۆزی بەنی عەبسی فەرموو: "(بم قاتلتم الناس) ؟ قالوا: بالصبر، لم نلق قوما الا صبرنا لهم كما صبروا لنا. وقال بعض السلف: كلنا يكره الموت والم الجراح ولكن نتفاضل بالصبر. وقال ابو محمد البطال: الشجاعة صبر ساعة"[١٩٤]. " بە چی دەجەنگان لەگەڵ خەڵکیدا ؟ وتیان: بە ئارامگرتن، ئێمە کە دەگەیشتین بە هەر کەس ولایەنێك ئارامان دەگرت

---

(١٩٢) أخرجه: الإمام احمد (٥/٤٢٧)، وقال ابن حجر الهيثمي في (مجمع الزوائد) (٢/٢٩١): رواه احمد ورجاله ثقات، وقال محققا: (زاد المعاد) (٤/ ١٧٧): حديث صحيح، وصححه الشيخ الألباني في: (صحيح الجامع) (١٧٠٦).

(١٩٣) انظر: (الجامع لاحكام القران) (٧/٤٤) ، و(زاد المسير) (٣/٢٨٧).

(١٩٤) انظر: (جامع العلوم والحكم) (١/٤٨٨).

لەبەرامبەریاندا تا ئەوان لە بەرامبەرماندا بجەنگایەن، وە هەندێك لە پێشینان فەرموویانە: هەموومان ڕقمان لە مردن و ئەشکەنجە و ئازاری برینە بەڵام هەمووومان لە ئارامگرتندا جیاوازیمان هەیە ". وە ئەبو محمدی پاڵەوان فەرموویەتی: "ئازایەتی ئارامگرتنی سەعاتێکە".

٢٦- ئارامگرتن شارەزایی لە ئایندا، وبەخشندەیی، ومیهرەبانی و لەسەر خۆیی، دادپەروەری، و زانایی، و دەوڵەمەندی، ونەرم و نیانی، وپیاوەتی و شتانی جوانی تر دروست دەکات لەمرۆڤدا....

حەمزەی سومالی (رحمه الله) فەرموویەتی: ((الحِلمُ الصُبر)) (میهرەبانی و تورەنە بوون لەئارامگرتنەوەیە). وە موسلیمی کوڕی قەتیبەش (رحمه الله) فەرموویەتی: ((المرؤةُ: الصُبر على الرجال))[١٩٥]. (پیاوەتی ئارامگرتنە لەسەر پیاوان).

وەزانای پایە بەرز ئیبن قەیمی جەوزی (رحمه الله) فەرموویەتی: [...إذا تأملت مراتب الكمال المكتسب في العالم: رأيتها كلها مَنُوطةً بالصَّبر وإذا تأملت النقصان – الذي يُذم صاحبه عليه، ويدخل تحت قدرته: رأيته كله من عدم الصبر، فالشجاعة والعفة و الجود والإيثار –كله صَبرُ ساعة فالصَّبْرُ طُلسَمٌ عَلى كَنْزِ العُلاَ مَنْ حَلَّ ذا الِطلَسْمَ: فَازَ بِكَنْزِهِ وأكثر أسقام البدن والقلب، إنما تنشأ من عدم الصَّبر. فما حُفظت صحة القلوب والأبدان والأرواح، بمثل الصَّبر، فهو: الفارق الأكبر والتِّرياق الأَعظم. ولو لم يكن فيه، إلا معية الله مع أهله: فإن الله مع الصابرين ومحبته لهم فإن الله يحب الصابرين نصرهِ لاهله ((فان النصر مع الصبر)) وأنه خيرٌ لأهله ﴿وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّـٰبِرِينَ﴾ (النحل: ١٢٦) وهوسبب الفلاح ....][١٩٦] : "هەر کاتێك وردبویتەوە لە پلەو پایەکانی کامڵی

(١٩٥) اخرجه: البيهقي في (شعب الايمان) (٨٤٩٩–٨٥٠٠).

(١٩٦) انظر: (زاد المعاد) (٣٠٥/٤).

دەستکەوتوو لەجیهاندا دەبینێت؛ هەمووی پەیوەستە بەئارامگرتنەوە، وەهەر کاتێك ورد بوینەوە لە هەموو ناتەواوی یەك کە خاوەنەکەی لۆمە بکرێت لەسەری، وەلەژێر دەستەلاتیشی بێت، ئەوە هەموو بەهۆی نەبوونی ئارامگرتنەوەیە، ئازایەتی و پاکێتی و میهرەبانی و بەخشندەیی، هەمووی ئارامگرتنی ساتێکە:

زۆربەی نەخۆشی یەکانی لاشە و دڵی مرۆڤ بە هۆی نەبوونی ئارامگرتنەوە گەش ونما دەکات، پارێزگاری لە تەندروستی دڵ و لاشە و ڕوح تەنها لە ئارامگرتن پارێزگاری لیّ دەکرێت، کەواتە ئارامگرتن جیاکەرەوە و دەرمانێکی زۆر گەورەیە، ئارامگرتن هیچ شتێکی تری تێدا نەبێت جگە لە بوونی خوای پەروەردگار لەگەڵ ئارامگراندا هەر ئەمە بەس بوو بۆ زانینی نرخ و پلەی ئارامگرتن، بەڕاستی خوای پەروەردگار لەگەڵ ئارامگران دایە و خۆشیانی دەوێت و سەرکەوتنیان پێ دەبەخشێت (کەواتە سەرکەوتن لەگەڵ ئارامگرتن دایە) وە ئارمگریش دەستکەوتی هەرە گەورەیە بۆ ئارامگران ﴿وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّـٰبِرِينَ﴾ وە هۆکاری ڕزگاری و سەرفرازییە بۆیان...".

وەئیمامی شافیعی (رحمه الله) دەفەرموێت: "لايُدرَكُ العِلمُ إلاّبالصبرِ على الضُر"(١٩٧) "ناگەیت بەزانست مەگەر بە ئارامگرتن لەسەر زەرەرو زیانەکان نەبێت". وە دووبارە دەفەرموێت: "... فحقّ على طلبه العلم بلوغ غاية جهدهم في الاستكثار منه (أي: من العلم) والصبر على كل عارض دون طلبه واخلاص النية لله..."(١٩٨). "..پێویستە لەسەر خوازیارانی زانست ئەو پەڕی کۆشش بکەن بۆ

(١٩٧) اخرجه: الخطيب البغدادي في (الفقيه والمتفقه) وقال محققه في (صحيح الفقيه والمتفقه) رقم (٥٢٨): اسناده صحيح.

(١٩٨) اخرجه: الخطيب البغدادي في (الفقيه والمتفقه) وقال محققه في (صحيح الفقيه والمتفقه) رقم (٥٥١): اسناده صحيح.

زیاتر فێربوونی زانست، وەئارامگرین لەسەر هەموو کارێکی رێك ولەمپەرێك لەپێناوی فێربوونیدا، وەدڵسۆزی و نیەت پاکیان هەبێت لە فێربوونیدا بۆ خوای گەورە و میهرەبان".

ئارامگرتن بەتەنها رێگا رووناك و رۆشن دەکاتەوە بۆ مرۆڤ، وەزانست و زانیاری زیاتر رووناکی پێ دەبەخشێ لەگەڵ دانایی و ژیری و تاقیکردنەوە هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((رحمه الله علي موسى لو انه صبر لصاحبهِ لرأى العَجَب العُجاب ولكنه قال ((إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصاحبني قد بلغت من لدني عُذراً))[199]. (رەحمەت و میهرەبانی خوا لەسەر موسا بێت گەر ئارامی بگرتایە لەگەڵ هاوەڵەکەیدا شتی زۆر سەیرو سەرسوڕهێنەری دەبینی بەڵام بەهاوەڵەکەی فەرموو: گەر لە دوای ئەمە پرسیاری هیچ شتێکی ترم لێ کردی هاورێ یەتیم مەکە وپاساوی خۆت بۆ هەیە لەلایەن منەوە).

٢٧- ئارامگرتن هۆکارێکە بۆ بەردەوامی بەخشندەیی خوا:

تابیعی بەرێز طاوسی کوڕی کەیسان (رحمه الله) دەڵێت: "إذا انعم الله على عبد نعمة ثم جعلَ اليه حوائج الناس، فان احتمل وصبر والا عرضَ تلك النعمة للزوال"[200] (هەر کاتێك خوای گەورە نیعمەتێکی خۆی ببەخشێتە بەندەیەکی و لەپاشاندا خەڵکان پێویست بەو نیعمەتەی لای ئەو بکات، گەر ئەو کەسە توانای ئارامگرتنی لەسەر جێبەجێ کردنی پێویستیەکانی خەڵك هەبوو، ئەو کات خوا ئەو نیعمەتەی بۆ بەردەوام دەکات گەرواش نەکات خودا ئەو نیعمەتەی خۆی لێ دەسێنێتەوە).

---

(١٩٩) اخرجه: ابو نعيم في(الحلية) (١٧٥/٣) ، و الخطيب البغدادي في (الفقيه والمتفقه) وقال محققه في(صحيح الفقيه والمتفقه) رقم (٦٧٢): اسناده صحيح.

(٢٠٠) اخرجه: ابن ابي الدنيا في (قضاء الحوائج) برقم (٥٠).

٢٨- ئارامگرتن هۆكارێكە بۆ بەدەست هێنانی بەختەوەری دونیا و قیامەت:

میقدادی كوڕی ئەسوەد ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ كە فەرموویەتی: ((إن السَعيد لَمنْ جُنب الفَتنْ، ولِمَنْ اُبتُلِيَ فصَبر))[٢٠١] (بەختەوەری بۆ كەسێكە كە پارێزراو بێت لە ئاژاوە و شەڕوشۆڕ، وە بۆ ئەو كەسەش توشی بەلاّ و ئاژاوە هاتبێت ئارامی گرتبێت).

وە عومەری كوڕی خەطاب ﷺ فەرموویەتی: (انا وجدنا خير عِيشنا بالصبر)[٢٠٢]. (ئێمە چاكترین ژیان و خۆشیمان بەئارامگرتن دەست كەوت). پێغەمبەری خوا ﷺ لۆمەی ئەو كەسانەی دەكات كەتوشی بەلاّ و موسیبەت دەبن و ئارام ناگرن ئەوانەش زۆرتر ئافرەتانن . عبدالرحمن كوڕی شبل ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەرەوە ﷺ كە فەرموویەتی: (انَّ الفُسّاق ؟ هُمْ اَهل النّار)) قيل: يا رسول الله ومَنْ الفُسّاق ؟ قال: ((النساءُ)) قال رجلٌ: يا رسول الله اولَسَن امهاتنا واخواتنا وأزواجنا؟ قال: ((بلى ولكِنَّهم.... اِذا اُبتلينَ لم يصبِرنْ))[٢٠٣]. (فاسق و یاخی بووان ئەوانە خەڵكی ئاگرن، وترا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (فسّاق) كێ یە؟ فەرمووی (ئافرەتانە)؟ پیاوێك وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا ئەوانە دایكانی ئێمە وەخوشكانی ئێمە وە خێزانانی ئێمە نین؟ فەرمووی (بەڵێ وایە بەلاّم ئەوان نیعمەتیان بدرێتێ سوپاس گوزار نابن وكاتێك توشی بەلاّو موسیبەت ببن ئارام ناگرن).

---

(٢٠١) اخرجه: ابو داود (٤٢٦٣) ، وصححه الشيخ الالباني في(السلسلة الصحيحة) (٩٧٥).

(٢٠٢) اخرجه: ابن المبارك في (الزهد) برقم (٥٨٥).

(٢٠٣) اخرجه: احمد في (المسند) برقم (١٥٥٣١) وقال محققه الارناؤوط: حديث صحيح ، والحاكم (٤/٦٠٤) وصححه على شرطهما ووافقه الذهبي.

ئارامگرتن ناخی ژیری و عەقڵە، هەر کەسێك ئارام بگرێت عاقڵ دەبێت وە هەرکەسێك عاقڵ و ژیر بێت بەبەختەوەری وخۆش گوزەرانی دەژی، ئیمامی مالیکی کوڕی ئەنەس ﷺ فەرموویەتی: ((العاقل مَنْ عَقِلَ عن الله عزّوجل أمره، وصبر علی بلوی زمانه))[٢٠٤]. (عاقڵ وژیر کە سێکە لەیاسا و فرمانەکانی خوا تێ گەیشتبێت، وە ئارامبگربێت لەسەر بەڵاو ناڕەحەتی یەکانی ئەو سات و زەمانەی کەتیایدا دەژی). حارسی مەحاسبی ﷺ دەفەرموێت: "لکل شيء جوهر، وجوهر الانسان العَقْل، وجوهرُ العقلِ الصَبْر"[٢٠٥] . "هەموو شتێك گەوهەر و ناوەڕۆکێکی هەیە، گەوهەر و ناوەڕۆکی مرۆڤیش عەقڵ و ژیری یە، وە گەوهەر وناوەڕۆکی عەقڵیش ئارامگرتنە". ئیمام علی ﷺ گێڕانەوەیەکدا فەرموویەتی: ((اطرح عنك واردات الهموم بعزائم الصبر))[٢٠٦]. (غەم و پەژارەکان لە خۆت دوور بخەرەوە بەئارامگرتنە ڕاستەقینەکان).

٢٩-- ئارامگرتن لە ڕەوشتی پێغەمبەران و پیاو چاکانە:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا ٱلْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴾ (الأنبياء: ٨٥)، وەخوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ فَٱصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُوْلُواْ ٱلْعَزْمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ ﴾ (الأحقاف: ٣٥).

پێغەمبەران سەڵات و سەلامی خوایان لێ بێت لە هەموو کەس زیاتر توشی بەڵاو و موسیبەت بوون، هەندێکیان گیرۆدەی دەستی خێزان و منداڵ و سەر سەختی قەومەکەی بووە وەك پێغەمبەر نوح ﷺ وە، هەندێکیان گیرۆدەوی

(٢٠٤) اخرجه: البيهقي في (شعب الايمان) رقم (٤٦٨٢).

(٢٠٥) اخرجه: البيهقي في (شعب الايمان) رقم (٤٦٨٣)

(٢٠٦) اخرجه: الدينوري في (المجالسة) برقم (١٧٠٨).

بەندیخانەو ئاوارەیی بووە وەك پێغەمبەر یوسف ﷺ، وە هەندێکیان گیرۆدەی نەخۆشی و ناڕەحەتی درێژخایەن بوونەتەوە لەلاشەیدا لەگەڵ فەوتان و نەمانی ماڵ و منداڵ وەك پێغەمبەر ئەیوب ﷺ وە گشت پێغەمبەرانی تریش هەریەکەی گیرۆدەی کێشەیەکی تایبەت بووە بەڵام هەموو خۆگر و زۆر بەئارام بوون.

٣٠- ئارامگرتن چەندین سوود و فائیدەی تری هەیە:

(١) ئارامگرتن بێزاری لە مرۆڤ دوور دەخاتەوە لەکاتی ئەنجامدانی کارێکی گرنگ لەماوەیەکی کورتدا..

(٢) ئارامگرتن پەلەکردن لە مرۆڤ دوور دەخاتەوە لە کاتی بەدیهێنانی ئامانجەکانی.

(٣) ئارامگرتن هەڵچوون و توڕەبوون لە مرۆڤ دوور دەخاتەوە لە کاتی هاتنە دی هۆکاری توڕەبوون[٢٠٧].

(٤) ئارامگرتن ترس و دڵە ڕاوکێ لە بێ وەیی مرۆڤ دوور دەخاتەوە لە کاتی ترس و تۆقیندا.

(٥) ئارامگرتن تەماع و چاو چنۆکی مرۆڤ دوور دەخاتەوە لە کاتی تەماع وکۆکردنەوەی سامان.

(٦) ئارامگرتن هەڵپەکردن بۆهێنانەوەی هەموو حەزو ئارەزووەکان لە مرۆڤ دوور دەخاتەوە.

(٧) ئارامگرتن توانا هەڵگرتنی هەموو ماندوو بوون و ناڕەتی و ئازارە جەستەیی و نەفسیەکان لەمرۆڤدا بەدی دەهێنێت.

---

(٢٠٧) انظر: (الاخلاق الاسلامية واسسها) (ص:٣٠٦).

(٨) ئارامگرتن خۆشەویستی خوا پاشان خەڵکانیش بۆ خاوەنەکەی مسۆگەر دەکات.

(٩) ئارامگرتن دیاردەیەکی پیاوەتیە و دوارۆژێکی چاك بۆ خاوەنەکەی مسۆگەر دەکات[٢٠٨].

٣١- وە لەکۆتاییدا...... برای موسوڵمانم کۆمەڵێك فەرموودەی بۆن خۆش و بۆنداری سەلەفی صالح و پیاوچاکانت بۆت باس دەکەم دەربارەی ئەو سودانەی کە دەستە بەردەبێت بۆ ئارامگران:

(١) محمدی کوڕی عەمر دەفەرموێت ﷺ بیستم لە عومەری کوڕی عەبدول عەزیز ئەی فەرموو لەسەر مینبەر: "ما أنعم الله على عبد نعمة، فانتزعها منه، فعاضه مكان ما انتزع منه الصبر، إلاّ كان ما عوضه خيراً مما انتزع منه ثم قرأ ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (الزمر: ١٠)"[٢٠٩]. "خوای گەورە هەر نیعمەتێکی بەخشی بێتە بەندەیەکی پاشان لێی سەندبێتەوە و لەجێگەکەیدا ئارامگرتنی پێ بەخشی بێت ئەو کات ئەوەی کە پێی بەخشیوە چاکترە لەوەی کە لێی سەندوەتەوە پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾ (ئارامگران پاداشتی بێشومار وەردەگرن).

(٢) عیمرانی کوڕی حوسەین ﷺ دەفەرموێت: "ثلاثٌ يدرك بهن العبد رغائب الدنيا والاخرة: الصبر عند البلاء، والرضاء بالقضاء، والدعاء في الرخاء"[٢١٠]. "سێ شت هەیە بەندەکان بەهۆیانەوە دەگەن بە خۆشیەکانی دونیا و قیامەت،

(٢٠٨) انظر: (نضرة النعيم) (٢٤٧٢/٦).

(٢٠٩) انظر: كتاب (الصبر) لابن ابي الدنيا (٢٢)، و(شعب الايمان) للبيهقي (١٠٠٣٨) ، (المصنف) لابن أبي شيبة في (٣٥٠٨٤).

(٢١٠) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٩٠).

ئـارامگرتن لـەکاتی بـەلادا، وەرِازی بـوون بـە قـەزاو قـەدەری خـوای گـەورە وەدوعاکردن و پارانەوە لەکاتی خۆشیدا".

٣ ئەبو دەرداء ﷺ دەفەرمویت: (من لا يُعِدَّ صبراً لفجائع الامور يعجز)[٢١١].

"هەر کەسێك خۆی بەئارامگرتن ئامادە نـەکات بـۆ لێقـەومان و کارەسـاتەکان ئـەو کات دەستەوەستان و بێ توانا دەبێت".

٤ لوقمانی حـەکیم (رحمه الله) دەفـەرموێت: "حقيقـة اليقين الصبر وحقيقـة العمـل النية"[٢١٢]. "راستی دڵنیایی بروا بەئارامگرتنە وەراستی کردار بەنیەت و دڵسۆزی یە".

٥ سوفیانی کورِی عویینە(رحمه الله) دەفـەرموێت: "کـان یقـال:يحتـاج المؤمن الى الصبر كما يحتاج الى الطعام والشراب"[٢١٣]. "برِوادار پێویستی بـەئارامگرتن هەیـە وەك چۆن پێویستی بە خواردن و خواردنەوە هەیە".

٦ مالیکی کورِی دینار (رحمه الله) دەفەرموێت: "ما من أعمـال البر عمـلٌ إلاّ ودونـه عقبة فإن صبر صاحبها أفضت به الى روحٍ وإن جزع رجع"[٢١٤]. "هـەموو یـەکێك لـە کـارە چاکەکان لەپێشدا کۆسپ و تەگەرەیەکی هەیە ئەگەر خاوەنەکەی ئـارامگربوو ئـەو کـات دەیگەیەنێتـە بـەدیهێنانی ئاواتـەکانی، و گـەر ئـەو کۆسـپەش بێـزاری بکـاتو بگەرِێتەوە ناگاتە بەدیهێنانی ئاواتەکانی".

---

(٢١١) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٤٤).

(٢١٢) انظر: المصدر السابق برقم (٤١).

(٢١٣) انظر: المصدر السابق برقم (٨١).

(٢١٤) انظر: المصدر السابق برقم (٤٣).

٧ ئیبن و موباره‌ك (رحمه الله) ده‌فه‌رمویت: "من صبر فما أقل ما يصبر ومن جزع فما أقل ما يتمتع" (٢١٥). "كه‌سێ ئارامگربێت ئای ئه‌و ئارامگرتنه ماوه‌كه‌ی چه‌نده كه‌مه وه هه‌ركه‌سێك بێزار و كۆڵ بدات، ئای ماوه‌ی خۆشی و شادی یه‌كه‌ی كه‌مه".

٨ عومه‌ری كوڕی زه‌ر (رحمه الله) ده‌فه‌رمویت : "من أجمع على الصبر في الأمور فقد حوى الخير والتمس معاقل البر وكمال الأجور[عليك بالصبر تدرك به ذخر أهله واعلم أن الصبر مواهب، ولن يعطاه إلاّ من كرم على سيده]" (٢١٦). "هه‌ر كه‌سێك له‌گشت كاره‌كانیدا ئارامگر بێت به‌ڕاستی گشت خه‌یرو چاكه‌یه‌كی كۆ كردۆته‌وه و ده‌ستی گرتووه به‌لوتكه‌ی چاكه‌و پاداشتی ته‌واو كامڵ". وه دووباره ده‌فه‌رمویت:"تۆ ئارامگر به‌و بزانه ئاگاداری ئارامگرتن به ده‌گه‌یته تێشووی ئارامگران، بزانه ئارامگرتن به‌هره وبه‌خششه كه‌سێكیش ڕێزدار نه‌بێت لای خاوه‌نه‌كه‌ی ئه‌و به‌هره‌یه‌ی پێ نابه‌خشرێت".

٩ مه‌یمونی كوڕی مه‌هران (رحمه الله) ده‌فه‌رمویت: "مانال أحد شيئا من جسيم الخير نبي فمن دونه إلاّ بالصبر" (٢١٧). "هیچ كه‌سێك هیچ شتێكی له چاكه‌ی گه‌وره به‌ده‌ست نه‌هێناوه له پێغه‌مبه‌ران بێت یان له‌خوار ئه‌وه وه بێت ته‌نها له ڕێگه‌ی ئارامگرتنه‌وه به‌ده‌ستی هێناوه".

١٠ زومره‌ی كوڕی حه‌بیب (رحمه الله) ده‌فه‌رمویت: "الصبر خير مراكب الصعب" (٢١٨). "چاكترین كه‌شتی به‌ناو ناڕه‌حه‌تیه‌كاندا ئارامگرتنه".

---

(٢١٥) انظر: المصدر السابق برقم (١٤٠).

(٢١٦) انظر: المصدر السابق برقم (١٦٤)، و(١٦٧).

(٢١٧) انظر: المصدر السابق برقم (١٩).

(٢١٨) انظر: المصدر السابق برقم (٢٧).

١١. یەزیدی کوڕی تەمیم (رحمە الله) دەفەرموێت: "لما أدخل إبراهيم التيمي سجن الحجاج رأى قوماً مقرّنين في الأغلال يقومون جميعاً ويقعدون جميعاً فقال: يا أهل بلاء الله في نعمته ويا أهل نعمته في بلائه إن الله قد رآكم أهلاً أن يختبركم فأروه أهلاً أن تصبروا له"(٢١٩). "لەکاتێکدا ئیبراهیمی تەیمی یان خستە ناو بەندیخانەکەی حەجاجەوە کۆمەڵێکی بینی بەیەکەوە کۆت و زنجیر کرابوون هەڵسان و دانیشتنیان بەیەکەوە بوو، پێی وتن: ئەی ئەوانەی کە خودا هەڵیبژاردون بۆ بەلا و تاقیکردنەوە و ئەوەی کردووەتە خەلات و دیاری بۆتان چونکە ئێوەی بەشیاو زانیووە بۆ بەلا و تاقیکردنەوە، ئێوەش ئارامگرن و دەری خەن کەشایستەی ئەو خەلات و تاقیکردنەوەن".

١٢. ئیبن تەیمیە (رحمە الله) دەفەرموێت: "لم ينل الخير نبي فمَن دونه إلاّ بالصبر". هیچ پێغەمبەرێك لەدوای ئەوان نەگەیشتوونەتە خێر و چاکە تەنها بەئارامگرتن نەبێت. وە دەفەرموێت: "من اتقى الله وصبر فلم يدخل في الظالمين نفعه الله بتقواهُ". هەر کەسێ خۆی دوور بگرێت لە حەرام لەبەر خودا و ئارامگربێت و نەچێتە ڕیزی ستەم کارو زاڵمەکانەوە خوای گەورە بەو تەقواکاریەی سود و قازانجی پێ دەگەیەنێت، وەدەفەرموێت : "إن أعمال البر كلما عظمت كان الصبرُ عليها أعظم مما دونها"(٢٢٠).کارە چاکەکانمان هەر چەند گەورە بن ئارامگرتن لەسەریان گەورەتریان دەکات لە کارەکانی خوار ئەوان.

---

(٢١٩) انظر: المصدر السابق برقم (٨٣).

(٢٢٠) انظر: (مجموعة الفتاوى) (١٠/ ٣٢٥,٨٤,٧٧).

ئەو شتانەی یارمەتیت دەدات لەسەر بەدیهێنانی ئارامگرتن

بۆ بەدیهێنانی ئارامگرتن لەکاتی دابەزینی بەلا وموسیبەتدا پێویستمان بە بەدیهێنانی چەند شتێك هەیە:

١- ناسینی خوای پەروەردگار و باوەڕبوون بە قەزاو قەدەر:

خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴾ (الحديد: ٢٢).(هیچ بەلاو ڕوداوێک لەزەویدا، بۆتان پێش نەهاتووەکەلە_ لوح المحفوظ _ دا تۆمارمان نەکردبێت، پێش ئەوەی ڕووداوەکە بێتە پێش، ئەو کارەش بۆ خوا زۆر ئاسانە)

عەبدوللای کوڕی عەباس ﷺ دەفەرموێت: ((كُنتُ خلف النَّبِي صلى الله عليه وسلم يَوماً، فقال: ((يا غُلام إني أعَلِمُك كَلمات، احفظ الله يَحْفَظْكَ ...وَاعْلَمْ: اَنَّ الأمةَ لَوْ اجتَمَعَت على أن يَنفعُوك بِشَيءٍ لم يَنفعَوك الآ بِشَيءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ لَكَ، وان اجتَمعوا على آنْ يَضرّوك بِشَيءٍ لَمْ يَضروكَ الابِشَيءٍ قد كَتَبَهُ اللهُ عَلَيكَ، رُفِعَتِ الأقلام، وجُفتِ الصُحَف))[٢٢١] (ڕۆژێك من لە پشت پێغەمبەری خواوە ﷺ بووم، فەرمووی: ئەی لاو من چەند وشەیەکت فێر دەکەم، پارێزگاری لەماف و دەقەکانی خوای گەورە بکە خوای گەورە پارێزگاریت لێ دەکات....وەبزانە گەر هەموو ئوممەت کۆببنەوە بۆ ئەوەی کە سوود و قازانجت پێ بگەیەنن سوودت پێ ناگەیەنن وە گەر هەمووشیان کۆببنەوە تا زیانت پێ

(٢٢١) أخرجه: احمد (١/ ٢٩٣، ٣٠٣) برقم (٢٨٠٣) وقال محققه الارناؤوط: حديث صحيح، والترمذي (٢٥١٦) وقال: حديث حسنٌ صحيح، والطبراني في الكبير (١١٢٤٣) وأبو نعيم في(الحلية) (٣١٤/١)، وصححه الشيخ الألباني في (مختصر شرح العقيدة الطحاوية) (ص: ١٣٣) ، و (صحيح الترمذي) (٢٠٤٣) ، و(المشكاة) (٥٣٠٢).

بگەیەنن ناتوانن زیانت پێ بگەیەنن مەگەر بەشتێك نەبێت کە خوای گەورە نوسیبێتی بۆت، وە پێنوسەکان هەڵگیراوەو مورەکەبی لاپەڕەکانیش وشك بۆتەوە.

وەپێویستە مرۆڤ نیەت و مەستی لە ئارامگرتنەکەی تەنها لەبەر خوا بێت، یەکێکلەپیاوچاکان کەناوی (عبدالواحد بن زید)ە دەفەرموێت: "من نوى الصبر على طاعة الله تعالى صبّره عليها وقوّاهُ لها، ومن نوى الصبر عن معاصي الله أعانه الله على ذلك وعصمه منها" (هەرکەسێك لە ناخی دڵیدا مەبەستی ئارامگرتن بێت لەسەر ئەنجامدانی کارە چاکەکان تەنها لەپێناوی خوادا، ئەو کات خوای گەورە ئارامگرتنی پێ دەخشێت و بەهێزی دەکات لەسەر ئەنجامدانی ئەو کارانە).

وەهەر کەسێك لە ناخی دڵیدا مەبەستی ئارامگرتن بێت لەسەر خۆدوور گرتن لە ئەنجامدانی کارە خراپەکان تەنها لە پێناوی خودا، ئەو کات خۆی گەورە ئارامگرتنی پێ دەبەخشێت و بەهێزی دەکات لەسەر خۆ دوور گرتن و ئەنجام کان نەدانی ئەو کارە خراپانە).

٢- دڵنیابوون بە پاداشتی گەورە و جوان:

پێویستە چاوەڕوانی پاداشتی گەورە بکرێت لەگەڵ عاقیبەت خێری، ئەمەش یارمەتیت دەدات لەسەر ئارامگرتن بەلا و موسیبەتت لەسەر سوك و ئاسان دەکات. خوای گەورە دەفەرموێت:﴿...وَلَنَجْزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓاْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴾ (النحل: ٩٦) (...سوێند بە خوا بێگومان پاداشتی ئەوانەی کە خۆگرو ئارامگر بوون بەجوانتر دەدەینەوە لەوەی کە ئەوان دەیانکرد.) هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...نِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَـٰمِلِينَ ﴿٥٨﴾ ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ (العنكبوت: ٥٨ – ٥٩). (...نای چەند جوانە پاداشتی ئیشکەران بۆ خوا... ❊ ئەوانەن

خۆگربوون لەبەردەم ئەشکەنجە و ئازاری بێ باوەڕاندا و هەر پشت بە پەروەردگاریان دەبەستن...)

* ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ کە فەرموویەتی: ((انَّ اللّٰه عز وَجَلَّ قال:اذا ابتليت عبدي بحبيبتيه فَصَبَر عَوَّضته منهما الجَنة [يريد عينه]))[222]. (خوای گەورە فەرموویەتی: گەر بەندەی خۆم گیرۆدەکرد بە لەدەست دانی دووچاوە خۆشەویستەکەی و ئەو ئارامی گرت، من بۆی دەگۆڕمەوە بەبەهەشت).

* ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ دەفەرموێت: کچێکی پێغەمبەری خوا ﷺ یەکێکی نارد بۆ لای باوکی و پێی وت: (انْ ابني قَدْ احْتضِرْ فاشهدنا، فأرسلَ رسول الله ﷺ يُقرِيءِ السلام ويقول ((إن لله ما آخَذ وله ماآعَطى، وكُلُّ شَيءِ عِنده بِأجَلٍ مُسَمىًّ، فلتصبر ولتَحتَسِبْ))[223]. (کوڕەکەم وا لە گیانەڵاندایە تا ئێرە وەرە بۆ لامان پێغەمبەری خواش ﷺ ئەو کەسەی ناردەوە بۆلای و سڵاوی بۆ نارد و پێی فەرموو: ئەوەی خوای پەروەردگار دەیباتەوە موڵکی خۆیەتی، وە ئەوەشی کەدەیبەخشێ هەر موڵکی خۆیەتی، وە هەموو شتێك لەلای خوا بە ئەندازە وکاتێکی دیاری کراوە ئارامبگرن و ئومێدی پاداشتان لای خوای گەورە هەبێت).

حەسەنی بەصریش (رحمه الله) سەبارەت بەم باسە دەفەرموێت: "إنما صبر على هذا الحق من عرف فضله ورجا عاقبته"[224]. (ئەکێك ئارامگرتن دەبێت لەسەر ئەم حەقە کەپلەو پایەی گەورەی بزانێت وبەئومێدی دوارۆژەکەشی بێت، وەهەروەها

---

(٢٢٢) أخرجه: البخاري (٥٦٥٣)، ومسلم (٢٥٧٦).

(٢٢٣) أخرجه: البخاري (١٢٨٤)، ومسلم (٩٢٣)، والنسائي (٢١/٤)، وانظر (صحيح سنن النسائي) (١٧٦٢) وسبق تخريجه.

(٢٢٤) أخرجه: أحمد (الزهد) (٢٨٧)، والبيهقي (شعب الايمان) (٩٦٠٠) وقال محققه: اسناده حسن.

ئیبن قەیم (رحمه الله) دەفەرموێت: "ملاحظة حسن العاقبة تعین علی الصبر" (تێبینی کردنی دەسخستنی پاداشتی گەورە یارمەتی دەرە لەسەر ئارامگرتن).

٣- دڵنیا بوون لە هاتنی خێر و خۆشی و چاوەڕوانی کردن لە دوای ناڕەحەتی و ناخۆشی:

بەڕاستی چاوەڕوان کردنی خێر و خۆشی ناڕەحەتی لەسەر دڵی مرۆڤ ئاسان دەکات بە تایبەت کاتێك، مرۆڤ ئومێدی گەورەی هەبێت بە هاتنی خێر و خۆشی لەدوای ناخۆشی.

دڵنیایش نایەتە دی بەبێ تێ گەیشتن و زانیاری و زانستی شەرعی هەروەك خضر عليه السلام فەرمووی بەپێغەمبەر موسا عليه السلام: (وکیف تصبر علی ما لم تحط به خبراً) هەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ فَٱصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ۖ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ ٱلَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴾ (الروم: ٦٠) (جا (ئەی محمد ﷺ، ئەی ئیماندار) دان بەخۆدا بگرەو ئارام بگرە، چونکە بێگومان وەعدو بەڵێنی خوا حەق و ڕاستە و هەر دێتەدی، ئەوانەش کە باوەڕیان نیە بێ ئارامت نەکەن و ساردت نەکەنەوە).

وە لەئایەتێکی تردا خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ ...سَيَجْعَلُ ٱللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴾ (الطلاق: ٧). (دڵنیاش بن کە خوا دوای تەنگانە هەرزانی دەهێنێت، دوای ناخۆشی خۆشی دەهێنێت.) وە لەئایەتێکی تریشدا دەفەرموێت: ﴿ ...فَٱصْبِرْ ۖ إِنَّ ٱلْعَٰقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ (هود: ٤٩). (ئەی محمد ﷺ... خۆگرو بە ئارام بە، چونکە بەڕاستی پاشەڕۆژ بۆ خواناس و پارێزکارانە.)

٤- داوای یارمەتی لە خوای گەورە وپشت بەستن بە خوای میهرەبان:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱللَّهِ ... ﴾ (الأعراف: ١٢٨)، (موسا بەقەومەکەی وت: داوای کۆمەکی و پشتیوانی لە خوا بکەن و دان بەخۆدا

بگـرن و ئـارامگر بـن،)خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت: ﴿ ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ (النحـل: ٤٢)(ئەوانـەش ئەوانـەن کـە بـە ئـارام و خـۆگر بـوون و پشـت بـە پـەروەردگاریان دەبەسـتن). خـــوای گـــەورە دەفـــەرموێت:﴿ ..رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا.. ﴾(البقـرة: ٢٥٠) (وتیـان خودایـە ئـارامی برێـژە بەسـەرماندا قاچەکانمان جێگیر بکە لە ڕووی دوژمندا) ، خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ وَٱصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ.. ﴾ (النحل: ١٢٧). (ئەی پێغەمبەر ﷺ، ئەی ئیماندار) خۆگرو ئارامگربەو خـۆگری و ئارامگریەکەشـت تـەنها بەکۆمـەکی و یارمـەتی خـوا دەبێـت بەکەسـی تـر ناکرێت).

عبدالواحیدی کـوڕی زەیـدی بەسـری ﷺ باسـی ئـارامگرتنی کـردووە و ڕوونـی کردۆتەوە بۆمان، و فەرموویەتی: "من نوى الصبر على طاعة الله صَبَّرَه الله عليها وقـواه لها، ومن عزم على الصبر عن معاصي الله أعانه الله على ذلك وعصـمه منهـا"(٢٢٥). "هـەر کەسێك نیەتی ئارامگرتنی هەبێت لەسەر تاعـەت و خواناسـی، خـوای پـەروەردگار ئارامی پێ دەبەخشێت و هێز و توانای پێ دەبەخشێت و ڕاگری دەکـات لەسـەری، وە هەر کەسێك دان بەخۆیدا بگرێت لەسەر ئارامگرتن لـەبێ فرمـانی خـوای گـەورە خوای گەورە یارمەتی دەدات لەسەر ئەو ئارامگرتنە و دەیپارێزێت لەو گوناهانە.

٥- پەند وەرگرتن لە ئارامگرتن و بەبچوك زانینی کێشەکان:

خـوای گـەورە دەفـەرموێت: ﴿ وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴾(هـود: ١٢٠) (ئـەی محمـد ﷺ هـەموو ئەوانەشت بۆ دەگێڕینەوە لـە چیرۆك و هـەواڵی پێغەمبـەران، ئـەوەی کـە دڵـی تـۆی پـێ

(٢٢٥) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (١٤٦).

دابمەزرێنین و دڵنیات بكەین، دڵنیاش بە كە لەم هەواڵانەدا حەق و ڕاستیت بۆ هات و بۆت ڕوونكرایەوە، هەروەها ئامۆژگاری و بیرخستەوەی باشی تێدابوو بۆ ئیمانداران.)، وەهەروەها خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ فَٱصۡبِرۡ كَمَا صَبَرَ أُوْلُواْ ٱلۡعَزۡمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ وَلَا تَسۡتَعۡجِل ﴾ (الأحقاف: ٣٥) [٢٢٦]. (تۆش ئارامگربە وەك پێغەمبەرە ورەبەرزەكان ئارامگربوون و بەپەلەمە بەرامبەریان).

وە پێغەمبەری خۆشەویست نوری چاومان ﷺ دەفەرموێت: ((لَقَدْ أُوذِيتُ في الله وَما يُؤذى أَحَدٌ... وَلَقَدْ اخفِتُ في الله وما يَخافُ أَحَدٌ...))[٢٢٧]. (بەڕاستی ئازار دراوم لەپێناوی خوای گەورەدا هیچ كەسێك وەك من ئاوها ئازار نەدراوە.... وە ترسێنراوم لەپێناوی خوای گەورەدا وهیچ كەسێك وەك من ئاوها نەترسێنراوە).

وە پێغەمبەر ﷺ دووبارە دەفەرموێت: ((إذا أُصيبَ أحدكُم بمصيبةٍ فليذكر مصيبَتُهُ بي فإنّها مِن أعظمِ المصائب)) [٢٢٨] (هەر كاتێك یەكێك لەئێوە توشی بەڵاو موسیبەتێك بیێت با یادی موسیبەتی نەمانی من لە ناوتاندا بكات كە یەكێكە لە گەورەترین موسیبەتەكان).

---

(٢٢٦) روي عن عائشة (رضي الله عنها) أنها قالت: قال لي رسول الله (ﷺ): ((يا عائشة إن الدنيا لاتنبغي لمحمد ولا لآل محمد،يا عائشة إن الله لم يرض من أولي العزم من الرسل إلاّ بالصبر على مكروهها، والصبر عن محبوبها لم يرض إلاّ أن كلفني ما كلفهم... والله لأصبرنّ كما صبروا وأجهدنّ ولا قوة إلاّ بالله)) أخرجه: أبو الشيخ في (أخلاق النبي(ﷺ)) (ص: ٢٩٣) رقم (٨٥٠) وقال محققه: ضعيف، والبغوي في (شرح السنة) (٤٠٤٦) وقال محققه الارناؤوط:إسناده ضعيف.

(٢٢٧) أخرجه: الترمذي (٢٤٢٧)، وابن ماجة (١٥١). وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الترمذي) (٢٠١٢)، و(صحيح ابن ماجة) (١٢٣)

(٢٢٨) أخرجه: ابن سعد (٢/٢٥٧) واللفظ له، والدارمي (١/٤٠) (٨٥)، واحمد (٦/٢١٣)، وابن ماجة (١٥٩٩)، وَصَحّحَه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (١١٠٦)، وفي (صحيح سنن ابن ماجة) (١٣٠٠).

با موسوڵمان دڵنەوایی خۆی بە پێغەمبەر ﷺ بکات لەکاتی توشبوونی بەڵاو موسیبەتدا.

ڕەحمەتی خوا لە شاعیر بێت کە دەفەرموێت:

(إصـــبر لِكل مُصيبةٍ وتَجَلدْ واعلم اَن المرءَ غــــيرُ مُخَلد

فاذا ذكرت مصيبةً تلوبهــا فاذكر مصابك بالنبــي محمد)[٢٢٩] ﷺ.

(بوێر و ئارامگربە لەکاتی توشبوونی هەموو ناخۆشیەکدا و بزانە مرۆڤ بۆ هەتاهەتایە نامێنێتەوە، وەگەر ناخۆشیەکت بەبیرهاتەوە یادی ناخۆشی وەفاتی پێغەمبەرت (محمد ﷺ)بەبیربێتەوە). ئینجا با بڕوانینە ئارام گرتنی هەندێك لە پیاوچاوکان عورووەی کوڕی زوبەیر ﷺ کاتێك پزیشکەکان ویستیان قاچی ببڕنەوە پێیان وت: بادەرمانێك بدەینێ بیخۆرەوە تا بێ هۆشت بکات و هەست بە ئازار نەکەیت. عورووەش لە وەڵامیاندا فەرمووی: (إنّما ابتلاني ليرى صبري)[٢٣٠]. (خودا بەم بەڵایە تاقیکردمەوە تا ئارامگرتنم ببینێت).

٦- نزاو پاڕانەوە:

ئیمامی عەلی ﷺ دەفەرموێت: [كنت شاكياً فَمرَّ بي رسـول الله ﷺ وَأنـا أَقـول: اللهُمَ إنْ كانَ أَجَلي قَد حضَر فارِحني وإن كانَ مُتأخراً فـارفعني، وإن كـان بَـلاءً فَصـبِّرني فقال له رسول الله: ((كيف قلت ؟)) فأعاد عليه قالَ: فضربَهُ برجلِهِ وَقـال: ((اللـهُمَ عافـه [أو اشفيه])) قال: فما اشتكتُ وجعي ذلِك بَعـدْ][٢٣١] (توشی ئێش و ئازارێك بووم

(٢٢٩) اورده: الدينوري في (المجالسة) رقم (٧٧١).

(٢٣٠) أخرجه: ابن الجوزي (صفة الصفوة) (٨٧/٢).

(٢٣١) اخرجـه: احمـد في (المسـند) (٨٣/١) رقـم(٦٣٧، ٦٣٨) وقـال محققـه: اسـناده حسـن، والترمـذي في (سـنن) (٣٥٦٤) وقـال:حسـن صـحيح، و النسـائي في (الكـبرى) (١٠٨٩٧) ، والحـاكم في (المستدرك) (٦٢٠/٢) و صححه على شرطهما ووافقه الذهبي، وأبو يعلـى (٢٨٤)، والطيالسـى (١٤٣)

ئاله‌و كاته‌دا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لامدا تێپه‌ڕی و من ده‌م وت: ئه‌ی خوای په‌روه‌ردگار گه‌ر واده‌ی مردنم هاتووه ڕزگارم بكه‌و بمحه‌وێنه‌وه، وه‌گه‌ر واده‌ی مردنم نه‌هاتووه و دواكه‌وتووه به‌رزم كه‌ره‌وه له جێگاو چاكم كه‌ره‌وه، وه‌گه‌ر ئه‌مه‌ش به‌لایه ئارامیم پێ ببه‌خشه پێغه‌مبه‌ی خوا ﷺ پێی فه‌رمووم: چیت وت ؟ منیش وته‌كانم دووباره كردووه بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ پێی پیرۆزی پیا كێشام و فه‌مووی: ((ئه‌ی خوای گه‌وره شیفای بده و چاكی بكه‌ره‌وه)). ئیمامی علی ده‌فه‌رموێت: له دوای ئه‌و نزاو پاڕانه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هیچ ئێش و ئازارێكم نه‌گرت.).

سه‌باره‌ت به‌م باسه له عائیشه‌وه دایكی ئیمانداران (>) فه‌رمووده‌یه‌كی (ضعیف) ریوایه‌تكراوه له پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ كه‌فه‌رموویه‌تی: (اللهم إني أسألك تعجيل عافيتك، أو صبراً على بليتك، أو خروجاً من الدنيا الى رحمتك)[٢٣٢] .(ئه‌ی خوای په‌روه‌دگار من داوات لێ ده‌كه‌م له‌ش ساغی و چاك بوونه‌وه‌م به‌زوویی له‌لایه‌ن تۆوه پێ ببه‌خشیت، یان ئارامگرم بكه له‌سه‌ر به‌لاو موسیبه‌ته‌كانت، یان ده‌رچوونم پێ ببه‌خشه له دونیا بۆلای ڕه‌حمه‌ت و میهره‌بانی تۆ).

پیاوچاكان داوایان ده‌كرد خوای گه‌وره ڕزق و ڕۆزی و ئارامگرتنیان پێ ببه‌خشیت، وه‌ك داواكه‌ی سالح كوڕی بشیری مه‌ری كه داوای ده‌كرد و ده‌یفه‌رموو: (اللهم ارزقنا صبراً على طاعتك وارزقنا صبراً عن معصيتك، وارزقنا صبراً على ماتحب،

وقال الحافظ:حديث صحيح –فيما نقله عنه ابن علان في (الفتوحات) (٤/٦٤)، وابن حبان في (الصحيح) (٦٩٤٠) وقال محققه:الحديث يحتمل التحسين.

(٢٣٢) أخرجه: إبن ابي الدنيا في (الصبر) (٦٨)، والحاكم (١/٥٢٢)، وصححه الحاكم ووافقه الذهبي، والطبراني (الدعاء) (١٤٥٢) وقال محققه: اسناده ضعيف، وابن حبان (٩٢٢) وقال محققه : اسناده ضعيف. والحديث ضعيف اوردناه للعلم الاعتبار فقط.

وارزقنا صبراً علي ماتكره وارزقنا صبراً عند عـزائم الأمـور)[٢٣٣]: (خـوای گـەورە ئـارام گرتنمـان پێببەخشـە لـە جێبـەجێ کردنـی فەرمانەکانتـدا وە ئارامگرتنمـان پـێ ببەخشە لە دوورکەوتنـەوەمان لەسـەر پێچی کردنـی تـۆدا، وە ئارامگرتنمـان پـێ ببەخشە لەسەر ئەنجامدانی ئەو کارانەی کە تۆپێت خۆشـە، وە ئارامگرتنمـان پـێ ببەخشـە لەسـەر دوور کەوتنـەوەمان لـەو شـتانەی کـە تـۆ پێـت ناخۆشـە، وەئارامگرتنمان پێببەخشە لە ئەنجامدانی کـارە گـەورە و گرنگەکانـدا) ، ئیمـامی طەبەری لە تەفسـیرەکەیدا دەفـەرموێت دەربـارەی لێکدانـەوەو تەفسـیری ئایـەتی ﴿ وَٱصۡبِرۡ وَمَا صَبۡرُكَ إِلَّا بِٱللَّهِۚ وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ ﴾ (النحل: ١٢٧).: (يقول تعـالى لنبيـه محمـد ﷺ: واصبر يا محمد على ما أصابك مـن أذى في الله [وَمَـا صَـبْرُكَ إِلَّـا بِاللَّـهِ] يقـول: ومـا صـبرُكَ إن صـبرت إلا بمعونـة الله وتوفيقـه ايّـاك لـذلك)[٢٣٤]. (خـوای گـەورە بـە پێغەمبەرەکـەی دەفەرموێت: ئەی موحەمەد ئارام بگرە لە سەر ئەو نارەحەتیانە کەتوشت دەبێـت لـەپێناوی خـوادا وە لەئارامگرتنەکەتـدا تـەنها پشـت بـەخودا ببەسـتە چـونکە ئارامگرتنت کاتێك ئارامگرتنە کە تەنها بەیارمەتی ورێنمونی خوای گەورە بێت).

تێبینی // پێویستە لەسەر موسوڵمان کە داوای ئارامگرتن نەکات تەنها لـەکاتی نازڵ بوونی بەڵاو موسیبەتدا نەبێت، چونکە داوای ئارامگرتن لەکاتی نـەبوونی بـەڵا و موسیبەتدا داوا کردنی هاتنـە خـوارەوە و توشـبونی بـەڵا و موسـیبەتە ئەمـەش کارێکی باش نیە، موعازی کوڕی جەبەل ﷺ دەفەرموێت: (مرَّ رسـول الله ﷺ برجـلٍ وهو يقول: اللهم إني أسألك الصَّبر، فقـال ((قـدْ سـألتَ الـبلاء فسـلِ الله العافيـة))[٢٣٥].

---

(٢٣٣) انظر: كتاب (الصبر) لابن ابي الدنيا (٢٥).

(٢٣٤) (تفسير الطبري) للطبري (٢٥٦/٨).

(٢٣٥) أخرجه: ابن أبي شيبة (المصنف) (٢٦٩/١٠) ، والطبراني (٩٩/٢٠) ، وأحمد في (المسـند) (٢٢٠١٧,٢٢٠٥٦) وقال محققه الأرناؤوط: إسناده حسن.

(پێغەمبەری خوا ﷺ بەلای پیاوێکدا ڕۆیشت دوعای دەکرد و دەیوت: خوایە داوای ئارامگرتنت لێ دەکەم، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: (تۆ داوای بەڵاو موسیبەتت کرد وامەکە داوا لە خوا بکە ساغ و سەلامەتت بکات)، چونکە لەش ساغی و سەلامەتی نیعمەتێکی چاکە بۆ بڕوادار کاتێك سوپاس گوزاری خوای لەسەر بکات، ئەوە باشترە لەبەڵاو موسیبەتێك کە نارەزایی لەسەر دەربڕێت و ئارام نەگرێت).

موترەفی کوڕی شوخەیر ﷺ دەفەرموێت: (لأن أعافى فأشكر أحبَّ إليَّ مِن أن أبتلي فأصبر)[٢٣٦]. (گەر لەش ساغ و سەلامەت بیم و سوپاس گوزاری خوای لەسەر بکەم خۆشترە بەلامەوە لەوەی کەتووشی بەڵاو موسیبەت ببم و ئارامی لەسەر بگرم).

بەڵام لەکاتی بوونی شەڕو شۆڕو ئاژاوە و بڵاو بوونەوەی خراپە ئەو کات دروستە بۆ بڕوادار داوا بکات لە خوای گەورە کە ئارامی پێ ببەخشێ لەسەر ئەو خراپە یە هەروەك لە فەرموودەکەی ئیمامی عەلی و فەرموودەکەی ئەبو موسای ئەشعەری دا هاتووە دەفەرموێت: (كنت مع النبي ﷺ –في حائط– فجاءَ رجلٌ فسلَّمَ، فقال رسول الله ﷺ: ((اذهب فأذن له وبشِّرهُ بالجنة))... ثم جاء آخر فسلَّمَ، فقال: ((اذهَب فأذن له وبشِّره بالجنة على بلوىً شديدةً)) قال: فانطلقت فإذا هو عثمان، فقلت، ادخل وابشر بالجنة على بلوىً شديدةٍ، قال: فجعل يقول: اللهم صبراً حتى جلس)[٢٣٧]. (من لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ بووم لەناو باخە خورمایەکدا، ئا لەو کاتەدا پیاوێکی موسوڵمان هاتە بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی بچۆ مۆڵەتی هاتنە

(٢٣٦) أخرجه: ابن عبد البر في (جامع بيان العلم وفضله) (١٠٦) وقال محققه: إسناده صحيح.

(٢٣٧) أخرجه: عبد الرزاق في (المصنف)(٢٠٤٠٢) ، وأحمد في (المسند) (١٩٥٠٩) وقال محققه الارناؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

ژوورەوەی پێ بدە و موژدەی بەهەشتی پێ بدە.... لەپاشان پیاوێکی تری موسوڵمان هات و سڵاوی کرد پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: (بچۆ مۆڵەتی هاتنە ژوورەوەی پێ بدە و موژدەی بەهەشتی پێ بدە لەسەر گیرۆدەبوونی بەڵاو موسیبەتێکی زۆر نارەحەت و توند). وتی: منیش چووم سەیر دەکەم ئیمامی عثمانە ﷜ وتم: وەرە ژوورەوە و مژدەی بەهەشتت لێبێت لەسەر ئەو بەڵاو نارەحەتیەی کە بەسەرت دێت ئیمامی عثمانیش دەیفەرموو: ئەی خودایە داوای ئارامگرتنت لێ دەکەم ئەمەی دووبارە کردەووە چەند جارێك تا لەپاشان دانیشت).

٧- بەئاسان گرتنی بەڵاو موسیبەت:

ئەمەش بە چوار فرمان دەبێت:

أ- مرۆڤ پێویستە یاد وباسی نیعمەت و بەخششە ڕابردووەکانی خوای گەورە بکات بەسەر یەوە.

ب- مرۆڤ پێویستە یاد وباسی ئەو نیعمەت وبەخششانە بکات کە ئێستا تێیدا دەژی ئەمەش دەبێتە هۆی ئاسان کردنی ئەو کێشە و نارەحەتیەی کە ئێستا گیرۆدەی بووە، ئالەو کاتەدا ئەو بەڵاو موسیبەتەی کە هاتووە بەسەریدا لەبەرامبەر نیعمەت و بەخششەکانی خوای گەورە وەك قەترەیەك دەبێت بەلایەوە لە چاو دەریایەکی فراوان.[٢٣٨]

ج- مرۆڤ پێویستە لەیادی بێت کە ئێستا کەسانێك هەن گیرۆدەی بەلای گەورە و گرانتر هاتوون و لەوەدا ژیان بەسەر دەبەن بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ

(٢٣٨) انظر: كتاب (تهذيب مدارج السالكين) بالتصرف (ص: ٣٥٩).

فه‌رمووی: ((إنظروا إلى مَن هو اسفل منكم ولا تنظروا إلى مَنْ هو فوقكم...))[٢٣٩] (ئێوه ته‌ماشای ئه‌وانه بكه‌ن كه له خوار و خۆتانه‌وه‌ن، ته‌ماشای ئه‌وانه مه‌كه‌ن كه له‌سه‌رو خۆتانه‌وه‌ن....).

د- مرۆڤ پێویسته بیر له پاشه ڕۆژی ئارامگرتن بكاته‌وه، چونكه جاری وا هه‌یه كاری وا دێت به‌سه‌ر مرۆڤدا زۆر له‌وه گرانتره كه ئارام بگرێت له‌سه‌ری، عه‌مری كوڕی عاص ﷺ ده‌فه‌رموێت: (إني لأصبر على الكلمة هي أشد عليَّ من القبض على الجمر، ما يحملني على الصبر عليها إلاّ التخوف من أخرى شرٌّ منها)[٢٤٠]. (جاری وا هه‌یه ئارام ده‌گرم له‌سه‌ر وشه‌یه‌ك كه ئه‌و وشه‌یه زۆر زۆر گرانتره به‌لامه‌وه له گرتنی پشكۆیه‌ك، ئه‌وه‌ی وام لێ ده‌كات كه ئارام بگرم له‌سه‌ری ئه‌وه‌یه كه ده‌ترسم وشه‌یه‌كی تر له‌و وشه‌یه خراپتر بێت به‌ده‌مما).

له‌به‌ر ئه‌مه‌یه هه‌ندێك له حه‌كیمه‌كان فه‌رموویانه: "الصبر قوة من قوى العقل وبقدر مولد العقل ينمي الصبر"[٢٤١]. "ئارامگرتن هێزێكه له هێزه‌كانی عه‌قڵ و ژیری وه به‌ئه‌ندازه‌ی خستنه گه‌ڕی ئه‌و عه‌قڵ و ژیریه ئارامگرتن گه‌ش و نما ده‌كات له‌مرۆڤدا".

---

(٢٣٩) اخرجه :احمد في (المسند) (٢/٢٥٤)، ومسلم في (الصحيح)رقم (٢٩٦٣)، والترمذي في (السنن) (٢٥١٣)، وابن ماجة في (السنن) (٤١٤٢)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن الترمذي) (٢٠٤٠)، وفي (صحيح سنن ابن ماجة) (٣٣٤١)، وفي (صحيح الجامع) (١٥٠٧).

(٢٤٠) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٨٩).

(٢٤١) انظر: المصدر السابق رقم (١٥٦).

٨- پێویستە مرۆڤ بزانێت کاتێك بەڵاو موسیبەت دێت لەلایەن خوای گەورە بەئەندازەی ئارامگرتنی کەسەکان دەبێت:

بەڵگەش فەرمایشتەکەی خوای گەورەیە کە دەفەرموێت: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا .. ﴾ (البقرة: ٢٨٦).(خوای گەورە ئەرک ناخاتە سەر هیچ کەسێک مەگەر بە قەدەر توانایی خۆی نەبێت...).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کەفەرموویەتی: ((إن المعونَة تأتي مِن الله للعبد عَلى قدر المؤونة، و إن الصبر يأتي من الله على قدر البَلاء))[٢٤٢] (بەڕاستی یارمەتی و هاوکاری لەلایەن خواوە دێت بۆ بەندە بەگوێرەی پێویستی و خەرجی ئەو کەسە، وە ئارامگرتن لەلایەنی خوای گەورە وە دێت بۆ بەندە بە گوێرەو ئەندازەی بەڵاو موسیبەت و ناخۆشی ئەو کەسە).

لەم بارەیەوە شورەیح ﷺ دەفەرموێت: [إني لأُصابُ بالمصيبة فاحمدَ الله عليها أربع مّرات: أحمدهُ إذا لم تكن اعظم ما هي وأحمدهُ إذ رزقني الصَبر عليها، وأحمده اذ وَفّقَني لِلأسترجاع لما أرجو فيهِ مِن الثواب، وأحمده إذ لم يَجعَلها في ديني][٢٤٣]. (من کاتێك تووشی بەڵاو موسیبەتێك دەبم سوپاسی خوای گەورەی لەسەر دەکەم چوار جار، سوپاسی خوای گەورە دەکەم کەئەو بەڵایە لەوە گەورە ترنەبوو، سوپاسی خوا دەکەم کە ئارامگرتنی پێ بەخشیم لەسەری. وە سوپاسی خوا دەکەم کەسەرکەوتووی کردم بۆ وتنی: (انا لله وإنا إليه راجعون). بەهیوای ئەو پاداشتەی کەوەری دەگرم لەسەر وە سوپاسی خوا دەکەم کەئەو بەڵاو موسیبەت و ناخۆشی یە لەئاینەکەمدا نەهات بەسەرمدا).

---

(٢٤٢) اخرجه:البزار في (كشف الاستار) (ص: ١٥٦)، وابن عدي في (الكامل) (٢٠٦/١)، وصححه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) رقم (١٦٦٤)، وفي (صحيح الجامع) (١٩٥٢).

(٢٤٣) أخرجه: البيهقي في (شعب الأيمان) (١٩٨/٧) رقم (٩٩٨٠).

٩- زۆر ڕۆژووگرتن و ڕاهێنانه لەسەر ئارامگرتن:

پیاوێکی بەنی سەلەمە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: ((...الصَّومُ نصف الصَّبر))(٢٤٤). (ڕۆژوو گرتن نیوەی ئارامگرتنه).

پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەمەزانی بەمانگی ئارامگرتن ناو بردووه. ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوەلە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((صومُ شهرِ الصَّبرِ وثلاثةِ أيَّامٍ مِن كل شهرٍ صومُ الدَّهرِ))(٢٤٥). (بەڕۆژوو بوونی مانگی ئارامگرتن و سێ ڕۆژ لە هەموو مانگێکدا بەڕۆژوو بوونی هەموو ساڵەکەیە)، وە ئیمامی موجاهید (رحمه الله) سەبارەت بە ڕوونکردنەوەی فەرمایشتی خوای گەورە کە دەفەرموێت: ﴿وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ﴾ قال: (الصبر: الصيام)(٢٤٦). (ئارامگرتن بریتیە لە بەڕۆژوو بوون). وە لەگێڕانەوەیەکی تردا پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: ((صوم شهر الصبرِ وثلاثة أيام مِن كل شهرٍ يُذهِبنَ وحر الصدر))(٢٤٧). (بەڕۆژوو بوونی مانگی ئارامگرتن و سێ ڕۆژ لە هەموو مانگێکدا لابەری ناپاکی و خیانەت و فرت وفێڵ و دڵە ڕاوکێ و ڕق و بەخاڵەت

---

(٢٤٤) اخرجه: احمد في (المسند) (١٨٢٨٧) وقال محققه الشيخ الأرناؤوط إسناده حسن ﴿في الشواهد﴾وقال في طريق آخر (٢٣٠٧٣): صحيح لغيره، والدارمي في (السنن) (٦٥٤) والبيهقي في (شعب الأيمان) (٣٥٧٥)، وقال الشيخ عبد القادر الارناؤوط في (جامع الأصول) (٩/٥٥٨): حديث حسن ، وضعفه الشيخ الالباني من طريق ابن ماجة: انظر (ضعيف الترغيب واالترهيب) (٥٧٩).

(٢٤٥) اخرجه: احمد في (المسند) (٢/٢٦٣)، والنسائي في (السنن) (٤/٢١٨)، وابن حبان في (الصحيح) (٦٥٥٧)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح سنن النسائي) (٢٢٦٨)، وفي (أرواء الغليل) (٤/٩٩).

(٢٤٦) انظر: كتاب (الصبر) لابن أبي الدنيا (٣٧).

(٢٤٧) اخرجه:احمد في (المسند) (٥/٧٧)، والنسائي في (السنن) (٧/١٣٤)، وأبو داود في (السنن) (٢٩٩٩)، والبيهقي في (الكبرى) (٧/٥٨)، وابن حبان في (الصحيح) (٦٥٥٧)وقال محققه: إسناده صحيح، وقال الشيخ الألباني في (الأرواء) (٥/٣٢):إسناده صحيح، وقال الشيخ مقبل الوادعي في (الصحيح المسند مما ليس في الصحيحين) (١٤٦٩):حديث صحيح.

و توڕەیی و پیسی و چڵك و چەپەڵی شەیتانە لەسنگی مرۆڤدا)، وە دەربارەی هۆکاری ناو بردنی ڕۆژوو بە ئارامگرتن.

ئیبن ئەثیر (رحمه الله) دەفەرموێت: "وسمي الصوم صبرا لما فيه من حبس النفس عن الطعام والشراب والنكاح"[٢٤٨]. "ڕۆژو ناوبراوە بەئارامگرتن چونكە خۆگرتن و بەندکردنی نەفسی تێدایە لە خواردن و خواردنەوەو کاری سەرجێی شەرعی". وە دەربارەی ئەمە ڕەبیعی کوڕی عامیر (رحمه الله) دەفەرموێت: "الصبر راحة فعوِّدوا أنفسكم الصبر تعتادوه"[٢٤٩]. "ئارامگرتن حەوانەوە و پشوویە بۆ نەفس ئێوەش خۆتان لەسەر ئارامگرتن ڕابهێنن تا ڕادێت لەسەری".

١٠ – خۆ ڕاهێنان لە سەر ئارامگرتن:

ئەوەش بریتی یە لە خۆ ڕاهێنان و ئامادەکردن بۆ بەلاو موسیبەتەکان پێش هاتن و ڕوودانیان:

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((مَن يتصبر يُصَبِّرهُ الله))[٢٥٠]. (ئەو کەسەی خۆی لەسەر ئارامگرتن ڕابهێنێت خوای گەورەش ئارامگری پێ دەبەخشێت). جابر ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((لم يبق من الدنيا الا بلاءٌ وفتنةٌ فأعِدّوا للبلاء صبرا))[٢٥١]. (لە دونیادا هیچ نەماوەتەوە جگە لەبەلاو

---

(٢٤٨) انظر: (النهاية) (٣/٧).

(٢٤٩) انظر: (تأريخ الطبري): (٤/٣٦٠).

(٢٥٠) أخرجه: البخاري في (الصحيح) (٦٤٧٠)، ومسلم في (الصحيح) (١٠٥٣).

(٢٥١) اخرجه: احمد (٩٤/٤)رقم (١٦٨٥٣) وقال محققه: اسناده حسن، و ابن ماجة (٤٠٣٥)، وابن المبارك (٥٩٦)، والداني (السنن) (٦٧٢٣) واللفظ له، و الطبراني في (الكبير) (٣٦٨/١٩) ، وقال الذهبي في (الميزان) (٤٤٣/٤): حديث صالح الاسناد، وابن حبان (٦٩٠) وقال محققه: اسناده قوي، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح ابن ماجة) (٣٢٦٠).

موسیبەت و ناخۆشی و ناڕەحەتی نەبێت، ئێوەش خۆتان ئامادە بکەن بۆ بەلاّ و موسیبەت بەئارامگرتن).

حوزەیفە ﷺ فەرموویەتی: ((تعودّوا الصبرَ فانّهُ يوشكُ أن ينزلُ بكم البُلاء مع أنه لا يصيبكم اشَدَ مما أصابنا ونحن مع رسول الله ﷺ))[٢٥٢]. (خۆتان ڕابهێنن لەسەر ئارامگرتن بەڕاستی نزیکە بەلاّ دابەزێتە سەرتان لەگەڵ ئەوەشدا هەرچی یەك توشتان ببێت گران و ناڕەحەت تر نابێت لەوەی کە توشی ئێمە بووە کاتێك ئێمە لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بووین). هەروەك پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: ((...فَمن صَبر فلَهُ الصبرُ ...))[٢٥٣]. (.... هەر کەسێك ئارامبگرێت ئەو کەسە ئارامگرتنی پێ دەبەخشرێت....). وەهەر لەم بارەوەش طەڵحەی کوڕی عوبەیدوللاّ ﷺ دەفەرموێت: ((انا لنجد باموالنا ما يجد البخلاء ولكننا نتصبر))[٢٥٤]. (ئێمەش وەك چروك و بەخیلەکان پارەمان لاخۆشەویستە بەلاّم ئێمە ئارام دەگرین لە سەرفکردنی لە پێناوی خوادا).

١١- پارێزگاری کردن لەنوێژە فەرزەکان و سوننەتەکان:

خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿ وَٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ ... ﴾ (البقرة: ٤٥)((ئێوە هەوڵ بدەن و پشت ببەستن بەئارامگرتن و نوێژکردن (بۆ گەیشتن بە ئامانجە کانتان)..).

---

(٢٥٢) اخرجه: البيهقي في (شعب الأيمان) (٩٧٢٠) ، و البزار (كشف) (١٣٠/٤) ، وابو نعيم في (الحلية) (٢٨٣/١) ، ونعيم بن حماد في (الفتن) (٣٨٤) ، و الداني في (الفتن) (١٧).

(٢٥٣) أخرجه: احمد في (المسند) (٤٢٧/٥)، وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (١٧٠٦).

(٢٥٤) اخرجه: الحافظ العراقي في تخريجه على (احياء علوم الدين) (٢٥٥/٣).

لە فەرموودەی پیرۆزی پێغەمبەردا ﷺ هاتووە:

١- حوزەیفە ﷺ دەفەرموێت:

[كان رسول الله ﷺ إذا حَزَبَهُ أمرٌ فَزِعَ إلى الصلاة][٢٥٥]. (هەر کاتێك پێغەمبەری خوا ﷺ گرفتاری کارێك رووی تێ بکردایە رووی دەکردە نوێژ کردن و بەردەوام نوێژی دەکرد).

٢- عەبدوللای کوڕی سەلام ﷺ دەفەرموێت:

[كان النبي ﷺ إذا نزلت باهله شِدةٌ أو ضيقٌ أمرهم بالصلاة، وقرأ: ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوٰةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا .. ﴾ (طه: ١٣٢)][٢٥٦]. (پێغەمبەر ﷺ هەر کاتێك ماڵ و منداڵی توشی نارەحەتی و تەنگ و چەڵەمەیەك ببونایە فەرمانی پێ دەکردن بە نوێژ کردن)، وەئەم ئایاتەی بۆدەخوێندنەوە: ((ئەی پێغەمبەر ﷺ، ئەی ئیماندار فەرمان بدە بە هەموو تاکەکانی خێزانت، تا نوێژەکەیان (بەچاکی ئەنجام بدەن، چونکە خۆراکی ڕۆحە) و بەردەوام و کۆڵنەدەر و خۆڕاگربە لەسەری....).

٣- ئیبن حەجەری عەسقەلانی (رحمه الله) دەفەرموێت:

[ومن أسرار الصلاة أنها تعين على الصَّبر لِما فيها مِن الذِكر و الدعاء والخشوع وكلها تُضاد حُب الرياسةِ وعدم الانقياد للأوامر والنواهي][٢٥٧]. (لە نهێنیەکانی نوێژ

---

(٢٥٥) اخرجه: احمد في (المسند) (٥/٣٨٨)، وأبوداود (١٣١٩)، وحسن إسناده الحافظ في (الفتح) (٣/٢٢٢)، وصححه محققا (ذاد الميعاد) (٤/٣٠٤) ، وحسنه الشيخ الالباني في (المشكاة) (١٣٢٥)، و (صحيح الجامع) (٤٧٠٣)، و(صحيح ابي داود) (١١٧١).

(٢٥٦) اخرجه: الطبراني (الأوسط) (٨٨٦) وقال:اسناده حسن، و البيهقي في (شعب الأيمان) (٩٧٠٥)، وصححه السيوطي فيما نقله عنه الشوكاني في (فتح القدير) (٣/٥٥٩)وصححه محقق (فتح قدير أيضا.

(٢٥٧) انظر: (فتح الباري) (٢/٢٢٢).

ئەوەیە كە یارمەتیت دەدات لەسەر ئارامگرتن چونكە زیكرو و دوعا و نزا و گەردن كەچی تێدایە ئەمانەش گشتی دژی خۆشەویستی كاربەدەستی و سەرۆكایەتی یە، وەدژی گەردن كەچ نەبوونە بۆ فرمانەكان و قەدەغە كراوەكان).

١٢- ترسی و پەرۆش بوون و دونیا نەویستن و چاوەڕوانی كردنی مردن ئارامگرتن لە مرۆڤدا دروست دەكەن:

ئیمامی عەلی ﷺ فەرموویەتی: [الصبرُ على أربع شُعَب: على الشَوق والشفق والزهادة والترقب، فمن اشتاق إلى الجَنَة سلا عن الشهوات، ومن اشفق من النار رجع عن المحرمات، ومن زهد في الدنيا تهاون بالمصيبات، ومن ارتقب الموت سارع إلى الخيرات][٢٥٨]. (ئارامگرتن لەسەر چوار بەشە: لەسەر پەرۆشی و ترسْ و دونیا نەویستی و چاوەڕوانی كردنی مردن وەكەسێك بەپەرۆش بێت بۆ بەهەشت ئارەزووەكان لەبیردەكات، وەكەسێك بترسێت لە ئاگری دۆزەخ دەگەڕێتەوە لە حەرام و لە قەدەغەكراوەكان، وەكەسێك دونیا نەویست بێت گوێ نادات بەبەلاّ و موسیبەتەكان، وە كەسێك چاوەڕوانی مردن بكات پەلە دەكات بۆ ئەنجامدانی كارە چاكەكان.

---

(٢٥٨) اخرجه: الامام اللالكائي في (شرح اصول اعتقاد اهل السنة والجماعة) برقم (١٥٧٠)، وابن أبي الدنيا و في (كتاب الصبر) برقم (٩).

فهرس المصادر

١. القران الكريم.

٢. تەفسیری ڕامان لە مانـاو مەبەسـتی قورئـان/ئەحمـەد کاکـە محمـود/ دار الفکـر/ بیروت/١٤٣٠هـ.

٣. تەفسیری ئاسان بۆ تێگەیشتنی قورئان/ بورهان محمد ئەمین/ چاپی نۆیەم/نشراحسان.

٤. الإبانة الكبرى/ ابن بطة العكبرى ((ت ٣٨٧هـ))/ دار الكتب العلمية / بيروت.

٥. إتحاف السادة المتقين بشرح إحياء علوم الدين / الإمام محمد بن الحسين المرتضى / دار الفكر / بيروت /١٩٧٠م.

٦. أحكام الجنائز وبدعها/ الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي/ دمشق / الطبعة الأولى / ١٩٦٩م.

٧. الأخلاق الاسلامية / عبد الرحمن حسن حنبكة / دار القلم / دمشق/ ط٢ / ١٤٠٧ هـ.

٨. الأدب المفرد / الإمام محمد بن إسماعيل البخاري / ترتيب: محمد فؤاد عبد الباقي/ الطبعة السلفية / القاهرة.

٩. إرواء الغليل / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٧٩م.

١٠. أسباب النزول / الإمام أبي الحسن علي بن أحمد الواحدي النيسابوري / عالم الكتب / بيروت / ١٣١٦هـ.

١١. الأسرار المرفوعة في الأخبار الموضوعة / الإمام ملا علي القاري الحنفي / مؤسسة الرسالة / بيروت.

١٢. الأسرار المرفوعة في الأخبار الموضوعة / علي القاري الحنفي / دار الكتب العلمية/ بيروت / نشر: مكتبة الشرق الجديد / بغداد.

١٣. الاصول الثلاثة / محمد بن عبد الوهاب / مطابع القصيم / الرياض.

١٤. الامر بلزوم جماعة المسلمين/ د. عبدالسلام بن برجس/ ط٣/ مكتبة الفرقان/ ٢٠٠١م.

١٥. البداية والنهاية / الحافظ عماد الدين إبن كثير/ طبعة دار إبن كثير/ بيروت / لبنان.

١٦. بصائر ذوي التميز / الفيروز آبادي / المكتبة العلمية / بيروت.
١٧. تأريخ الطبري / محمد بن جرير الطبري/ دار الفكر – بيروت / ط١ / ١٩٨٧ م.
١٨. تأريخ بغداد / أحمد بن علي الخطيب البغدادي / تصحيح: محمد سعيد / مطبعة السعادة / مصر.
١٩. تأريخ دمشق / إبن عساكر الدمشقي / ت ٥٧١ هـ/ تحقيق: مجموعة من الباحثين/ نشر مجمع اللغة العربية / دمشق.
٢٠. تذكرة الحفاظ / الامام الذهبي / دار إحياء التراث الإسلامي / بيروت/ ط٢.
٢١. تذكرة الموضوعات/ العلامة محمد بن طاهر الهندي / دار أحياء التراث العربي / بيروت/ الطبعة الثانية / ١٣٩٩هـ.
٢٢. تفسير القران / الإمام عبد الرزاق بن همام الصنعاني / ت: مصطفى مسلم محمد / مكتبة الرشد / الرياض / ط١ / ١٤١٠ هـ.
٢٣. تفسير القرآن العظيم / الحافظ عماد الدين أبو الفداء إبن كثير / دار ومكتبة الهلال.
٢٤. التفسير القيم / العلامة شمس الدين إبن القيم الجوزية / تحقيق: محمد حامد الفقى/ دار الكتب العليمة / بيروت / ١٩٧٨م.
٢٥. تلبيس الإبليس / العلامة أبو الفرج الجوزي / مكتبة الشرق الجديد– بغداد.
٢٦. تهذيب الكمال / الحافظ المزي/ ت: بشار عواد/ مؤسسة الرسالة / بيروت / ١٩٩٢ م.
٢٧. تهذيب مدارج السالكين / ابن القيم الجوزي / ت: عبد المنعم العربي/ دار المطبوعات الحديثة / جدة / ١٤٠٨ هـ.
٢٨. جامع الأصول / الإمام ابن الأثير الجزري / ت: عبد القادر الارناؤوط/ دار البيان/ دمشق.
٢٩. جامع البيان العلم وفضله / الإمام ابن عبد البر / تحقيق: أبي الاشبال الزهري / دار إبن الجوزي / الرياض / ط٤ / ١٩٩٨ م.
٣٠. جامع البيان عن تأويل آي القرآن / الإمام محمد إبن جرير الطبري / دار الفكر / بيروت/ ١٩٨٨م، مع الطبعة الجديدة / ظبط: صدقي جميل العطار/دار الفكر/ بيروت/ ١٤١٥هـ.
٣١. الجامع الصحيح مما ليس في الصحيحين/ الشيخ مقبل بن هادي الوداعي/ دار الحرمين للنشر / القاهرة / ١٩٩٥م.

٣٢. جامع العلوم والحكم / الحافظ إبن رجب الحنبلي / تحقيق: شعيب الأرناؤط / إبراهيم باجس / طبع مؤسسة الرسالة / بيروت.

٣٣. الجامع للأحكام القرآن / الإمام أبي عبد الله محمد بن أحمد الأنصاري القرطبي / تحقيق: أحمد عبد العليم البردوني / دار الكتاب العربي / القاهرة / ١٩٦٧م، مع طبعة ١٩٦١م تحقيق: أبو إسحاق إبراهيم أطيفش.

٣٤. الجواب الكافي / ابن القيم الجوزي / دار العلوم الحديثة / بيروت.

٣٥. حجاب المرأة المسلمة في الكتاب والسنة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / جامعة القاهرة / مصر / الطبعة الخامسة / ١٣٩٨هـ.

٣٦. حلية الأولياء وطبقات الأصفياء / الحافظ أبو نعيم الأصبهاني / المكتبة السلفية / بيروت/ وطبعة القاهرة / دار الكتاب العربي / ١٩٨١م.

٣٧. خطبة الحاجة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الثالثة / ١٣٩٧هـ.

٣٨. الدر المنثور في التفسير بالمأثور/ الحافظ جلال الدين السيوطي / دار المعرفة / بيروت.

٣٩. الدرر المنتثرة في الأحاديث المشتهرة / الإمام جلال الدين عبد الرحمن السيوطي/ ت: محمد عبد الرحيم / دار الفكر / بيروت / ١٤١٥هـ.

٤٠. دلائل النبوة / الحافظ أحمد بن حسين البيهقي / تحقيق: عبد المعطي قلعجى / دار الكتب العلمية / بيروت / ١٤٠٥هـ.

٤١. ديوان الشافعي / الامام محمد بن ادريس الشافعي / ت: محمد عفيف الزغبي / دار العلم / بيروت.

٤٢. ذم الكلام و أهله / شيخ الإسلام أبي إسماعيل الهروي / تخريج: عبد الله بن محمد بن عثمان الأنصاري / مكتبة الغرباء الأثرية / المدينة المنورة / الطبعة الأولى / ١٤١٨هـ.

٤٣. رياض الصالحين / الإمام أبي زكريا يحى بن شرف النووي / تحقيق: عبد العزيز رباح وأحمد يوسف الدقاق / مراجعة: الشيخ شعيب الأرناوؤط / دار الثقافة العربية / دمشق / الطبعة الثانية / ١٩٩٢م.

٤٤. زاد المسير في علم التفسير / الإمام أبي الفرج الجوزي / تحقيق وتخريج: أحمد شمس الدين / دار الكتب العلمية / بيروت / طبعة / ١٩٩٤م.

٤٥. زاد المعاد في هدي خير العباد / الإمام شمس الدين محمد بن بكر بن قيم الجوزية / تحقيق: الشيخ عبد القادر الأرناؤوط والشيخ شعيب الأرناؤوط / مؤسسة الرسالة/ بيروت / ١٣٩٩هـ، مع طبعة: دار الأحياء التراث العربي / بيروت / مراجعة: طه عبد الرزاق طه.

٤٦. الزهد الكبير / احمد بن الحسين البيهقي / ت: عامر احمد حيدر / مؤسسة الكتب الثقافية / بيروت / ط١ / ١٤٠٨ هـ.

٤٧. الزهد والرقائق / الإمام ابن المبارك المروزي / ت: احمد فريد / دار المعارج الدولية / الرياض / ط١ / ١٤١٥هـ.

٤٨. سلسلة الأحاديث الصحيحة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني:
المجلد الأول / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الرابعة / ١٩٨٥م.
المجلد الثاني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الرابعة / ١٩٨٥م.
المجلد الثالث / الدار السلفية للنشر / الكويت / الطبعة الأولى / ١٩٧٩م.
المجلد الرابع / المكتبة الإسلامية / عمان / الطبعة الأولى / ١٩٨٣م.
المجلد الخامس / مكتبة المعارف / الرياض / الطبعة الأولى / ١٩٩١م.
المجلد السادس / مكتبة المعارف / الرياض / الطبعة الأولى / ١٩٩٥م.

٤٩. السنة / الإمام إبن أبي عاصم / تحقيق: الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٨٠م.

٥٠. السنة / الإمام عبد الله بن أحمد بن حنبل/ تحقيق: محمد بن سعيد بن سالم القحطاني/ دار إبن القيم / الدمام / الطبعة الأولى / ١٩٨٦م.

٥١. سنن إبن ماجة / محمد بن يزيد بن ماجة القزويني / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي/ دار الجيل / بيروت.

٥٢. سنن أبي داود / الإمام أبي داود سليمان بن الأشعث السجستاني / تحقيق: محمد محي الدين عبد الحميد / دار الأحياء التراث الإسلامي / بيروت.

٥٣. سنن الترمذي / يحى بن محمد بن عيسى الترمذي / تحقيق: أحمد شاكر / وإبراهيم عطوة/ محمد فؤاد عبد الباقي / دار الأحياء التراث العربي / بيروت.

٥٤. سنن الدار القطني / الإمام علي بن عمر الدار القطني / ت: مجدي بن منصور السيد / دار الكتب العلمية / بيروت / ط١ / ١٤١٧ هـ.

٥٥. سنن الدار القطني / الإمام علي بن عمر الدار القطني / مع التعليق المغني / مكتبة المثنى/ القاهرة.

٥٦. سنن الدارمي / أبو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي / تحقيق: الشيخ محمد أحمد الدهقان / دار إحياء السنة النبوية.

٥٧. السنن الكبرى / الإمام أحمد بن حسين البيهقي / الطبعة الأولى / ١٣٥٢هـ / حيدر آباد/ الدكن.

٥٨. السنن الكبرى / الإمام أحمد بن شعيب النسائي / تحقيق: د.عبدالغفار البذاري، سيد كسروي / الطبعة الأولى / (١٩٩١) / دار الكتب العلمية / بيروت.

٥٩. سنن النسائي / أحمد بن شعيب النسائي / دار الكتاب العربي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٣٠م.

٦٠. السنن الواردة في الفتن وغوائلها / الإمام أبي عمر وعثمان بن سعيد الداني/ ت: رضاء الله بن محمدالمباركفوري / دار العاصمة الرياض / الطبعة الأولى / ١٩٩٥م.

٦١. سير السلف الصالحين / الحافظ ابي القاسم الاصبهاني / ت: د. كرم بن الحلمي / دار الراية / الرياض / ط١ / ١٤٢٠ هـ.

٦٢. سيرة النبي صلى الله عليه وسلم / أبي محمد عبد بن هشام / تحقيق: محمد محي الدين عبد الحميد / دار الفكر / بيروت.

٦٣. شرح اعتقاد أصول أهل السنة والجماعة / الإمام أبي القاسم هبة الله ابي الحسن الطبري اللالكائي / تحقيق: د.أحمد بن سعيد حمد الغامدي / دار الطيبة للنشر / الرياض / الطبعة الخامسة / ١٤١٨هـ.

٦٤. شرح الأصول الثلاثة / محمد بن صالح العثيمين / دار الوطن / الرياض.

٦٥. شرح القصيدة النونية / محمد خليل هراس / مطبعة الفاروق / القاهرة.

٦٦. الشريعة / أبي بكر محمد بن الحسين الأجري البغدادي / تحقيق: محمد حامد الفقي / مطبعة السنة المحمدية / ١٩٥٠م.

٦٧. شعب الإيمان / الإمام أحمد بن حسين البيهقي / تحقيق: محمد السعيد زغلول / دار الكتب العلمية / بيروت / ١٤١٠هـ.

٦٨. شعب الإيمان / الإمام الحليمي / ت: علي الشربجي –محي الدين نجيب / دار البشائر / دمشق / ط٢ / ١٤١٩ هـ.

٦٩. صحيح ابن حبان بترتيب إبن بلبان الفارسي/ تحقيق: الشيخ شعيب الأرناؤوط / مؤسسة الرسالة / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٩٣م.

٧٠. صحيح الأدب المفرد / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / دار الصديق للنشر والتوزيع/ عمان / الطبعة الأولى / ١٩٩٤م.

٧١. صحيح البخاري / الإمام محمد بن إسماعيل البخاري / المطبعة السلفية / الطبعة الثانية / ١٤٠٧ هـ.

٧٢. صحيح الترغيب والترهيب / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٤٠٢ هـ.

٧٣. صحيح الترغيب والترهيب / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة المعارف / الرياض / ط٢ / ١٤٢١ هـ.

٧٤. صحيح الجامع الصغير وزيادته / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٨٦م.

٧٥. صحيح الفقيه والمتفقه / الخطيب البغدادي / اختصره وعلق عليه: عادل يوسف العزازي/ دار الوطن / الرياض / ط١ / ١٤١٨هـ.

٧٦. الصحيح المسند مما ليس في الصحيحين / الشيخ مقبل بن هادي الوادعي / مكتبة دار القدس / صنعاء / الطبعة الأولى /١٩٩٦م.

٧٧. صحيح سنن إبن ماجة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة التربية العربي/ الطبعة الأولى/ ١٩٨٦م.

٧٨. صحيح سنن الترمذي / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتب التربية العربي/ الطبعة الأولى / ١٩٨٨م، مع طبعة / دار المعارف / الرياض.

٧٩. صحيح سنن أبي داود / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتب التربية العربي/ الطبعة الأولى / ١٩٨٨م.

٨٠. صحيح سنن النسائي / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة التربية العربي/ الطبعة الأولى / ١٩٨٨م.

٨١. صحيح مسلم / الإمام مسلم بن الحجاج المشيري / تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي/ دار أحياء الكتب العلمية / بيروت / الطبعة الأولى / ١٣٧٤ هـ.

٨٢. ضعيف الترغيب والترهيب / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة المعارف / الرياض / ط١ / ١٤٢١ هـ.

٨٣. ضعيف الجامع الصغير وزيادته / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٨٦م.

٨٤. ضعيف سنن إبن ماجة / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة المعارف / الرياض / الطبعة الجديدة الأولى / ١٤١٧هـ.

٨٥. ضعيف سنن الترمذي / الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مكتبة المعارف / الرياض / الطبعة الجديدة الأولى / ١٤٢٠هـ.

٨٦. الطب النبوي / ابن القيم الجوزي / دار الكتاب الحديث / بيروت.

٨٧. طبقات الصوفية / ابن عبد الرحمن السلمي / ت: نور الدين شريبة/ مكتبة الخانجي/ ط٣/ ١٩٨٦ م.

٨٨. الطبقات الكبرى / محمد ابن سعد / ت: محمد عبد القادر / دار الكتب العلمية / بيروت/ ١٤١٠ هـ.

٨٩. عدة الصابرين وذخيرة الشاكرين / ابن القيم الجوزي / ت: محمد عثمان الخشت/ دار الكتاب العربي / بيروت / ١٤٠٨ هـ.

٩٠. علم أصول البدع / علي بن حسن الحلبي الأثري / دار الراية / الرياض / الطبعة الأولى/ ١٩٩٢م.

٩١. عمل اليوم والليلة / الإمام ابن السني / ت: عبد الرحمن كوثر / دار الأرقم / بيروت / ط١ / ١٤١٨ هـ.

٩٢. فتح الباري شرح صحيح البخاري / الحافظ إبن حجر العسقلاني / دار الكتب العلمية / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٨٩م.

٩٣. فتح القدير الجامع بين فني الرواية والدراية من علم التفسير / الإمام محمد بن علي بن محمد الشوكاني / تحقيق وتخريج: سيد إبراهيم دار الحديث / القاهرة / الطبعة الأولى / ١٩٩٣م.

٩٤. الفتوحات الربانية / الإمام ابن علان الشافع / دار إحياء التراث العربي/ بيروت.

٩٥. فقه السيرة / محمد الغزالي / تخريج: الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / مطبعة حسان / القاهرة / الطبعة السابعة / ١٩٧٦م.

٩٦. الفوائد / الإمام شمس الدين أبو بكر بن القيم الجوزية / تحقيق: بشير محمد عيون / الطبعة الثانية / ١٤٠٨هـ / دار البيان / بيروت.

٩٧. فيض القدير / محمد المناوي/ دار الفكر / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٧٢م.

٩٨. القاموس المحيط / العلامة محمد بن يعقوب الفيروز آبادي / أعداد: محمد المرعشلي / دار أحياء التراث العربي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٩٧م.

٩٩. قضاء الحوائج / الحافظ ابن ابي الدنيا / ت: مجدي السيد إبراهيم / مكتبة القران / القاهرة.

١٠٠. الكامل في الضعفاء / الحافظ عبد الله إبن عدي الجرجاني / دار الفكر/ بيروت / ١٤٠٤هـ / ١٩٨٤م.

١٠١. كتاب الصبر/ الإمام ابن أبي ـ ت: محمد خير رمضان يوسف/ دار ابن حزم/ بيروت / ط١ / ١٤١٨ هـ.

١٠٢. كتاب العبودية / شيخ الإسلام ابن ـمية دار الكتب العلمية / بيروت.

١٠٣. كتاب القدر / الحافظ جعفر بن محمد بن الحسن الفريابي / تحقيق وتخريج: عمرو عبد المنعم سليم / دار ابن حزم / بيروت / ط١ / ١٤٢١ هـ.

١٠٤. كتاب الدعاء/ ابي القاسم الطبراني/ تحقيق: سامي الور جاهين/ دار الحديث/ القاهرة/ ٢٠٠٧م.

١٠٥. كتاب المرض والكفارات / الإمام ابن أبي الدنيا / ت: عبد الوكيل الندوي / الدار السلفية / الهند / ط١ / ١٤١١ هـ.

١٠٦. كتاب فضائل الصحابة / الإمام أحمد بن حنبل / تحقيق: وصي الله محمد بن عباس/ دار العلم / جامعة أم القرى / الطبعة الأولى / ١٩٨٣م.

١٠٧. كشف الخفاء ومزيل الإلباس / العلامة إسماعيل بن محمد العجلوني / تصحيح: أحمد القلاش / مؤسسة الرسالة / بيروت / الطبعة الرابعة / ١٤٠٥ هـ.

١٠٨. كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال / العلامة علاء الدين علي المتقي الهندي / ضبط: الشيخ بكر الحياني / مؤسسة الرسالة / بيروت / ط ٥/ ١٤٠٥ هـ.

١٠٩. اللآلي الموضوعة في الأحاديث الموضوعة / الحافظ جلال الدين عبد الرحمن السيوطي / دار المعرفة / بيروت / الطبعة الثالثة / ١٩٨١م.

١١٠. لسان العرب / ابن المنظور / ترتيب: عبد الله علي الكبير / دار المعارف / القاهرة/ ١٩٨١ م.

١١١. المجالسة وجواهر العلم / احمد بن مروان بن محمد الدينوري / ت: مشهور بن حسن آل سلمان / دار ابن حزم / بيروت / ط١ / ١٤١٩ هـ.

١١٢. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد / الحافظ علي بن أبىبكر الهيثمي / دار الكتاب - بيروت / الطبعة الثانية ١٩٦٧ / مع طبعة: بغية الرائد - ت: عبد الله محمد الدرويش / دار الفكر - ١٩٩٤ م.

١١٣. مجموعة الفتاوى / ابن تيمية / دار الوفاء - مصر / تحقيق: عامر الجرار - أنور الباز / ط٢ / ١٩٩٨ م.

١١٤. مختار الصحاح / محمد بن أبي بكر الرازي / مؤسسة علوم القران / بيروت / ١٤٠٦هـ.

١١٥. مختصر إتحاف السادة المهرة / الإمام أحمد بن أبى بكر إسماعيل البوصيري / ت: سيد كسروي حسن/ دار الكتب العلمية - بيروت / الطبعة الأولى - ١٤١٧ هـ.

١١٦. مختصر الشمائل المحمدية / الامام الترمذي / اختصار وتحقيق: محمد ناصر الدين الالباني / مكتبة المعارف / الرياض / ط٣ / ١٤١٠ هـ.

١١٧. مختصر شرح العقيدة الطحاوية / إبن أبي العز الدمشقي / إختصار / تحقيق: الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / دار النذير / بغداد/ الطبعة الأولى / ١٩٦٩م.

١١٨. مختصر منهاج القاصدين / إبن قدامة المقدسي / تخريج وتحقيق: عبد القادر الأرناوؤط وشعيب الأرنؤوط / دار الهجرة / بيروت / ١٩٨٩م. مع طبعة مكتب الشرق الجديد / بغداد / بتحقيق: علي حسن عبد الحميد/ ١٩٩٠م.

١١٩. مدارج السالكين / ابن القيم الجوزي / دار الكتب العلمية / بيروت / ط٢ / ١٤٠٨هـ.

١٢٠. المدخل الى السنن الكبرى / احمد ابن الحسين البيهقي / ت: د.محمد ضياء الرحمن / دار الخلفاء / الكويت / ط١.

١٢١. المستدرك على الصحيحين / الأمام الحافظ أبي عبد الله الحاكم النيسابوري / دائر المعارف النظامية / الهند / الطبعة الأولى / ١٣٤١هـ مع الطبعة الجديدة بتحقيق: عبد السلام بن محمد علوش/ دار المعرفة / بيروت / الطبعة الاولى/ ١٤١٨هـ.

١٢٢. المسند / أحمد بن حنبل الشيباني / بتحقيق: الشيخ أحمد محمد شاكر / الطبعة الثالثة / ١٩٧٤م / دائر المعارف / مصر.

١٢٣. المسند / أحمد بن حنبل الشيباني / تحقيق: شعيب الأرناؤوط / عادل مرشد / إبراهيم الزيبق/بيروت/ مؤسسة الرسالة/ ط١/ ١٩٩٤م.

١٢٤. مسند أبي يعلي الموصلي / الحافظ أحمد بن علي بن المثنى / تحقيق / حسين سليم أسد / دار المأمون / دمشق / الطبعة الأولى / ١٩٨٤م.

١٢٥. مسند أحمد بن حنبل / الأمام احمد بن حنبل الشيباني / تصحيح: محمد زهري الغمراوي/ طبعة دار الفكر / بيروت / الطبعة الثانية / ١٣٩٨هـ.

١٢٦. مسند البزار ((كشف الأستار عن زوائد البزار)) / نورالدين علي بن ابي بكر الهيثمي / تحقيق: حبيب الرحمن الأعظمي / مؤسسة الرسالة / ١٩٧٩م.

١٢٧. مسند الصحابة ((المعروف بمسند الروياني)) / الحافظ أبو بكر محمد هارون الروياني الطبري / ت: صلاح محمد عويظة /دار الكتب العلمية / بيروت / الطبعة الأولى /١٩٩٧م.

١٢٨. مسند الطيالسي / الأمام أبي داود الطيالسي / تحقيق: عبد الرحمن البنا الساعاتي/ المكتبة الإسلامية / بيروت / الطبعة الثانية / ١٤٠٠هـ.

١٢٩. مشكاة المصابيح / الخطيب التبريزي / تحقيق: الشيخ محمد ناصر الدين الألباني / المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٦١م.

١٣٠. مشكل الآثار / الإمام أبي جعفر الطحاوي / تصحيح: محمد عبد السلام شاهين / الطبعة الأولى / ١٩٩٥م / دار الكتب العلمية / بيروت.

١٣١. المصنف / الحافظ أبي بكر عبد الرزاق بن همام / تحقيق: حبيب الرحمن الأعظمي/ المكتب الإسلامي / بيروت / الطبعة الثانية / ١٩٨٣م.

١٣٢. المصنف في الأحاديث والآثار / الحافظ أبي بكر بن أبي شيبة / تحقيق: عبد الخالق الأفغاني / الدار السلفية / الهند / ١٩٧٩م.

١٣٣. المطالب العالية بزوائد المسانيد الثمانية / الحافظ أحمد بن على بن حجر العسقلاني/ ت: غنيم بن عباس / ياسر بن إبراهيم / الطبعة الأولى /١٩٩٧م / دا الوطن / الرياض.

١٣٤. المعجم الأوسط / الحافظ أبي القاسم سليمان بن أحمد الطبراني / تحقيق: محمد الطحان / مكتبة المعارف / الرياض.

١٣٥. المعجم الكبير / الحافظ أبي القاسم سليمان بن أحمد الطبراني / تحقيق: حمدي عبد المجيد السلفي / مكتبة الزهراء / الموصل / الطبعة الثانية / ١٩٨٥م.

١٣٦. المغني عن حمل الأسفار في الأسفار / الحافظ عبد الرحيم بن الحسين العراقي / مطبوع بهامش ((أحياء علوم الدين)) طبعة ١٩٣٩م.

١٣٧. مفردات ألفاظ القرآن / العلامة الراغب الأصبهاني / ت: صفوان عدنان داودي/ دار القلم / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٩٦م.

١٣٨. المقاصد الحسنة / الإمام شمس الدين محمد بن عبدالرحمن السخاوي / تعليق: عبد الله بن محمد الصديق الغماري / دار الكتب العلمية / بيروت / الطبعة الأولى / ١٩٨٧م.

١٣٩. موسوعة أطراف الحديث النبوي الشريف / أعداد: محمد سعيد بن بيسوني زغلول / دار الكتب العلمية / بيروت.

١٤٠. ميزان الاعتدال في نقد الرجال / الحافظ شمس الدين محمد أحمد الذهبي / ت: علي محمد البجاوي / مطبعة الحلبي/ القاهرة / ١٩٦٣م.

١٤١. نضرة النعيم/ إعداد مجموعة من المختصين/ دار الوسيلة/ جدة / ط / ١٤١٨ هـ.

١٤٢. النهاية في غريب الحديث والأثر / الإمام مجد الدين أبي العادات إبن الأثير/ تحقيق: طاهر أحمد الزاوي / محمود محمد الطناحي / دار الفكر / بيروت / ١٩٧٩م.

ناوەڕۆك